

ODBORNÝ BANKOVÝ ČASOPIS

MAREC 1996

ROČNÍK 4

BANKING JOURNAL

MARCH 1996

VOLUME IV

NÁRODNÁ
BANKA
SLOVENSKA
NATIONAL
BANK OF
SLOVAKIA

3

BIATTEC

Generálny tajomník Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) Jean Claude Paye sa počas svojho pobytu v SR dňa 14. 2. 1996 stretol v bratislavskom hoteli Fórum s guvernérom NBS Vladimírom Masárom. Guvernér informoval vzácného hosťa o výsledkoch, ktoré NBS dosiahla od svojho vzniku a oboznámil ho so zámermi ďalšieho rozvoja komerčného bankovníctva na princípoch osvedčených v krajinách Európskej únie. Hlavnou témou rozhovoru boli otázky spojené s prípravou vstupu SR do OECD.

Text a foto PhDr. I. Paška

Pod vedením viceguvernéra NBS Mariána Juska sa dňa 7. 2. 1996 uskutočnilo prvé rokovanie Investičného výboru Národnej banky Slovenska. Tento výkonný orgán sa bude stretávať štyri razy do roka a bude riadiť a kontrolovať plnenie zámerov investičnej politiky NBS. Súčasťou kompetencií investičného výboru je aj vypracovávanie krátkodobej stratégie, určovanie cieľov a priorit v oblasti správy devízových rezerv NBS.

Foto: Csaba Kerekes

Guvernér NBS Vladimír Masár s platnosťou od 15. februára 1996 vymenoval do funkcie vrchnej riaditeľky menového úseku NBS Ing. Elenu Kohútiková, CSc., a do funkcie vrchného riaditeľa obchodno-devízového úseku NBS RNDr. Karola Mrvu.

Ing. Elena Kohútiková bola od začatia činnosti NBS vrchnou riaditeľkou ekonomického úseku, do ktorého patrili menový odbor, devízový odbor a odbor bankových obchodov. V rámci zmien v organizačnej štruktúre NBS bol začiatkom roku 1995 vytvorený samostatný menový úsek. Jeho vrchným riaditeľom sa stal RNDr. Ing. Štefan Adamec, CSc. E. Kohútiková bola až do 15. 2. 1996 vrchnou riaditeľkou obchodno-devízového úseku NBS. Od apríla 1994 je členkou Bankovej rady NBS.

RNDr. Karol Mrva pracoval od roku 1991 v Ústredí Štátnej banky československej v Prahe na oddelení správy dlhov a neskôr na oddelení dealingu. Po vzniku NBS bol vedúcim oddelenia správy devízových rezerv a od roku 1995 riaditeľom odboru správy devízových aktív NBS. K. Mrva vybudoval systém riadenia a správy devízových rezerv a ako koordinátor sa výraznou mierou zaslúžil o zavedenie zahraničného platobného styku v NBS.

Obsah/Contents

NA AKTUÁLNU TÉMU

JUDr. František Hetteš Posledná novela zákona o bankách posilnila postavenie a právomoci bankového dohľadu The Latest Amendment to the Banking Act has Strengthened the Position and Powers of Banking Supervision	2, 31
--	-------

Ján Buček, Daniel Pitoňák, Miroslava Zrubcová Formovanie štruktúry bankových centier na Slovensku v rokoch 1989–1995 The Establishment of Banking Centres in Slovakia 1989–1995	4, 33
---	-------

Ing. Adela Hošková, CSc. Nové tendencie v hypotekárnom financovaní štátov Európskeho spoločenstva New Mortgage Lending Trends in the European Union	9
---	---

TEÓRIA

Ing. Božena Chovancová, CSc. Dlhopisy očami emitenta a investora Bonds as Seen by Issuers and Investors	12
---	----

ATLAS PEŇAZÍ

RNDr. Gabriel Schlosser História a súčasnosť rakúskej meny Austrian Currency – Past and Present	13
---	----

PRÍLOHA

Prof. Ing. Irena Hlavatá, CSc. Problematika devízového kurzu v menovej teórii a politike Exchange Rates Problems in the Theory and Monetary Policy	15
--	----

Z HISTÓRIE

Mgr. František Chudjak Emisné bankovníctvo na Slovensku do roku 1939 Central Banking in Slovakia prior to 1939	27
--	----

BIATEC
Odborný bankový časopis
marec 1996

Vydavateľ:
Národná banka Slovenska

Published by
National Bank of Slovakia

Redakčná rada/Editorial Council:
Ing. Vladimír Masár (predseda),
Mgr. Soňa Babincová, PhDr. Eva Barliková, Ing. Adam Celušák, CSc.,
Prof. Ing. Irena Hlavatá, CSc.,
Ing. Štefan Králik, Ing. Jozef Kreutz,
Doc. Ing. Jozef Makúch, CSc.,
Ing. Gabriela Miklášová,
Doc. Ing. Anna Pilková, CSc. MBA,
Ing. Monika Siegelová,
Ing. Vladimír Valach

Redakcia/Editorial Staff:
šéfredaktorka/Editor in Chief
Mgr. Soňa Babincová ☎ 210 4406
zástupkyňa šéfredaktorky/Editor
Ing. Alica Polónyiová ☎ 210 3400
výtvarná redaktorka/Graphics Editor
Anna Chovanová ☎ 210 4536

Adresa redakcie/Editorial Office:
Národná banka Slovenska
redakcia BIATEC
Štúrova 2, 818 54 Bratislava
tel.: 210 3034, 210 4406, 210 3400,
fax: 210 3035

Objednávky a predplatné
prijíma redakcia: na časopis: ☎ 210 3034
na inzerciu: ☎ 210 4536

Počet vydaní: 12 - krát do roka

Cena jedného výtlačku: 19,10 Sk
vrátane DPH

Ročné predplatné: 229 Sk vrátane DPH

Tlač / Printed by:
I+I print, spol. s r.o.
Ondavská 3, 826 47 Bratislava

Distribúcia / Distributed by:
PNS, a. s., Košická 1, 813 80 Bratislava

Termín odovzdania rukopisov:
4. 3. 1996

Dátum vydania: 18. 3. 1996

Podávanie novinových zásielok povolené
Riaditeľstvom poštovej prepravy
Pošta Bratislava 12 zo dňa 24. 3. 1994
č. j. 290/94

Registračné číslo:
MK SR 698/92
ISSN 1335 - 0900

1. strana obálky / Front Cover:
Súbor pokladničiek z 19.-20. storočia (zo zbierky Slovenského národného múzea)
Money-boxes from 19th and 20th centuries
(from collections of the Slovak National Museum)

Foto: Mikuláš Červeňanský

POSLEDNÁ NOVELA ZÁKONA O BANKÁCH POSILNILA POSTAVENIE A PRÁVOMOCI BANKOVÉHO DOHĽADU

JUDr. František Hetteš
Národná banka Slovenska

Napriek tomu, že zákon

č. 21/1992 Zb. o bankách (ďalej len zákon o bankách), ktorý nadobudol účinnosť 1. februára 1992, bol od svojho prijatia už päťkrát novelizovaný (išlo len o nepatrné zmeny či doplnenia, ktoré výrazne nezasiahli do konštrukcie zákona), v tomto roku Národná rada Slovenskej republiky schválila ďalšiu novelu zákona o bankách. Túto vzhľadom na jej význam, rozsah a konštrukciu možno označiť za veľkú novelu zákona o bankách, ktorej význam preukáže jej praktická aplikácia.

dotvárať podmienky a špecifikovať povinnosti, pri dodržaní ktorých bankové subjekty vykonávajú bankovú činnosť. Druhú skupinu tvoria nástroje, ktoré využíva bankový dohľad následne na odstránenie hroziaceho, prípadne už vzniknutého negatívneho stavu v bankovom subjekte alebo v bankovom sektore. Táto skupina sa realizuje v podstate len na základe rozhodnutí, ktoré sa vydávajú v osobitnom, zákonne upravenom konaní. Takto vydané rozhodnutia sú súdne preskúmateľné.

Z predchádzajúceho vyplýva, že do prvej skupiny možno zaradiť bez poradia dôležitosť tieto významnejšie zmeny zákona o bankách:

1. Rozdelenie doterajšieho povoľovacieho procesu na dve etapy, na konanie o povolení na založenie banky a na konanie na výkon bankových činností. Takým-

to postupom bude môcť bankový dohľad nielen hodnotiť pripravenosť banky na výkon činností, ale aj zamietnuť žiadosť banky v prípade nepreukázania pripravenosti na výkon bankových činností. Súčasne sa jednoznačne upravuje možnosť rozšíriť povolenie na výkon bankových činností o ďalšie činnosti, ktoré neboli ešte povolené.

2. Povinnosť bánk vydať akcie len ako zaknihované cenné papiere na meno. Táto povinnosť má napomôcť sledovanie vlastníckych štruktúr v banke a ich regulovanie v nevyhnutnej miere. S týmto cieľom je prijatá aj zmena § 16 zákona o bankách, podľa ktorej na vznik alebo zvýšenie majetkového podielu zahraničnej osoby na základnom imaní už založenej banky presahujúceho 3 % tohto imania a na predaj banky, pobočky zahraničnej banky alebo ich časti je potrebný predchádzajúci súhlas Národnej banky Slovenska. V súvislosti s § 16 treba zvýrazniť, že bez predchádzajúceho súhlasu Národnej banky Slovenska je každý právny úkon, na ktorý je potrebný predchádzajúci súhlas, neplatný.

3. Novým spôsobom je riešené postavenie dozornej rady. Člen dozornej rady nesmie byť členom predstavenstva ani zamestnancom tej istej banky, ani členom dozornej rady alebo predstavenstva inej banky, a zároveň nesmie byť prokuristom alebo osobou oprávnenou podľa zápisu v obchodnom registri konať v mene tej istej alebo inej banky. Členovia dozorných rád sú ďalej zodpovední za výkon bankových činností. Dozorná rada riadi organizačnú zložku banky, ktorá zabezpečuje systém vnútornej kontroly.

4. Banky sú povinné vopred písomne oznámiť Národnej banke Slovenska zria-

Podľa dôvodovej správy k novele zákona o bankách „nové navrhované vecné riešenia spočívajú najmä v upresnení a posilnení postavenia a právomocí bankového dohľadu Národnej banky Slovenska, tak aby mohol zodpovedne plniť úlohu kontrolovania činnosti komerčných bánk“. Ďalej sa v nej uvádza, že „navrhované zmeny sa dotýkajú tak oblasti povoľovacieho konania pri založení banky, ako aj oblasti jej ekonomického usmerňovania, priebežného kontrolovania a prípadného sankcionovania vtedy, keď si banka neplní zákonom stanovené povinnosti.“ Pokúsme sa, bez hlbšej analýzy, priblížiť si tie ustanovenia novely zákona o bankách, ktoré výraznejšie posilňujú postavenie a právomoci bankového dohľadu.

Právomoci bankového dohľadu Národnej banky Slovenska (ďalej len bankový dohľad) sa realizujú najmä prostredníctvom nástrojov, ktoré vyplývajú predovšetkým zo zákona o bankách a zákona NR SR č. 566/1992 Zb. o Národnej banke Slovenska v znení neskorších predpisov. Povinnosti a nástroje uvedené v citovaných právnych úpravách pôsobia hlavne voči jednotlivým bankám, pobočkám zahraničných bánk a prípadne aj zastúpeniam zahraničných bánk alebo obdobných zahraničných finančných inštitúcií. Z nich je možné vytvoriť dve skupiny zákonom uložených povinností a nástrojov, z ktorých prvá pôsobí voči uvedeným subjektom hlavne preventívne a druhá pôsobí najmä následne a prípadne aj represívne, ak hrozí alebo vznikla zákonom predpokladaná situácia.

Do prvej skupiny zaradíme hlavne povinnosti, ktoré vyplývajú priamo zo zákona o bankách a možnosti bankového dohľadu aktívne, na základe zákona,

denie každej pobočky na území Slovenska. Ak pôjde o pobočku v zahraničí, je potrebný predchádzajúci súhlas Národnej banky Slovenska. Pri vydávaní súhlasu na zriadenie pobočky banky v zahraničí sa bude hodnotiť najmä finančná situácia v banke, nákladnosť zrealizovania pobočky v zahraničí a reálnosť tohto zámeru.

5. Banky sú povinné zachovávať ustanovený pomer kapitálu a rezerv k aktívam, prípadne záväzkom aj na základe konsolidovanej účtovnej závierky.

6. Celková suma úverov a záruk poskytnutých všetkým osobám, ktoré majú osobitný vzťah k banke, nesmie prekročiť 100 % základného imania banky. Jednej osobe s osobitným vzťahom k banke možno poskytnúť úver a záruku najviac do výšky 25 % základného imania banky.

7. S cieľom zabrániť novej korupcii, prípadne uzatvárať rizikové obchody, bolo prijaté ustanovenie, podľa ktorého banka nesmie poskytnúť úver na splatenie ňou vydaných akcií, splatenie akcií vydaných akcionárom, ktorý má kontrolu nad bankou, splatenie akcií vydaných právnickými osobami, ktoré sú pod kontrolou hlavných akcionárov banky a splatenie akcií vydaných právnickými osobami, ktoré sú pod kontrolou banky.

8. Najmä v záujme legálneho získavania informácií o solventnosti a spoľahlivosti klienta banky a pre potreby bankového dohľadu sa na základe novely zákona o bankách bude vytvárať tzv. register bankových úverov a záruk, v ktorom sa budú zaznamenávať údaje o úveroch a zárukách poskytnutých podnikateľským subjektom a o prijatých iných záväzkoch v slovenskej alebo cudzej mene, ktorých výška je najmenej 3 milióny Sk. V prípade cudzej meny sa výška určuje po prepočte kurzom stred vyhláseným Národnou bankou Slovenska.

9. V nevyhnutných prípadoch bude mať bankový dohľad právo uložiť preverenie správnosti účtovníctva i v priebehu roka.

10. Auditorovi sa ukladá povinnosť ihneď písomne informovať Národnú banku Slovenska o skutočnostiach, ktoré môžu ohrozovať činnosť banky. Súčasne sa auditorovi ukladá vypracovať aj neskrátenu správu podľa osnovy zostavenej Národnou bankou Slovenska, v ktorej podrobnejšie popíše skutočnosti uvedené v správe o overovaní ročnej účtovnej závierky.

11. Bankám a pobočkám zahraničných bánk sa ukladá povinnosť zabezpečiť ochranu svojich elektronicky spracovaných informácií pred zneužitím, zničením, poškodením alebo stratou. Spoľahlivosť informačného systému sa bude overovať raz ročne.

12. V súlade so smernicami Európskeho spoločenstva o harmonizácii bankových predpisov sa zavádza možnosť vykonávať bankový dohľad nad pobočkami zahraničných bánk orgánom bankového dohľadu iného štátu na základe dohody uzavretej medzi bankovými dohľadmi príslušných štátov.

13. Pri výkone hypotekárnych obchodov je povinnosť polročne predkladať Národnej banke Slovenska informáciu o záznamoch z registra hypoték, vymenúvanie hypotekárneho správcu a jeho zástupcu a schvaľovanie všeobecných podmienok poskytovania hypotekárnych a komunálnych úverov.

14. Novým spôsobom sa rieši registrácia zastúpenia zahraničnej banky alebo podobnej zahraničnej finančnej inštitúcie, ktorá nesmie vykonávať bankové činnosti. Pojem zastúpenie sa definuje ako organizačná zložka zahraničnej banky alebo obdobnej zahraničnej finančnej inštitúcie, ktorá propaguje jej činnosť alebo získava informácie o možnostiach hospodárskej spolupráce so Slovenskou republikou.

15. Na rozdiel od predchádzajúceho stavu, priamo v zákone o bankách je upravený procesný postup konaní zverených Národnej banke Slovenska. Doterajšia úprava konania v zákone č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) nebola vždy aplikovateľná. Dôvodom zmeny boli niektoré pojmy, ktoré sa v nej používali, ako aj skutočnosť, že nepostihovala všetky procesné situácie konaní podľa zákona o bankách. V novej úprave sa zohľadnili osobitosti „bankového konania“.

16. Na základe nepriamej novely Občianskeho súdneho poriadku bude môcť bankový dohľad nahliadať do listín, ktoré boli podkladom pre zápis do obchodného registra a robí si z nich výpisy a odpisy.

17. Príslušnou úpravou zákona o cenných papieroch sa umožní bankovému dohľadu získavať informácie zo Strediska cenných papierov. Taktó bude môcť bankový dohľad využiť nevyhnutné informácie pre svoje potreby, napr. na zisťovanie osôb konajúcich v zhode alebo osôb s osobitným vzťahom k banke.

Do druhej skupiny oprávnení a nástrojov, ktoré prináša posledná novela zákona o bankách môžeme zaradiť najmä:

1. Rozsiahlu úpravu § 26 a nasledujúcich ustanovení zákona o bankách, ktorá sa týka opatrení na nápravu a pokút. Podstatne sa rozširuje rozsah dôvodov a predpokladov na uloženie opatrenia na nápravu alebo pokuty. Ide o nové dôvody, ako sú nedostatky vo vykonávaní

obchodov bankou, ktoré poškodzujú záujmy jej vkladateľov alebo ohrozujú bezpečnosť a stabilitu bankového systému, nedostatky v riadení banky osobami, ktoré nie sú občiansky bezúhonné alebo odborne spôsobilé, alebo ak bankou vytvorený súhrn rezerv a opravných položiek nepostačuje na pokrytie rizík vyplývajúcich z objemu klasifikovaných aktív vykázaných bankou. Okrem zvýšenia novej pokuty z 5 miliónov na 10 miliónov Sk, môže bankový dohľad na základe prijatej novely uložiť ukončenie nepovolenej činnosti, limitovať prevádzkové náklady, zastaviť vyplácanie dividend a odmietanie vykonať nevyhnutné opatrenia v oblasti rezerv banky, prikázať zvolať mimoriadne valné zhromaždenie akcionárov s určitým programom, uložiť zníženie základného imania banky o čiastku zodpovedajúcu strate z jej hospodárenia po zúčtovaní s príslušnými rezervnými fondami za predpokladu, že strata presahuje 20 % základného imania banky a navrhnuť odvolanie vedúceho pracovníka banky.

Konanie o zavedení nútej správy sa podstatne urýchľuje najmä tým, že na účinnosť rozhodnutia sa nevyžaduje zápis do Obchodného vestníka a do obchodného registra. Rozhodnutie o nútej správe bude možné doručiť priamo do vlastných rúk členovi predstavenstva alebo osobe poverenej riadením banky. Účinky doručenia nastanú aj vtedy, ak niektorá z určených osôb odmietne prevziať rozhodnutie. Lehota na plnenie povinností vyplývajúcich z rozhodnutia však nemôže byť kratšia ako 24 hodín.

2. V súvislosti so zavedením hypotekárneho bankovníctva, ktorého výkon podlieha bankovému dohľadu, možno pri zistení nedostatkov v činnosti hypotekárneho správcu alebo jeho zástupcu v určených prípadoch uložiť pokutu až do výšky 100 000 Sk.

Napriek tomu, že tzv. veľká novela zákona o bankách bola schválená len prednedávnom, bolo by vhodné a potrebné v krátkom čase uvažovať o vypracovaní nového zákona o bankách, ktorý by vychádzal z hlbšej a cielenej analýzy stavu bankovníctva a jeho vývojových tendencií v Európe a na Slovensku. Nový zákon by mal výraznejšie zohľadniť európske smernice pre harmonizáciu bankového práva, ako aj nové skúsenosti a poznatky, ktoré sa nepremietli do novely zákona o bankách. Taktó bude nielen teoreticky, ale aj prakticky možné vypracovať už návrh bankového kódexu, ktorý by komplexnejšie upravil všetky rozhodujúce oblasti bankovníctva.

FORMOVANIE ŠTRUKTÚRY BANKOVÝCH CENTIER NA SLOVENSKU V ROKOCH 1989–1995

Ján Buček, Daniel Pitoňák, Miroslava Zrubcová
Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

Obrat k uplatňovaniu trhových princípov v slovenskej ekonomike po roku 1989 úplne zmenil pozíciu bankovníctva. Posunulo sa do skutočného jadra všetkých ekonomických aktivít. Vývoj bankovníctva najviac podporovala privatizácia a masívny rozvoj malého a stredného podnikania. Do centra aktivít vstúpil úver, ale široký rozmach sa týkal najrôznejších druhov bankových služieb. Bankovníctvo sa stalo podnikateľskou, komerčnou aktivitou a malo na Slovensku veľký priestor na expanziu. Dôsledkom toho bol tlak na formovanie kvalitatívne a kvantitatívne odlišného, prakticky nového bankového sektora s odlišnými priestorovými charakteristikami, ktorý začal citlivo vnímať ekonomickú situáciu regiónov a lokálnych centier.

Finančný sektor je kostrou všetkých ekonomických aktivít a banky v ňom majú už historicky centrálnu úlohu. Aj v dnešnej dobe stále dominujú, hoci je pozorovateľný rýchly rozmach rôznych iných finančných služieb. I v rámci týchto nových aktivít si však bankový sektor zachováva svoj silný vplyv. Najrozšírenejšie analýzy bankového sektora zdôrazňujú v prvom rade odvetvové a konkurenčné aspekty [6] alebo komparatívny rozmer [5]. V tejto štúdii sa sústreďujeme len na komerčné bankovníctvo. Pozornosť venujeme niektorým základným priestorovo-organizačným aspektom rozvoja, ktoré doteraz neboli predmetom rozsiahlejšej analýzy či diskusie.

Bankový sektor a priestor

Prečo je vôbec dôležité sledovať priestorové aspekty vývoja v bankovom sektore? V súčasnosti je predsa kapitál značne depersonalizovaný a extrémne mobilný. Primárna otázka znie – máme dostatočnú ponuku bankových služieb a primárnych úverových zdrojov v rôznych regiónoch štátu? Možno to nie je veľmi dôležité pre veľké spoločnosti – ich privatizácia (aj na ekonomickej periférii) môže pomôcť v získavaní prostriedkov prostredníctvom línií, ktoré majú noví, väčšinou finančne silnejší majitelia. Väčšie, príp. dynamickejšie slovenské spoločnosti vzhľadom na skutočnosť, že sa s nimi obchoduje

na sekundárnom trhu a pravidelne informujú o svojich výsledkoch, majú menšie problémy so získavaním finančných zdrojov na národnom alebo medzinárodnom finančnom trhu (nielen v podobe úverov, ale aj v podobe emisie dlhopisov, resp. nových akcií). Priesťahový aspekt je veľmi dôležitý pre malé a stredné podniky. Ekonomika potrebuje masívny rozmach podnikania tejto dimenzie vo všetkých regiónoch štátu, kvalitne pokrytý finančnými službami.

Rovnako je dôležité uspokojiť bežných zákazníkov prostredníctvom moderných bankových služieb. Predovšetkým rozširovanie bezhotovostných platieb sa týka celej populácie. Sú zaujímavým segmentom trhu, nielen vkladmi a platobným stykom, ale môžu využívať rôzne možnosti pôžičiek na investovanie v najrozmanitejších oblastiach (predovšetkým v prípade výstavby bytov a domov, predmetov dlhodobej spotreby, banka môže slúžiť ako sprostredkovateľ na trhu cenných papierov atď.). Treba vytvárať podmienky, aby sa občania mohli starať o svoje finančné prostriedky aktívnejšie a variabilnejšie, s využitím možností, ktoré môže ponúkať len dostatočne rozvinuté konkurenčné bankové prostredie rozšírené po celom území štátu.

Rozvinutý bankový sektor môže pomôcť pri prekonávaní nerovnomerného rozvoja jednotlivých regiónov. Je veľmi dôležitou časťou službovej infraštruktúry a významnou časťou štruktúr regionálnej konkurencieschopnosti. Predpokladáme, že zaostávajúci bankový sektor v regiónoch môže bolestivo ovplyvniť regionálnu ekonomiku. Z potenciálnych dôsledkov možno spomenúť obmedzené úverové zdroje, nedostatok investícií, menšiu atraktivitu spôsobujúcu ťažkosti pri získavaní zdrojov a vôbec zlé, pomalé a nekompetentné služby. Toto sa môže prejavovať v horšej konkurencieschopnosti, výkonnosti, nízkom celkovom rešpekte ekonomických subjektov daného regiónu. Na konci týchto javov sa nachádza vyššia nezamestnanosť, či až celková deprivácia určitých regiónov. Rovnako treba zvažovať existenciu zvýšených transakčných nákladov v periférnych regiónoch, vyvolaných snahami o získanie financií zo vzdialenejších zdrojov – väčších centier [4].

Po transformácii štátneho bankovníctva dnes pôsobia na Slovensku ako najsilnejšie „staré“ bankové subjekty – Slovenská sporiteľňa, a. s. (SLSP), Všeobecná úverová banka, a. s. (VÚB) a Investičná a rozvojová banka, a. s. (IRB). Vďaka novej legislatíve od roku 1990 postupne vznikali ďalšie komerčné banky. Na konci roku 1992 bolo na Slovensku aktívnych 11 slovenských a 11 českých (so sídlom v ČR) bánk a 3 reprezentácie bánk. V roku 1995 pôsobili na Slovensku spolu 30 aktívnych bánk (s centrálnou bankou). Z toho malo 13 bánk podiel zahraničného kapitálu prevyšujúci 10 % (v roku 1994 len 10 bánk). Aktívnych bolo 11 reprezentácií zahraničných bánk (v roku 1994 to bolo 9). Tieto zmeny spolu s čiastočnou privatizáciou otvorili možnosti podnikateľskému správaniu sa bánk, sprevádzanému aj meniacim sa pohľadom na formovanie siete pobočiek.

Lokalizačné faktory bankového sektora

Základnou úvahou stojacou za rozhodnutiami o lokalizácii jednotiek bankových služieb je vzťah medzi určitou základnou skupinou služieb a zákazníkmi. Jednoducho sa dá vyjadriť v minimálnom obraze týchto jadrových služieb pre efektívnu (ziskovú) existenciu a pôsobenie organizačnej jednotky v danej lokalite. Z iného pohľadu to znamená využiť priestor na optimálnu aplikáciu bankových produktov alebo služieb. V slovenskom prípade všetky nové, príp. priestorovo expandujúce banky musia vziať do úvahy predovšetkým situáciu v rámci sektora – správanie sa a pozície dvoch vedúcich bánk (SLSP, VÚB) a aktivity Poštovej banky, a. s. (PB), opierajúcej sa v základných službách obyvateľstvu o rozsiahlu sieť pôst.

Pre rozhodnutie banky o umiestnení nového úradu je veľmi dôležitá analýza vonkajšieho prostredia. Takáto marketingová lokalizačná analýza kladie dôraz predovšetkým na nasledujúce oblasti (vychádzajúc z rozhovorov so zástupcami slovenských bánk):

- demografická štruktúra a charakteristika sídelnej štruktúry,

- analýza sociálneho prostredia,
- analýza všeobecnej ekonomickej situácie regiónu alebo lokality,
- analýza ekonomickej situácie vybraných ekonomických aktivít, s ohľadom na celkový ekonomický profil regiónu alebo lokality,
- faktory konkurencie v rámci finančného sektora v regióne alebo lokalite (napr. konfrontovanie perspektívy presadenia vlastných produktov voči produktom, ktoré ponúkajú už prítomné finančné inštitúcie).

V rozhodovaní sa využívajú ako najvplyvnejšie indikátory, napr. IIFA (index individuálnej finančnej aktivity), kombinujúci úroveň príjmov, výdavkov, úspor a úverov na jedného obyvateľa regiónu (lokality), ďalej stupeň a dynamika podnikateľskej aktivity (zakladanie, resp. zánik podnikov). Veľmi často sa využívajú rôzne konštruované a prepracované komplexné hodnotenia ekonomickej atraktivity regiónov a lokalít, formulované podľa stratégií a produktov bánk (ich cieľových skupín klientov). Osobitný dôraz sa kladie na mieru ekonomickej diverzifikácie, stav rozvoja infraštruktúry, prítomnosť zahraničného kapitálu, rozvojovú dynamiku, mieru zisku, investičné očakávania atď. Všetky úvahy samozrejme nemôžu abstrahovať od celkového slovenského ekonomickeho prostredia a existujúceho regulačného režimu.

V našej analýze sme uprednostnili hodnotenie podľa organizačných jednotiek, ktoré by malo umožniť dostatočné priblíženie priestorového vývoja. V snahe obsiahnuť základnú štruktúru bankových centier sme čelili problému bodového hodnotenia hierarchie bankových organizačných jednotiek. Existujú veľké

rozdíly medzi jednotkami jednotlivých slovenských bánk na tej istej hierarchickej úrovni. Rozhodli sme sa preto uprednostniť užšiu bodovú škálu. Prvou kategóriou je najnižšia banková organizačná jednotka – exozitúra, ktorú hodnotíme 1 bodom. Hierarchicky vyššou jednotkou je pobočka (2 body), nasledujúca je hlavná pobočka (2,5 bodu), pričom rovnaký počet bodov má slovenská centrála banky so sídlom mimo územia Slovenska. Na najvyššom stupni je hlavný úrad – sídlo banky (4 body). Bankové reprezentácie majú 0,5 bodu, pretože väčšinou iba monitorujú a kontaktujú potenciálnych zákazníkov. V bankovom centre musia byť minimálne 3 organizačné jednotky troch rozličných bánk. Bodová hodnota každého bankového centra vyjadruje súčet bodov podľa počtu a hierarchickej úrovne organizačných jednotiek, fungujúcich v sídle v danom roku.

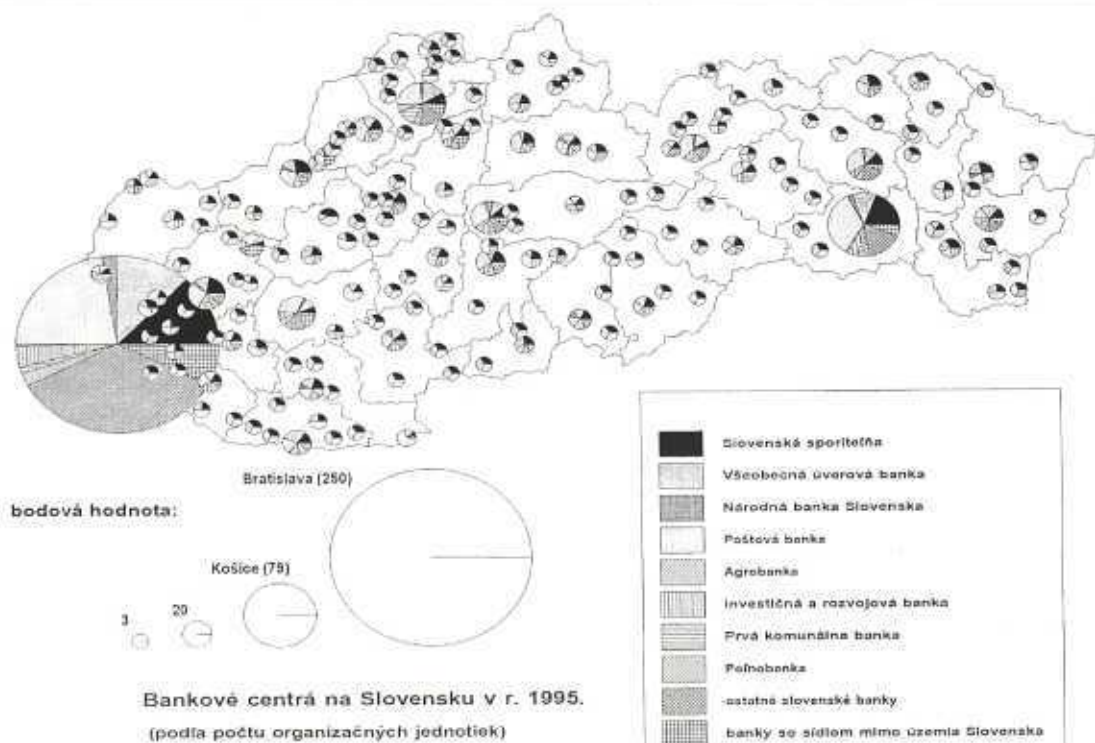
Priestorový rozvoj bankového sektora

V roku 1989 pôsobili na Slovensku tri banky, ktoré mali spolu 1078 prevádzok: SLSP (vtedy ako Slovenská štátna sporiteľňa – SŠTSP) – 1036. Štátna banka Československá – 39, Československá obchodná banka (ČSOB) – 3. Pozíciu bankového centra možno priznať len trom centrom – Bratislave, Košiciam a Žiline. Situáciu do tejto podoby modifikovalo rozmiestnenie pobočiek ČSOB práve do týchto centier. Koncent-

rácia bankových prevádzok bola vyššia vo väčších priemyselných mestách (Martin, Trenčín, Považská Bystrica, Komárno, Bardejov, Michalovce, Ružomberok, Trnava). Hoci existovala pomerne široká sieť bankových jednotiek, ich lokalizácia prirodzene nereagovala na trhové východiská. Boli rozmiestnené predovšetkým na administratívnom princípe, podobne ako ostatné služby obyvateľstvu.

Rok 1992 bol tretím rokom ekonomickej transformácie a posledným rokom československej federácie. Rozvoj bankového sektora na makroúrovni odráža existencia siete 88 bankových centier. Medzi nimi boli všetky okresné mestá a ďalších 52 miest bez tejto pozície. Najväčšiu disperziu organizačných jednotiek mala SŠTSP – iba 22,8 % jej prevádzok bolo lokalizovaných v bankových centrách. Najväčší počet bankových centier v roku 1992 bol v okresoch Považská Bystrica a Žiar nad Hronom (po 4 centrá). Bol to dôsledok ich sídelnej štruktúry, ale aj existujúcej štruktúry správnych a priemyselných centier. Minimálne 50 % zo všetkých jednotiek tvorili prevádzky SLSP a VUB. Bankový sektor sa vtedy nachádzal vo svojej iniciálnej fáze transformácie a rozvoja, ale už sa začala diferenciacia bankových centier.

Dynamický rozvoj pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. V roku 1994 dosiahol počet bankových centier hodnotu 157. Svoj vplyv na rozvoj bankového sektora malo i rozdelenie spoločného štátu. Banky so sídlom v ČR založili svoje hlavné pobočky pre SR, napr. Agrobanka Praha v Banskej Bystrici, Moravia Banka v Žiline.

V roku 1995 sa už prakticky prejavuje doznievanie fázy formovania základnej priestorovej štruktúry bankových centier. Dovedna ich bolo 167 (pozri mapu). Oproti roku 1994 pribudlo len 11 centier a jedno centrum prestalo spĺňať stanovené podmienky. Bankovým centrom sa stali Bojnice, dovtedy zatienené z tohto aspektu Prievidzou a posilnili sa aj služby v hraničnom meste Čierna nad Tisou. Takmer všetky nové centrá pozostávajú len z prevádzok SLSP, VÚB a PB. Ich formovanie potvrdzuje existenciu troch základných kategórií bankových centier na najnižšej úrovni:

- mikroregionálne – lokálne centrá služieb (napr. Zákamenné, Veľký Blh), vykrývajúce významnejšie centrá osídlenia, často medzi doteraz vzdialenejšími bankovými centrami,
- sídla väčších podnikov agropotravinárskeho komplexu (napr. Lehnice, Dvory nad Žitavou),
- sídla iných väčších podnikov a závodov (Lednické Rovne – LR Crystal, Spišská Belá – S.I.T.).

Pokračuje postupné pokrytie všetkých miest Slovenska funkciou bankového centra. Bez vybavenosti na úrovni bankového centra zostalo už len 9 miest, predovšetkým v zázemí významných bankových centier, napr. Svätý Jur (Bratislava), Veľký Šariš (Prešov), kúpeľné mestá Trenčianske Teplice, Rajec-ké Teplice, ale napr. i Jelšava, Gbely a Spišské Vlachy. Medzi bankovými centrami sa objavilo 40 nemestských centier. Najväčší počet bankových centier majú už stabilne (1994–1995) okresy Čadca, Prievidza, Komárno (po 7 – 1995), najmenej okresy Košice – vidiek, Svidník, Stará Ľubovňa, Vravnov (po 2 – 1995).

Bratislava je bez akýchkoľvek pochybností vedúcim bankovým centrom Slovenska (tab. č. 1). Veľmi pevná je aj druhá pozícia Košíc. Ich pozícia je odrazom základnej geoeconomickej duality Slovenska. Po piatich rokoch transformácie je pozorovateľná prvá skupina výrazných regionálnych bankových centier – Žilina, Nitra, Banská Bystrica, Trnava, Prešov. Na túto skupinu postupne stráca Trenčín, a zaraďuje sa do druhej skupiny dôležitých centier spolu s Popradom, Považskou Bystricou, Zvolenom, Michalovcami, Komárnom, Martinom a Prievidzou. Bodové rozpätie medzi najvýznamnejšími centrami a ich skupinami sa postupne zväčšuje. V roku 1995 bolo na Slovensku spolu 90 základných – lokálnych bankových centier, spĺňajúcich len minimálne stanovené podmienky. Z nich 85 tvoria prevádzky základnej trojice bánk – SLSP, VÚB a PB. Na najnižšej úrovni bankových centier preto môžeme hovoriť len o obmedzenej konkurencii.

Diferencované sa správajú priemyselné centrá, sídla okresov. Neustále si zlepšuje vybavenosť Považská Bystrica (postihnutá na začiatku transformácie ekonomikou konverziou niektorých výrobných podnikov), čo je reakcia na zlepšujúcu sa situáciu lokálnej ekonomiky. Stabílno pozí-

Tab. č. 1 Formovanie bankových centier v r. 1992-1995 (podľa 30 najvýznamnejších bankových centier v roku 1995)

	1992	počet	1994	počet	1995	počet
	bankové centrum	bodov*	bankové centrum	bodov*	bankové centrum	bodov*
1.	Bratislava	113	Bratislava	237	Bratislava	250
2.	Košice	37,5	Košice	74,5	Košice	79
3.	Banská Bystrica	15,5	Žilina	43,5	Žilina	45,5
4.	Žilina	15	Nitra	31,5	Nitra	36
5.	Nitra	13,5	Banská Bystrica	28,5	Banská Bystrica	33
6.	Martin	13	Trnava	28	Trnava	30
7.	Trnava	13	Prešov	27	Prešov	29
8.	Trenčín	12	Trenčín	24	Poprad	23
9.	Poprad	12	Poprad	19	Trenčín	22
10.	Prešov	11	Martin	18,5	Považská Bystrica	21
11.	Zvolen	10	Považská Bystrica	17,5	Zvolen	20
12.	Komárno	10	Zvolen	17	Michalovce	20
13.	Prievidza	10	Prievidza	17	Komárno	19,5
14.	Bardejov	9	Komárno	15	Martin	19,5
15.	Dunajská Streda	9	Humenné	14	Prievidza	17
16.	Humenné	9	Levice	14	Piešťany	14,5
17.	Lučenec	9	Lučenec	14	Levice	14
18.	Michalovce	9	Michalovce	14	Nové Zámky	14
19.	Nové Zámky	9	Nové Zámky	14	Humenné	14
20.	Považská Bystrica	9	Bardejov	13	Liptovský Mikuláš	14
21.	Liptovský Mikuláš	8	Liptovský Mikuláš	13	Bardejov	14
22.	Čadca	8	Spišská Nová Ves	12,5	Spišská Nová Ves	14
23.	Dolný Kubín	7	Dolný Kubín	11	Dunajská Streda	13
24.	Levice	7	Dunajská Streda	11	Ružomberok	13
25.	Spišská Nová Ves	7	Piešťany	11	Lučenec	11
26.	Rožňava	7	Ružomberok	11	Galanta	10
27.	Galanta	6	Galanta	10	Žiar nad Hronom	10
28.	Žiar nad Hronom	6	Žiar nad Hronom	10	Čadca	10
29.	Piešťany	5	Čadca	9	Dolný Kubín	10
30.	Ružomberok	5	Rožňava	9	Rožňava	10

* suma bodov podľa počtu a úrovne bankových prevádzok:

(4 body – centrálna banka, 2,5 bodu – hlavná pobočka, 2 body – pobočka, 1 bod – expozitúra, 0,5 bodu – reprezentácia)

ciu si zachováva Zvolen; kým Martin v hierarchii bankových centier klesol. Medzi dôležitými bankovými centrami sú aj špecifické výnimky, ako napr. neustále si zlepšujú postavenie neokresné mestá Ružomberok a Piešťany. Horšiu vybavenosť majú strediská ekonomicky menej prosperujúcich, periférnych okresov (čo súvisí aj s ich veľkosťou a sídelnou štruktúrou regiónov).

Okresné porovnanie ukazujú, že najlepšie je rozšírenie bankovej siete v juhozápadnej časti Slovenska (tab. č. 2). Opačná je situácia v okresoch východného Slovenska. Veľké rozdiely a ustávičné zmeny dokumentujú pokračujúci vývoj v bankovom sektore a jeho priestorových charakteristikách. Teritoriálna expanzia sa v niektorých okresoch už pravdepodobne blíži k hranici minimálneho obratu, postačujúceho v súčasnosti na efektívne fungovanie. Týka sa to tak okresov so sieťou viac koncentrovanou do miest (Čadca, Považská Bystrica), ako aj okresov so sieťou viac rozptýlenou do obcí (napr. Komárno, Nové Zámky, Levice). Priestorový rozvoj siete pobočiek a expozitúr bude pozvoľnejší, s opatrným zosúladením rastu s dopytom po bankových službách.

Celkový počet organizačných jednotiek neilustruje vývoj siete pobočiek dokonale: rok 1989 – 1078 jednotiek, rok 1992 – 1014, rok 1994 – 1116, rok 1995 – 1183 prevádzok (bez pôšt, ktorých je vyše 1600). Najviac ovplyvnila tieto úvahy SLSP zrušením 436 jednotiek už na začiatku transformácie, s veľkými priestorovými diferenciami. Tieto straty v celkovom počte kompenzovali prevádzky nových bánk. V roku 1995 mala SLSP 706 (v roku 1994 – 701) organizačných jednotiek, VÚB 183 (v roku 1994 – 208), IRB 49 (v roku 1994 – 47), Poľnobanka, a. s., 30 (v roku 1994 – 28), Agrobanka, a. s., 15 (v roku 1994 – 15). Prvá komunálna banka, a. s., 26 (v roku 1994 – 12), Tatra banka, a. s., 14 (v roku 1994 – 9) atď. Najväčší počet prevádzok mimo bankových centier v roku 1995 má SLSP (463), kým napr. VÚB len 10 (ak neuvažujeme so sieťou pôšt). Veľmi zriedkavým javom je rušenie prevádzok, s výnimkou SLSP a VÚB. Konkurencia porastie len vďaka eventúrnym selektívnym regionálnym ambíciám niektorých ďalších bánk (napr. SPB, IRB). Výskum súčasne dokumentuje pozitívny vývoj v súvislosti s klesajúcim podielom SLSP

a VÚB na celkovom počte organizačných jednotiek. V roku 1994 prevádzky VÚB a SLSP tvorili spolu 81,5 %, kým v roku 1995 75,1 % všetkých bankových prevádzok na Slovensku.

Priestorové stratégie bánk na Slovensku

Priestorovo najaktívnejšie slovenské banky (SLSP, VÚB, PB) uskutočňujú stratégiu „kobercového pokrytia“ – snažia sa pokryť celé územie Slovenska na čonajnižšej lokálnej úrovni. V ich stratégii má stále významné miesto „malé“ bankovníctvo. Pre Poštovú banku je to ďalší spôsob využitia existujúcej siete pôšt, hoci o tejto sieti môžeme očakávať dlhšie diskusie (je možná redukcia či diferenciacia pôšt).

Jedným z významným aspektom správaní sa vedúcich bánk na mikroúrovni trhu slovenských bankových služieb je tzv. stratégia vyhýbania sa. Prejavuje sa snahou nebyť v tom istom sídle, ak je príliš malé a v blízkom okolí je podobné sídelné centrum (napr. veľkosťou). Už dlhšie to potvrdzujú vzťahy SLSP a VÚB, napr. v lokalitách Habovka – Zuberec, Hajnačka – Gemerský Jablonec. Ďalším príkladom priestorovej stratégie najväčších bánk je snaha o prevahu vo vybraných sídlach – VÚB napr. v Komárne, Žiline, alebo SLSP napr. v Trnave, Bardejove, Ružomberku, Trenčíne.

Druhým príkladom stratégie je orientácia na väčší počet regionálnych centier alebo koncentrácia na vybrané regióny (Poľnobanka, IRB). Niektoré banky v určitom štádiu svojho rozvoja (na začiatku alebo po pokrytí hlavných centier) použili regionálnu alebo lokálnu koncentračnú rozvojovú stratégiu. Možno to pozorovať na príklade niektorých českých bánk – Agrobanka (Pohronie), Banka Haná (západná časť Slovenska) – ktoré zastavili ďalšiu priestorovú expanziu. Tatra banka, a. s., dosiahla veľmi vysoké výnosové ukazovatele počas svojej orientácie len na Bratislavu a až potom začala svoju postupnú expanziu. Túto stratégiu často využívajú banky, ktoré nemajú ambície alebo zdroje na rýchle a husté pokrytie celého územia Slovenska, resp. chcú udržať v rovnováhe svoje výnosové ukazovatele s priestorovou expanziou. Mnohé z nich majú väčšie zastúpenie v určitých regiónoch, napr. Poľnobanka v regióne stredného Spiša alebo IRB koncentrovaná na zázemie Bratislavy.

Tretou stratégiou je orientácia len na najvýznamnejšie regionálne ekonomické centrá, ako v prípade ČSOB, z mladších bánk sa to týka napr. Istrobanka. Na začiatku rozvoja ju aplikovala aj Poľnobanka a Tatra banka.

Štvrtý prístup je typický pre zahraničné a špecializované banky (Slovenská záručná

banka, Konsolidačná banka). Vo všeobecnosti majú len hlavný úrad a veľmi obmedzený počet zastúpení v najdôležitejších ekonomických centrách krajiny. Banky s výrazne väčšinovým zahraničným kapitálom, s výnimkou pobočiek českých bánk, operujú na Slovensku predovšetkým z Bratislavy (napr. Crédit Lyonnais Bank Slovakia, a. s., Créditanstalt, a. s., Bank Austria atď.). V roku 1995 na slovenský trh vstúpili silné zahraničné banky, ktoré majú (zatiaľ bližšie nešpecifikované) ambície širšej prítomnosti na slovenskom území – Komerční banka, Bank Austria, Citybank Slovakia. Treba uviesť i reprezentácie zahraničných bánk, rovnako operujúce prevažne z Bratislavy. Tieto slúžia predovšetkým zákazníkom z krajín svojho pôvodu, prípadne medzinárodne aktívnym slovenským ekonomickým subjektom (Dresdner Bank, Société Générale, Banque Paribas, Commerzbank atď.). Jedna z najaktívnejších bánk na „emerging markets“ v globálnom rozmere – ING Bank, a. s., pôsobí v Bratislave od roku 1993 (neskoršie už aj so zastúpením v Košiciach).

Najmä stratégie s limitovanou územnou expanziou spôsobujú rastúcu diferenciaciu bankových centier. Určitý vplyv má skutočnosť, v ktorom rastovom štádiu sa banka nachádza v rámci základnej logickej postupnosti priestorovej expanzie banky na Slovensku:

1. štádium – Bratislava (ústredie banky),
2. štádium – ekonomicky najvýznamnejšie regionálne centrá,
3. štádium – centrá ostatných regiónov,
4. štádium – lokálne centrá vybraného regiónu,
5. štádium – postupné kobercové pokrytie územia hustou sieťou pobočiek.

Nové banky boli často typické svojou cieľovou orientáciou – Poľnobanka na podnikateľov v poľnohospodárstve a potravinárskom priemysle, ČSOB na zahranično-obchodné aktivity, IRB na investičné bankovníctvo, správu štátnych dlhopisov. Prvá

Tab. č. 2 Vývoj bankového sektora podľa okresov

Okres	Počet bankových prevádzok*			Počet obyvateľov na jednu prevádzku**
	1989	1992	1995	
Banská Bystrica	15	23	36	4971
Bardejov	26	16	16	5126
Bratislava – mesto	21	54	101	4463
Bratislava – vidiek	34	26	34	4365
Čadca	20	22	17	7329
Ďolný Kubín	9	21	27	4616
Dunajská Streda	34	35	35	3168
Galanta	34	36	35	4110
Humenné	40	15	17	6727
Komárno	34	40	47	2326
Košice – mesto	11	22	36	6665
Košice – vidiek	23	14	15	6754
Levice	43	46	49	2472
Liptovský Mikuláš	17	26	31	4325
Lučenec	22	32	29	3304
Martin	29	29	29	3950
Michalovce	36	19	22	5148
Nitra	45	47	53	4017
Nové Zámky	53	51	50	3053
Poprad	29	26	34	4703
Považská Bystrica	29	19	23	7530
Prešov	41	18	22	9440
Príevidza	18	17	23	6131
Rimavská Sobota	36	26	23	4312
Rožňava	33	17	18	4865
Senica	25	28	29	5105
Spišská Nová Ves	27	27	29	5140
Stará Lubovňa	16	8	7	6947
Svidník	22	8	9	4989
Topoľčany	29	30	30	5382
Trebišov	37	18	19	6281
Trenčín	28	33	38	4763
Trnava	24	31	53	4447
Veľký Krtíš	27	28	28	1676
Vranov nad Topľou	18	9	9	8455
Zvolen	30	40	43	2873
Žiar nad Hronom	29	36	34	2778
Žilina	34	21	33	5610
Spolu/Priemer SR	1078	1014	1183	4527

* bez nebankových prevádzok (pôšt) Poštovej banky

** v r. 1995 (počet obyvateľov k 1.1.1995)

Komunálna banka a Istrobanka zdôrazňujú svoju orientáciu na služby mestám a obciam. Orientácia bánk sa však neprejavila výraznejšie v podobe súvisiacich regionálnych stratégií. Štruktúra ich vlastníkov vo viacerých prípadoch ovplyvnila stratégiu expanzie (napr. Prvá komunálna banka v sídlach svojich hlavných akcionárov). Nemôžeme obísť ani faktor lokalizácie v sídlach, resp. v blízkosti sídiel významných klientov (napr. ČSOB, IRB).

Priestorový vývoj ovplyvňujú aj lokálne a technické podmienky. Patrí k nim napr. možnosť získania priestorov či doba trvania výstavby alebo rekonštrukcie objektov.

Slovenský bankový sektor a globálny priestor

Takmer všetky banky sa snažia formovať ako univerzálne banky s čo najširšou škálou ponuky služieb a produktov, tak ako je to typické pre banky všeobecne na celom svete. Naše banky majú významnú úlohu v zavádzaní ostatných finančných služieb. Majú dcérske spoločnosti v oblasti leasingu, na trhu nehnuteľností, brokerské a investičné spoločnosti, riadenie fondov atď. Z tohto hľadiska majú veľmi pozitívny vplyv na formovanie inštitucionálne bohatej trhovej ekonomiky, najmä pri nedostatku iných zdrojov. Aj preto je dôležitá ich prítomnosť v regiónoch, kde sprostredkujú množstvo inováčných aktivít obohacujúce trhové prostredie regiónu.

Ťažkosť spôsobuje dostatočná odozva na trend sekuritizácie, ako dôležitú inováciu v bankovom sektore. Cenné papiere sa stávajú významnou alternatívou v získavaní prostriedkov na perspektívne podnikateľské zámery, na čo musia banky reagovať. Najdynamickjšie banky začali byť v tomto duchu aktívne na primárnom, aj sekundárnom kapitálovom trhu. Vo všeobecnosti banky akceptovali túto príležitosť a menia časť svojich aktív na rôzne druhy cenných papierov (najskôr hlavne štátne dlhopisy). Sú náznaky, že tento trend sa postupne presmeruje na vlastníctvo akcií významných podnikateľských subjektov. Svojím know-how by potom mohli pozitívne ovplyvňovať spoluvlastnené podniky a tým celé regióny.

Bankový sektor sa stáva čoraz viac internacionalizovaný. Slovenské banky sú väčšinou orientované na domáci trh. Majú veľmi obmedzený počet vlastných zahraničných pobočiek alebo zastúpení, nehovoriac o zastúpení v zahraničných bankách (nemyslíme tým korešpondenčné vzťahy). Otázna je dlhodobá konkurencieschopnosť nášho bankového sektora v rámci EÚ, porovnávajúc ich dimenzie voči nadnárodným univerzálnym alebo špecializovaným bankám. Ťažko možno hovoriť o globálnom pôsobení väčšiny našich komerčných bank. Problém samozrejme odráža celkové možnosti slovenskej ekonomiky, ktorá sama ešte stále nie je dostatočne globalizovaná (snáď s výnimkou exportných a importných aktivít). Miera zahraničných investícií stále nie je dostatočná, nižšie sú aj nepriame investície na našom kapitálovom trhu. Globalizačné aktivity slovenského bankového sektora budú čoraz potrebnejšie a budú vyžadovať prepracovanú stratégiu.

V rámci súčasnej dynamiky bankového sektora ešte neprebiehajú konglomeračné procesy. Banky využívajú vo svojich rastových procesoch predovšetkým formy navyšovania vlastného kapitálu, emisie dlhopisov, expanziu v oblasti služieb, produktov a rozširovania vlastnej siete. Jedinou výnimkou je prevzatie zahraničnej pobočky Interbanky Praha v Bratislave Komerčnou Bankou.

Očakávame vlnu fúzií a akvizícií, najmä ak sa bankový sektor bude ďalej bližšie k stavu nasýtenia trhu spolu s ostrejšou konkurenciou. Možnosti extenzívneho rastu, ktorého prejavom je i masívne budovanie siete pobočiek sa znižujú. Fúzie slovenských bánk, prípadne hľadanie silnejších partnerov v zahraničí možno očakávať najmä s bližiacim sa termínom vstupu do EÚ.

Záver

Transformácia slovenského bankového sektora bude pokračovať ďalej, aj s jej sprievodnými priestorovými súvislosťami. Zmeny však už nebudú také prevratné, ako v prvých rokoch po roku 1989. Dve vedúce banky kontrolujú podstatnú časť siete bankových služieb. Lokalizácia nových pobočiek bánk v súčasnosti rešpektuje faktory trhovej lokalizácie služieb. V niektorých regiónoch je disperzia a početnosť siete bankových prevádzok pravdepodobne blízko saturácie súčasného trhu, najmä ak sa podarí rýchlo presadiť „bankový“ imidž Poštovej Banky. Napriek tomu chýba pestrejšia trhovú štruktúru bánk v niektorých regiónoch (napr. kotliny južného Slovenska). Závislosť regiónu len na niekoľkých bankách napriek ich dobre rozvinutej sieti môže byť pri existencii úverových limitov jednou z prekážok dynamizácie rozvoja. Prakticky u nás neexistuje banka s výraznejšou regionálnou orientáciou.

Niektoré mestá sa stali významnými bankovými centrami, odrážajúc predovšetkým situáciu regionálnej alebo lokálnej ekonomiky. Diferenciácia bankových centier na Slovensku narastá. Bratislava ako národné bankové centrum je stále najpríťažlivejšia. Spolu so svojim zázemím je priestorom nástupu väčšiny bánk. Môžeme pozorovať formovanie skupín nadregionálnych a regionálnych centier, čo znamená diferenciáciu súčasných miest. Je príkladom formovania nového vnímania slovenského ekonomického priestoru a jeho reorganizácie v trhových podmienkach.

Pre Slovensko sa zdá byť výhodnejšia rovnomernejšia disperzia bankového sektora po celej krajine. V princípe má svoje prednosti vývoj v Českej republike, kde existuje väčší počet bánk sídliajich v regiónoch, na rozdiel od bankového sektora v Maďarsku koncentrovaného do hlavného mesta [1]. Z funkčných slovenských bánk iba dve mali svoje sídlo mimo Bratislavu (Košice, Žilina). Podobne iba štyri zahraničné banky aktívne na Slovensku mali svoje hlavné pobočky mimo Bratislavu (v Banskej Bystrici, Žiline, Nitre, Piešťanoch). Pozorovateľné sú skôr administratívne ako trhovo orientované pokusy o prekonanie nadmernej centralizácie hlavných sídiel bánk do Bratislavu. Dve novo založené banky umiestňujú svoje sídla do Banskej Bystrice (Banka Slovakia, Dopravná Banka). Vzhľadom na významnej-

ší vplyv štátu to môžeme do určitej miery považovať za prejav jednej z techník regionálnej politiky, kombinovaný s presadením určitých strategických záujmov.

Potreba dekoncentrácie a disperzie bankového sektora si bude vyžadovať pravdepodobne legislatívne úpravy riešiace podporu regionálneho bankovníctva a regionálnych finančných inštitúcií – úverových družstiev, regionálnych rozvojových fondov atď. Striktná banková legislatíva v našom ekonomickom priestore nepodporuje „regionalistické“ iniciatívy v bankovníctve, hoci umožňuje efektívnejšiu kontrolu a je úspešná v predchádzaní bankrotom, alebo „vynúteným“ fúziám bánk. Úspešná by mohla byť kombinácia podpory regionálneho bankovníctva a dôsledného bankového dohľadu. Ďalším možným východiskom je podpora rastových procesov viacerých, už existujúcich slovenských bánk, ktorá obmedzí prílišnú koncentráciu dnes existujúcu v sektore, čím sa môžu posilniť konkurenčné aspekty aj v bankovníctve regiónov (napr. priestorovo expanziou posilnených bánk). Rovnako licenčná politika NBS by mala zohľadňovať zámery nových bánk, ich kapacity a priestorové ambície. Mnohé už prítomné banky sa zatiaľ nechystajú prejsť do ďalších štádií priestorového rastu a zostávajú pôsobiť len v Bratislave. Tento koncentračný efekt je síce ekonomicky prirodzený, ale treba ho korigovať. Väčšina významných slovenských ekonomických subjektov má svoje zastúpenia v Bratislave, čím majú dostupný pomerne veľký výber bankových subjektov a služieb. Prijateľne rozptýlený, efektívny bankový sektor však môže povzbudiť proces rastu mnohých podnikov po celom území a postupne obmedzovať závislosť slovenskej ekonomiky predovšetkým na výkonnosti úzkej skupiny najväčších podnikov slovenskej ekonomiky.

Použitá literatúra:

1. Klagge, B.: Die Transformation des Bankensektors: Ungarn und Tschechien im Vergleich. ISR – Forschungsberichte 1995. Heft 14, str. 9-28.
2. McKillop, D. G., Hutchinson, R. W.: Regional Financial Sectors in the British Isles. Gower (London) 1990.
3. Molyneux, P.: 1992 and Its Impact on Local and Regional Banking Markets. Regional Studies 1989, 6, str. 523-533.
4. Moore, C. L., Karaska, G. J., Hill, J. H.: The Impact of the Banking System on Regional Analysis. Regional Studies 1985, 19, 1, str. 29-35.
5. Oravec, J.: Komerčné banky a investičné bankovníctvo – príklad Slovenska, Austrálie a USA. Trend, august-september 1995, str. 6B.
6. Slávik, Š.: Odvetvová a konkurenčná analýza slovenského bankovníctva. BIATEC 1995, 8, str. 15-22.

NOVÉ TENDENCIE V HYPOTEKÁRNOM FINANCOVANÍ ŠTÁTOV EURÓPSKEHO SPOLOČENSTVA

Podľa nového práva ES musia členské štáty ES povoľovať zahraničným úverovým ústavom činnosti, ktoré prekračujú hranice štátov. Dokonca aj nemecké hypotekárne banky, ktoré sú viazané prísnyimi predpismi, môžu od roku 1988 brať ako záloh pozemky v ostatných štátoch ES a od roku 1991 môžu tiež členské štáty EFTA poskytovať zahraničné hypotekárne úvery. Vďaka týmto novým úpravám je uzatváranie kooperačných dohôd so zahraničnými ústavmi a získavanie podielov na zahraničných bankách stále zaujímavejšie. To však volá po harmonizácii a právnom zjednotení najmä v rámci legislatívy, ktorá upravuje činnosť pozemkových záložných organizácií.

Na základe stále silnejúcej hospodárskej integrácie štátov ES možno predpokladať, že hypotekárne úvery za hranice budú stále častejšie. V poslednom čase sa výraz „eurohypotéka“ nevyskytuje iba sporadicky v oblasti špeciálnych odborných pracovných skupín, ale stále častejšie sa začína používať aj v odbornej právnej literatúre. (Poznámka: Pri hľadaní vhodného výrazu vychádzala pracovná skupina Commission des Affaires de la Communauté Européenne (CACE) z požiadavky nezameniteľnosti označenia úverového záložného práva v členských krajinách ES so všetkými existujúcimi výrazmi v týchto krajinách v oblasti hypotekárneho financovania. Výraz by mal byť vo všetkých členských krajinách ES ľahko zrozumiteľný, krátky a napriek tomu významný.)

S uzákonením a uvedením do života tejto novej kategórie je spojených niekoľko problémových okruhov:

- možnosť zjednotenia a zjednodušenia rozdielnych právnych predpisov súčasnej hypotekárnej legislatívy štátov ES,
- účelnosť vytvorenia eurohypotéky - novej, právne zjednotenej kategórie ES,
- rozsah zosúladenia právnych predpisov pre potreby európskeho zoskupenia a miera ponechania doterajších osobitostí jednotlivých štátov.

Vyjasnenie týchto otázok je rozhodujúce pre odstránenie brzdiacich faktorov.

Hypotekárne bankovníctvo má v Európe bohatú tradíciu. Od jednotlivých klasických hypotekárnych úverov sa postupne vytvorilo financovanie hypotekárnych úverov na základe záložných listov, ktoré majú približne rovnaký charakter vo všetkých krajinách Európskeho spoločenstva (ďalej ES). V poslednom čase, keď silnie integrácia členských štátov ES, niektoré krajiny už reagovali na tieto tendencie určitým uvoľnením domácich právnych predpisov pri poskytovaní hypotekárnych úverov do zahraničia. Dôvodom týchto nových postupov bola skutočnosť, že nové potreby v poskytovaní úverov v tejto oblasti nie je možné riešiť tradičnými nástrojmi. V tomto smere má už určité skúsenosti Nemecko so svojim „pozemkovým dlhom“ a Švajčiarsko, kde sa vyvinul tzv. „dlhopis“.

Pokúsime sa zhrnúť doterajšie snahy o zjednodušenie podmienok hypotekárneho úveru za hranice:

- a) Už „Segré správa“ (Budovanie európskeho kapitálového trhu, vypracovaná komisiou ES v Bruseli 1966. Meno dostala podľa jej predsedu prof. Claudia Segré) považovala za prvoradé zjednotenie a harmonizáciu záložného práva vnútri ES, čo malo slúžiť ako vzor pre integráciu kapitálových trhov.
- b) Európske hypotekárne združenie v Bruseli sa snaží už od svojho vzniku mapo-

vať prekážky pre europeizáciu hypotekárneho úveru a vytvárať zároveň možnosti ich odstránenia.

- c) V roku 1983 bola vytvorená v rámci štátov ES špeciálna pracovná skupina, ktorá sa zaoberá možnosťami právneho zjednotenia otázok riadenia európskeho záložného práva.
- d) Komisia ES v ostatnom čase znova potvrdila nutnosť vytvoriť osobitné predpisy pre zahraničné hypotekárne úvery. V tejto súvislosti ide predovšetkým o vytvorenie smernice na uvoľnenie podnikania v oblasti hypotekárnych úverov v rámci krajín ES. Tento návrh má zmapované rôzne podmienky pre hypotekárne úvery v jednotlivých štátoch ES. Nepredpokladá však ich úplné zjednotenie, pretože by bolo pomerne komplikované a dlhodobé.

Súčasná legislatíva v oblasti hypotekárnych úverov v jednotlivých štátoch ES

V rámci poskytovania úverov za hranice členských štátov ES sa v súčasnosti vyskytujú viaceré problémy. Hlavnou príčinou je skutočnosť, že sa naráža na vzájomne veľmi rozdielne legislatívne opatrenia hypotekárneho a pozemkového práva.

Vo všetkých štátoch oprávňujú veriteľov prednostne uspokojiť ich požiadavky na založenú nehnuteľnosť pred ostatnými veriteľmi.

Väčšina krajín pozná doposiaľ vo svojich zákonných pravidlách iba prísne akcesorickú hypotéku, pri ktorej vznik, výška a splácanie sú úzko späté so záložným právom, t. j. pohľadávka a majetkový záloh nemôžu byť oddelené. Hypotéka taktiež nemôže vzniknúť bez pohľadávky a so zánikom pohľadávky nemôže už ďalej existovať. Pohľadávka a pozemkový záloh nemôžu byť oddelené napr. tým, že sú postúpené viacerým osobám. Na druhej strane, v niektorých krajinách existujú aj

neakcesorické záložné práva, ktoré vznikli a priebežne aj vznikajú v dôsledku nových potrieb v rámci úverov. To v plnej miere platí pre pripravovanú europeizáciu hypotekárneho úveru, ktorý prekračuje hranice v rámci ES. Ako príklad možno uviesť nemecký „pozemkový dlh“, alebo švajčiarsky „dlhopis“.

Pozemkový dlh je úplne nezávislý na pohľadávke, čo však neznamená, že pozemkový dlh obvykle existuje bez pohľadávok. Zabezpečený pozemkový dlh, ktorý sa zriaďuje na zaistenie vzniknutej pohľadávky z pôžičky, je v praxi najčastejším prípadom pozemkového dlhu. Pohľadávka, ktorá vznikla na základe pôžičky, je potom prostredníctvom písomnej dohody o zaistení spojená s pozemkovým dlhom. Ale existuje aj pozemkový dlh nezávislý na pohľadávke, ktorý sa vyvíja inak ako pohľadávka. Pozemkový dlh napr. existuje ďalej v plnej výške, keď dlžník spláca zabezpečenú pohľadávku po častiach alebo aj keď ju už úplne splatí. Vzniká potom už iba priamy nárok dlžníka voči veriteľovi, aby pozemkový dlh zanikol alebo bol prenesený na dlžníka. Ďalšia možnosť je zobrať si naň novú pôžičku, čo pri akcesorickej hypotéke nie je možné. Hypotéka po splatení automaticky zaniká. Tento nový prístup je omnoho pružnejší, šetrí čas i náklady.

Švajčiarsky dlhopis je podobný ako nemecký pozemkový dlh. Prostredníctvom dlhopisu sa dlžník zaväzuje splatiť určitú peňažnú sumu a úroky a zároveň založí konkrétnu nehnuteľnosť. Ak dlžník nespĺňa pohľadávku, má veriteľ nárok na výnos z prípadnej dražby, ako aj na celý osobný majetok dlžníka.

Dlhopis vzniká prostredníctvom zriaďovacej zmluvy a následným zápisom do pozemkovej knihy. Na rozdiel od nemeckej legislatívy je švajčiarsky dlhopis pravým cenným papierom, čo je dôležité pri jeho prípadnom neskoršom predaji.

Popri dlhopise s abstraktným osobným zabezpečením sa vypracováva ešte tzv. dlžobná zmluva, ktorá obsahuje podrobnosti dlžobných vzťahov a taktiež vzniká ešte tzv. zabezpečovacia zmluva, v ktorej sa stanovuje kedy a v akej výške môže veriteľ uplatniť svoju pohľadávku u dlžníka.

Tento dlhopis je neakcesorický, osobné a vecné ručenie existujú nezávisle vedľa seba. Dlhopis môže byť vystavený veriteľmi alebo vlastníckmi založenej nehnuteľnosti, ktorí ho potom môžu preniesť alebo založiť ďalšiemu veriteľovi.

Veľké rozdiely sú v oblasti vzniku hypotéky. Vo Francúzsku, Belgicku a Luxembursku vzniká hypotéka pri zaprotokolovaní u notára, zatiaľ čo následné zapísanie do hypotekárneho registra určuje právne

pôsobenie hypotéky. Naproti tomu v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku, Holandsku, Taliansku, Grécku, Španielsku a Portugalsku vzniká hypotéka až po zápise do pozemkovej knihy.

Vo väčšine krajín stačí, keď vlastník pozemku, ktorý je zároveň aj dlžníkom, len podpíše hypotekárnu zmluvu, keďže pre právno-materiálne požiadavky na súhlas hypotekárneho veriteľa sa nevyžadujú žiadne špeciálne predpisy. Iba vo Francúzsku, Holandsku a Belgicku musí byť pri uzatváraní hypotekárnej zmluvy aj veriteľ.

Rozdielnosti sa vyskytujú aj pri zápise hypotéky do pozemkovej knihy alebo hypotekárneho registra. Rozdielne sú napokon aj podmienky, či suma a úroky hypotéky majú byť vykazované v domácej alebo aj v zahraničnej mene. Výlučne domáca mena sa v súčasnosti vyžaduje v Nemecku, Španielsku a Francúzsku, kým v Belgicku, Taliansku, Grécku a Dánsku je možné zvoliť si aj zahraničnú menu.

Zvláštnosti sa vyskytujú aj pri voľbe jazyka v rámci hypotekárnej administratívy. Napr. výlučne domáci jazyk možno použiť vo Francúzsku, Taliansku, Grécku, Španielsku, zatiaľ čo v Belgicku možno použiť všetky tri jazyky krajiny a v Luxembursku môže byť použitá francúzština a nemčina. V Nemecku, Veľkej Británii, Írsku a Holandsku možno okrem domáceho jazyka použiť iné jazyky s tým, že pre zápis do pozemkovej knihy alebo hypotekárneho registra sa zabezpečí preklad do domáceho jazyka.

Jednotná hypotéka pre úvery za hranice

V súčasnosti nie je žiadna úplná harmonizácia hypotekárnej legislatívy všetkých členských štátov ES. Preto v počiatočnej fáze by mala byť aspoň zjednodušená a zintegrovaná legislatívna oblasť, najmä vo sfére hypotekárneho úveru poskytovaného za hranice podľa jednotlivých právnych noriem.

Úverové inštitúcie a úveroví dlžníci by mali mať fakultatívne k dispozícii popri doteraz existujúcom záložnom práve (akcesorickom) aj jednotne riadenú „eurohypotéku“ pre všetky členské štáty ES.

Táto jednotne platná eurohypotéka by mala byť vytvorená na základe vzoru švajčiarskeho „dlhopisu“, ktorý je v tomto prípade vhodnejší než nemecký „pozemkový dlh“. Okrem toho môže byť čiastočne napojený na trojjazyčné pravidlá dlhopisu švajčiarskeho občianskeho zákonníka.

Takto by sa mohli úverové inštitúcie i úveroví dlžníci vnútri ES v rámci pružného

a mnohostranne uplatniteľného záložného práva ako alternatívy k doterajšiemu vyhnúť mnohým komplikáciám a ťažkostiam, ktoré vyplývajú z rozdielných legislatívnych poriadkov. Mohli by sa odstrániť aj ťažkosti spojené s uplatňovaním iba prísne akcesorickej hypotéky, keďže okrem Nemecka a Švajčiarska neexistujú zatiaľ v ostatných krajinách iné možnosti. Možno však očakávať aj určité problémy, ako napr.:

- štáty s prísne akcesorickým hypotekárnym právom sa budú len veľmi pomaly vzdávať výhod vyplývajúcich z tohto už historicky osvedčeného spôsobu zabezpečky hypotekárneho úveru a ťažko sa presvedčia o náhrade akcesority prostredníctvom zabezpečovacej zmluvy,
- postavenie eurohypotéky podľa švajčiarskeho vzoru by mohlo byť jednoduché, avšak jednotná realizácia záložného práva bude ťažšia.

Vecne-právne postavenie eurohypotéky

Navrhovaná eurohypotéka nemá nahradiť jednotlivé hypotéky členských krajín ES, ale má vystupovať ako doplnková možnosť popri existujúcich právnych nástrojoch. Predpokladá sa najmä jej využitie na zabezpečenie úverov za hranice v rámci ES, zároveň sa však uvažuje aj o potrebe jednotnej úpravy (po určitom prechodnom období) používania vnútorných úverov ako nového, všestranne uplatniteľného a pružného záložného práva popri historicky zaužívaných hypotékach.

Implementácia eurohypotéky v rámci ES samozrejme predpokladá, že každý členský štát integruje toto nové záložné právo do svojho doterajšieho právneho systému, a to od poskytnutia až po splatenie úveru. Eurohypotéku možno definovať ako záložné právo, ktoré je závislé na úrovni osobného zabezpečenia. Vzhľadom na to, že vytvorenie eurohypotéky je abstraktné zabezpečovaný dlh (t. j. na základe osobných záruk), vo väčšine prípadov sa zabezpečuje ešte nehnuteľnosťami (vecné ručenie), ako aj osobným majetkom dlžníka.

Dlžno-právna poisťovacia zmluva

Právne vzťahy medzi veriteľom a dlžníkom na jednej strane a vlastníkom pozemku na druhej strane pozostávajú z troch prvkov:

1. Dlížobná zmluva medzi veriteľom a dlžníkom, teda bez spolupôsobenia vlastníka pozemku, ak tento nie je identický s príjemcom úveru. Sem patria dohody o výške úveru, jeho úročenie a splácanie, ako aj popis dohodnutých zabezpečení úveru pre veriteľa.
2. Vytvorená eurohypotéka pre veriteľa s možnosťou siahnutia na založený pozemok (vecné ručenie) a s tým spojené abstraktné ručenie dlhu dlžníkom s možnosťou siahnutia na osobný majetok dlžníka.
3. Zabezpečovacia zmluva medzi veriteľom a dlžníkom resp. majiteľom pozemku v tom prípade, ak tento nie je identický s príjemcom úveru.
Zabezpečovacia zmluva obsahuje dlžno-právne vzťahy medzi príjemcom a poskytovateľom úveru, keďže ide o dlžobnú zmluvu a eurohypotéku s abstraktným ručením dlhu. Ide predovšetkým o povinnosť dlžníka založiť eurohypotéku, ako aj o povinnosť veriteľa postupovať iba na základe dohodnutých podmienok v rámci daného zabezpečo-

vacieho práva. Zabezpečovacia zmluva obsahuje základné právne predpisy pre eurohypotéku. Prostredníctvom nej sa dosiahne, že veriteľ v rámci zahraničných vzťahov má plný právny nárok na podmienky uvedené v zabezpečovacej zmluve. Vzhľadom na kurátorský charakter právnych vzťahov by mala eurohypotéka v oblasti veriteľov zostať podľa možnosti obmedzená na bankové inštitúcie.

Obsahom zabezpečovacích zmlúv sú aj dohody o založení eurohypotéky, ktorej účelom je stanovenie možnosti refinancovania alebo prípadného odstúpenia od eurohypotéky, ako aj povinnosť spätného odstúpenia nehnuteľnosti pôvodnému vlastníkovi. Nakoniec sa vyžadujú zvláštne pravidlá, ak pri uzatváraní zmluvy nie je osobne prítomný veriteľ alebo príjemca úveru.

Zjednotená eurohypotéka by mohla zabrániť komplikáciám vyplývajúcim z rôznych noriem medzinárodného práva pri zálohovaní nehnuteľností cez hranice. Jednotné pravidlá by mali rovnaký význam a boli by zároveň podstatným zjednodušením medzinárodnej obchodnej prevádzky.

Treba preto dúfať, že pripravovaný nový návrh na jednotné riešenie v rámci členských štátov ES bude schválený. V súčasnosti už možno zodpovedne predpokladať, že neakcesorické záložné právo bude mať v skorej budúcnosti významné miesto.

Literatúra:

1. Union International du Notariat latin, Commission des Affaires de la Communauté Européenne (CACE), Brusel 1992.
2. Adenauer, K.: Banken als Hypothekargläubiger in Europa - Eurohypothek, Österreichisches Raiffeisenblatt, Viedeň 1993, str. 198 - 204.
3. Pleyer, K.: Požadavky na moderní pozemkové zástavní právo, Bankovníctví, Praha 1994, č. 22, str. 6-8.

Spracovala:
Ing. Adela Hošková, CSc.
Inštitút menových a finančných štúdií NBS

Mnohostranné služby firmy AXA, a. s.

Software firmy AXA, a. s., Bratislava využíva už niekoľko rokov celý rad slovenských a českých bánk. Je to predovšetkým preto, že tento bankový informačný systém známy pod názvom AXA DBS je riešený na vysokej profesionálnej úrovni s použitím najnovších informačných technológií štvrtej generácie. Jednou z jeho predností je, že na rozdiel od produktov západných firiem je vyvinutý i na použitie v bankách východných krajín, keďže zohľadňuje ich špecifické podmienky. AXA DBS je schopná fungovať v rôznych jazykových mutáciách. Skúsenosti a know-how tejto firmy v oblasti bankovníctva sú cenné najmä pre začínajúce banky, lebo pracovníci tejto akciovkej spoločnosti majú za sebou úspešný nábeh bankového informačného systému v už viac ako 80 bankových filiálkach. Klienti tiež oceňujú veľmi dobre vybudované technické oddelenie, ktoré ponúka komplexné služby v rámci tohto informačného bankového systému. AXA, a. s., dnes poskytuje plný servis, čo znamená, že je nápomocná pri návrhu technického a programového riešenia informačného systému banky, zabezpečuje analýzu technických potrieb banky, projekt celého technického riešenia vrátane počítačových sietí, záručný a pozáručný servis dodanej techniky. Na takto vybudovanú technickú platformu inštaluje potrebné systémové softwarové komponenty a vlastný bankový informačný systém AXA DBS.

„S našim vysokokvalifikovaným tímom sme schopní vykonať aj tie najnáročnejšie práce“, hovorí Ing. Milan Valentovič, riaditeľ úseku servisných činností AXA, a. s. „Veď naši technici absolvovali školenie nielen priamo u výrobcu v nemeckom

Ausburgu, ale pre oblasť počítačových sietí aj v Rakúsku, Anglicku a vo Francúzsku. Máme dobre vybavený sklad náhradných dielov, čo je pre banky veľmi dôležité. Tieto finančné inštitúcie musia byť totiž prakticky v permanentnej prevádzke, takže bolo potrebné zabezpečiť najmä prevádzkyschopnosť serverov, operačných systémov a celého softwarového bankového informačného systému, tak aby bežal nepretržite. Aby sme vyšli zákazníkovi čo najviac v ústrety, náš reakčný čas zásahu technika predstavuje šesť, niekedy len štyri hodiny s tým, že porucha musí byť odstránená do 24 hodín. Tieto zmluvy medzi našou firmou a zákazníkom sú dokonca tvrdšie ako v iných vyspelých krajinách, našu službu klienti však považujúme za prvotnú.“

Kvôli promptnej službe zriadila AXA, a. s., servisné strediská okrem Bratislavy aj v Košiciach, Prešove, Zvolene a Nitre.

Firma AXA, a. s., realizuje aj náročné počítačové siete rôzneho tvaru. Len pre zaujímavosť uvádzame, že počítačové siete projektovali a realizovali jej odborníci v Poľnbanke, podieľali sa na zasieťovaní centrály Slovenskej kreditnej banky, realizovali sieť Konsolidačnej banky, ale robili aj celý rad menších sietí, napr. pre firmu dr. Oetker, alebo priamo pre priemyselné podniky, ako Mäsopriemysel v Dunajskej Strede. Významnú časť technických aktivít tejto firmy tvorí komplexný servis bankomatov. „Technický servis je významnou súčasťou spoločnosti AXA, a. s., a spojenie technickej podpory s dodávkou softwarového riešenia dovoľuje ponúkať služby systémového integrátora pre banky“, povedal Ing. Milan Valentovič.

DLHOPISY OČAMI EMITENTA A INVESTORA

Ing. Božena Chovancová, CSc.
Ekonomická univerzita Bratislava

V tieni akcií zostávajú na slovenskom kapitálovom trhu ďalšie nástroje, a to nielen dlhopisy (debts), ale aj deriváty cenných papierov (hlavne opcie), ktoré sa tiež viažu k predchádzajúcim dvom skupinám cenných papierov.

Dlhopisy, ktoré môžeme označovať aj ako úverové cenné papiere, predstavujú alternatívnu metódu získavania kapitálu. Emitent a investor vystupujú v klasickom vzťahu ako dlžník a veriteľ, z čoho vyplýva, že majiteľ dlhopisu má právo požadovať splatenie dlžnej čiastky vrátane určitých výnosov, ktoré môžu mať rôzne formy. Samozrejme, povinnosťou emitenta je aj v zmysle zákona tieto záväzky splniť. Tento odlišný vzťah v porovnaní s vlastníctvom akcií má svoje výhody a hlavne z hľadiska investora pôsobí ako málo rizikový faktor. Všeobecne sa v investorských kruhoch hovorí: „Ak chcete dobre spať, kupujte dlhopisy, ale ak chcete dobre jesť, kupujte akcie.“

Vo vyspelých trhových ekonomikách sa dnes stretávame so širokou škálou dlhopisov či už na peňažnom alebo kapitálovom trhu. My však sústredíme pozornosť hlavne na kapitálový trh, kde je ich paleta tiež značne pestrá a z kvantitatívneho hľadiska majú rovnaké zastúpenie ako akcie. Najväčšie zastúpenie na kapitálových trhoch s dlhopismi majú štátne dlhopisy. Orgány miestnej správy i verejnoprávne inštitúcie emitujú tiež komunálne obligácie, pomocou ktorých riešia hlavne finančné problémy miest a obcí. Široké zastúpenie na kapitálových trhoch majú tiež priemyselné a bankové obligácie, prostredníctvom ktorých získava emitent prostriedky na taký výrobný alebo finančný

V súčasnosti sa aj u nás stretávame na kapitálovom trhu s jeho rôznymi nástrojmi. V pomerne krátkom čase sme sa stali akcionármi a tým aj držiteľmi cenných papierov, ktoré vyjadrujú podiely na majetku (equities). Akcie, ktoré môžeme označiť aj ako majetkové cenné papiere, majú na našom trhu široké zastúpenie a po počiatočných ťažkostiach možno konštatovať, že už dnes ich verejnosť prijíma ako súčasť trhovej ekonomiky. Emitent akcií si je vedomý, že emisiou akcií získava dlhodobý vlastný kapitál a investor – akcionár vystupuje vo funkcii spoluvlastníka a uplatňuje si svoje podnikateľské práva.

program, ktorý mu zaručí zaplatenie tejto emisie. Nezanedbateľnú úlohu na kapitálovom trhu majú aj hypotekárne záložné listy, ktoré predstavujú vysoko kvalitné cenné papiere kryté nehnuteľnosťami.

Na našom kapitálovom trhu dlhopisy nemajú ešte také miesto ako inde vo svete. Situácia sa zrejme zmení v súvislosti s privatizáciou formou distribúcie dlhopisov Fondu národného majetku (ďalej FNM) medzi občanov. Táto nová koncepcia privatizácie štátneho majetku namies-

to akcie prisudzuje každému majiteľovi investičných kupónov dlhopis FNM v nominálnej hodnote 10 000 Sk.

Bielym miestom na našom kapitálovom trhu sú tiež hypotekárne záložné listy. V spojitosti s nástupom hypotekárneho bankovníctva u nás a úpravou ďalších legislatívnych noriem sa však aj v tejto oblasti očakávajú výrazné zmeny, čo by tiež prispelo k oživeniu kapitálového trhu.

Z tohto pohľadu trh s dlhopismi predstavuje a v budúcnosti bude predstavovať najdynamickejšie sa rozvíjajúcu súčasť kapitálového trhu. V súčasnosti najrozšírenejšie sú u nás štátne dlhopisy, s ktorými ale široká verejnosť neprichádza do kontaktu (až na informácie z tlače). Mnohé podniky dodnes nedoceňujú význam emisie obligácií ako prostriedku na získavanie finančných zdrojov a snažia sa tieto prostriedky naďalej získavať prostredníctvom klasických úverov na peňažnom trhu. Preto treba pozitívne hodnotiť tie firmy a banky, ktoré tento trend zachytili a dnes aktívne vystupujú na slovenskom kapitálovom trhu.

Výnos z hľadiska investora je kvantifikovaný:

- pevnou úrokovou sadzbou,
- pevnou úrokovou sadzbou a podielom na zisku,
- rozdielom medzi nominálnou hodnotou dlhopisu a jeho nižším emisným kurzom,
- zlosovateľnou prémieou,
- pohyblivou úrokovou sadzbou v závislosti od pohybu úrokových sadzieb kapitálového trhu,
- kombináciou uvedených možností.

Pokračovanie na str. 25

RAKÚSKA REPUBLIKA

HISTÓRIA A SÚČASNOSŤ RAKÚSKEJ MENY

Rakúska republika je vnútrozemský štát v strednej Európe s rozlohou 83 856 km² (112. miesto vo svete), s počtom obyvateľov 7 988 000 (86. miesto), hlavné mesto Viedeň - Wien. Rakúsko je spolková republika pozostávajúca z 9 spolkových krajín: Wien, Niederösterreich, Oberösterreich, Salzburg, Tirol, Vorarlberg, Kärnten, Steiermark, Burgenland. Štátnym jazykom je nemčina, prevládajúcim náboženstvom rímskokatolícke (89 %). Rakúsko je členom EÚ, OSN, OECD.

Spolné zriadenie

Výkonná moc je rozdelená medzi spolkového prezidenta voleného na šesťročné obdobie a radu ministrov (vládu), na čele ktorej stojí spolkový kancelár. Prezident vymenúva spolkového kancelára z väčšiny strany v dolnej komore Spolkového zromaždenia (Nationalrat). Jej 183 členov sa volí podľa pomerného zastúpenia na švorročné obdobie. Horná komora (Bundesrat) má 63 členov, ktorých volia snemy deviatich spolkových krajín.

Prírodné podmienky

Alpy zaberajú dve tretiny územia Rakúska, zväčša pokrytého pasienkami či lesmi. Najvyšším vrchom je Grossglockner (3798 m). Na nížinatom východe krajiny (Viedenská kotlina) sa dvíhajú nízke vrchy a pri Nezdiderskom jazere na maďarských hraniciach sa nachádza močaristá oblasť. Pozdĺž severných hraníc je lesnatý horský masív vystupujúci do výšky 1200 m. Dôležitými riekami sú Dunaj (2850 km) a Inn (510 km).

Hospodárstvo

Hoci Rakúsko produkuje 90 % potravín na vlastnú spotrebu, v poľnohospodárstve je zamestnaných len 8 % ekonomicky čin-

ného obyvateľstva. Urodná poľnohospodárska pôda na východe prináša dobré výnosy obilnín a hrozna na víno. Dôležitou vývoznou položkou sú mliečne výrobky. Hospodárstvo sa opiera o spracovateľský priemysel, predovšetkým o výrobu strojov a dopravných zariadení, železa, ocele, cementu, papiera a ropných produktov.

Peniaze vo svojej hotovostnej podobe sprevádzajú ľudstvo od počiatku dejín, reprezentujú kultúrnu, spoločenskú a technickú úroveň doby svojho vzniku, sú každodennou súčasťou nášho života. Skúšobňa a kabinet platidiel Národnej banky Slovenska má k dispozícii vzory platidiel od 86 emisných bánk štátov celého sveta. Bola by škoda nechať tento fond uzamknutý v trezoroch a neprístupný najzaujímavejšie informácie o minciach a bankovkách štátov celého sveta našim čitateľom. Počnúc týmto číslom nám ich budú pravidelne sprostredkovať pracovníci emisného odboru Národnej banky Slovenska. Otvorme teda prvú stránku Atlasu peňazí sveta.

Salzburg – arcibiskupstvo.
Eberhardt II. (1200–1246)
Mincovňa: Friesach
Frizašský fenig bez
letopočtu

Rakúsko - vojvodstvo.
Rudolf III. (1298–1306)
Mincovňa: Viedeň
Viedenský fenig bez
letopočtu

Začiatky rakúskeho stredovekého mincovníctva.
Opáti benediktínskeho kláštora Fombach Wetrino (1108–1127) a Dietrich (1127–asi 1140).
Mincovňa: Neunkirchen
Široký denár bez letopočtu

Rakúsko - vojvodstvo. Medzivládne
1236–1239,
1246–1251
Mincovňa: Enža
Enžský fenig bez
letopočtu

Menové informácie

Menová jednotka: 1 šiling (Schilling) = 100 grošov (Groschen). ISO kód ATS. Menová jednotka bola stanovená v roku 1924, keď nahradila infláciou znehodnotenú rakúsko-uhorskú korunu. Výmenný kurz bol v pomere 10 000 : 1.

Adresa emisnej banky: Oesterreichische Nationalbank, Otto-Wagner-Platz 3, Postfach 61, A-1011 Wien, Österreich

História peniaze

V staroveku bola časť územia dnešného Rakúska súčasťou Rímskej ríše - pohraničných provincií Noricum a Homá Panónia. Po rozpade Rímskej ríše prešli územím Rakúska rôzne kmene - Gótovia, Avari, Huni. V 6. storočí sa na západe usadili kmene germánskych Bavorov a na východe slovanské kmene. V ďalších storočiach bola časť rakúskeho územia súčasťou Samovej ríše, neskôr ríše Pribinu, Rastislava a Svätopluka. Počas 8. storočia sa časť rakúskeho územia stala súčasťou Franskej ríše. Jadro rakúskeho štátu sa začalo vytvárať z bavorskej Východnej marky po porážke Maďarov na rieke Lech v roku 955. Neskôr v roku 1156 bolo toto územie povýšené na vojvodstvo (dnešné Ober- a Niederösterreich). Od konca 10. storočia do roku 1250 vládla na území dnešného Rakúska dynastia Babenbergovcov. Roku 1267 porazil vojvodu z Babenbergu Rudolf Habsburský, cisár Svätej ríše rímskej, od toho roku sa Rakúsko stalo jej stredom. V rokoch 1438 až 1806

K prírodnému bohatstvu patri veľký potenciál vodnej energie a najväčšie lesy v strednej Európe. Alpy priťahujú návštevníkov v zime i v lete a turistický ruch je dôležitým zdrojom devíz.

bol každý cisár Svätej ríše rímskej, až na jedného, príslušníkom habsburskej dynastie. Do 15. storočia boli postupne pripojené aj ďalšie územia (Steiermark, Kärnten, Tirol, Vorarlberg). Roku 1452 bolo Rakúsko po-

Habsburská monarchia. Leopold I. (1657–1705). Mincovňa: Bratislava, mincmajster Georg Cetto. Šesťgrajciar 1676 GC

Rakúsko-Uhorsko. František Jozef I. (1848 až 1916) – dukát 1903 Mincovňa: Viedeň

výšené na arcivojvodstvo. Od roku 1526 sa rakúske územie postupne rozširovalo o ďalšie územia (územia v severnom a južnom Taliansku, Banát, Bukovina, Halič, Salzburg). V polovici 16. storočia sa však rozsiahle habsburské územie už nedalo zvládnuť a Karol V. rozdelil svoje dedičstvo – od ríše v strednej Európe oddelil Španielsko. Roku 1683 zahnať Rakúsko za pomoci Jána III. Sobieskeho Turkov od viedenských hradieb a zastavilo tak ich postup v Európe. V 18. storočí Mária Terézia (korunovaná v Bratislave) a jej syn Jozef II. uskutočnili reformy a posilnili mnohonárodnostný habsburský štát. Napoleon I. zrušil anachronistickú Svätú ríšu rímsku, ale František II., predvídajúc jej rozpad, prijal titul rakúskeho cisára. V 19. storočí formoval osudy Rakúska Metternich a snažil sa udržať také hranice, aké určil viedenský kongres (1814-1815), hoci v ríši panovali národnostné a etnické rozpory. Napätie nezmiernilo ani vytvorenie dualistickej monarchie Rakúsko-Uhorska v roku 1867. Porážkou v rakúsko-pruskej vojne (1866) prišlo Rakúsko o svoj vplyv v Nemecku a Habsburgovci zostali vládnuť len v nestabilnej južnej a strednej Európe. Po 1. svetovej vojne sa monarchia rozpadla a jedným z nástupníckych štátov sa stala Rakúska republika. Roku 1938 sa stala súčasťou Nemeckej ríše. Roku 1945 bolo Rakúsko opäť obnovené, ale definitívnu samostatnosť dosiahlo až roku 1955 podpísaním štátnej zmluvy. Na základe tejto zmluvy opustili Rakúsku republiky okupačné vojská USA, Veľkej Bri-

Bankocedula, 6. emisija Viedenskej mestskej banky, 10 zlatých z 1.7.1806

Štátovky Cisárskej a kráľovskej centrálnej pokladne vo Viedni, 1 zlatý z 1.1.1882

Bankovka rakúskej meny Privilegovanej rakúskej národnej banky vo Viedni, 1 zlatý z 1.1.1858

Prvé bankovky korunovej meny Rakúsko-uhorskej banky vo Viedni: 20 korún z 31.3.1900, 50 korún z 2.1.1902

S expanziou Franskej ríše v 9. storočí sa vo Východnej marke opäť začali používať mince – strieborné denáre nemeckých kráľov (tzv. fenigy). Právo raziť mince v 11. sto-

tánie, Francúzska a ZSSR a štát vyhlásil svoju neutralitu.

História meny

Prvými mincami razenými na území dnešného Rakúska asi 100 rokov pred n. l. boli pravdepodobne strieborné keltské mince – napodobeniny gréckych mincí Filipa II. Macedónskeho. V druhej polovici 1. storočia pred n. l. patrila severovýchodná časť krajiny do oblasti obehu veľkých strieborných mincí bratislavského typu (tzv. Blateky). Okolo roku 15 pred n. l. dobyli územie Rimanovia a tým skončilo obdobie keltského mincovníctva. Rímske mince, razené spočiatku v hlavnom meste Ríme, neskôr najmä v mincovniach v dnešnom severnom Taliansku a Chorvátsku, obiehali na tomto území viac ako 400 rokov. Hoci oficiálne neexistovala na území dnešného Rakúska žiadna rímska mincovňa, niektoré mince z polovice 3. storočia, napríklad mince vojenského uzurpátora Regaliana z roku 261, sú považované za razby z Camunty, hlavného mesta provincie Horná Panónia.

Po invázii barbarov v 5. storočí prestali mince v tejto oblasti obiehať na niekoľko storočí.

ročí postupne prešlo na nižšie postavených panovníkov. Vlastné mince razili rakúski korutánski a štajerskí vojvodovia a salzburskí arcibiskupi. Tzv. friesachské fenigy, razené koncom 12. a začiatkom 13. storočia v salzburskom Friesachu a korutánskom St. Veite obiehali v širokej miere v celej juhovýchodnej Európe a napodobovali ich v mnohých susedných krajinách, aj na Slovensku. Pre vtedajšie Rakúsko boli typické tzv. viedenské fenigy, ktoré mali na mincovníctvo susedných krajín podobný vplyv a boli používané v peňažnom styku aj na území Slovenska. Tirolské mincovníctvo sa v polovici 13. storočia vyvíjalo odlišným smerom pod zreteľným vplyvom talianskeho mincovníctva, o čom svedčia väčšie tirolské grošové razby. V polovici 14. storočia sa počas panovania Habsburgovcov v Rakúskom vojvodstve začala razba zlatých mincí – florénov a v druhej polovici 15. storočia strieborných grošových razieb. V roku 1486 začal tirolský panovník Žigmund Bohatý v mincovni Hall novú éru v mincovníctve krajiny razbou veľkých strieborných guldenov, resp. toliarov, ktorých hodnota sa rovnala zlatému guldenovi. Rozsiahle reformy mincovníctva začiatkom 16. storočia potvrdili toliar ako základnú súčasť rakúskeho mincov-

PROBLEMATIKA DEVÍZOVÉHO KURZU V MENOVEJ TEÓRII A POLITIKE

Prof. Ing. Irena Hlavatá, CSc.
Ekonomická univerzita Bratislava

Dvadsaťte storočie sa nezadržateľne blíži ku koncu a s ním sa stávajú aj vzťahy medzi jednotlivými národnými ekonomikami čoraz tesnejšími a rastie počet tých ekonómov, ktorí sú presvedčení, že sa pohybujeme ku globálnej ekonomike. Globalizácia ekonomiky však prináša so sebou aj požiadavky v menovej oblasti. Rastie tlak na vytváranie jednotnej meny, ktorá by slúžila pružnejšie vo funkciách výmenného i depozitného prostriedku, ako aj vo funkcií účtovnej (hodnotovej-menovej) jednotky. Proces spejúci ku globalizácii však neprebieha zatiaľ skokmi, ale sa postupne presadzuje ako tendencia. Doposiaľ sme ešte dosť vzdialení od zavedenia jednotnej meny, a preto problematika devízových kurzov ostáva naďalej dôležitou súčasťou tak menovej teórie, ako aj politiky, a to najmä v takom prípade, keď ide o otvorené ekonomiky.

Základnými väzbami medzi otvorenými ekonomikami sú ich vzájomné obchody. Každá národná ekonomika je prostredníctvom nich napojená na ekonomiku iných krajín dvoma širokými kanálmi – obchodným, na ktorý sa viažu tovary a služby, a finančným.

Obchodné vzťahy znamenajú, že časť produkcie danej krajiny sa vyváža do iných krajín a niektoré statky, ktoré sa spotrebúvajú alebo investujú doma, ale vyrábajú v zahraničí, treba doviesť. Obchodom sa tak mení vyrábaná produkcia na použiteľnú v žiaducej štruktúre. To ovplyvňuje aj pomer medzi objemom vyprodukovaného a vyvezeného tovaru a služieb, ako aj pomer medzi objemom vyvezeného a dovezeného. Tieto pomery sa v jednotlivých krajinách rôznia a podľa nich možno rozčleniť aj krajiny na viac alebo menej závislé od vývozu či dovozu. Ak je rovnováha medzi dovozom a vývozom, je vplyv na devízový kurz a tým aj na menovú politiku menší, samozrejme, s prihliadnutím aj na ďalšie menové súvislosti devízových kurzov (napr. pohyby cien na zahraničných trhoch). Ak je však nerovnováha medzi dovozom a vývozom, bude sa to odrážať aj v nevyrovnanosti platobnej bilancie. Viaceré faktory súvisiace s podobnou situáciou budú pôsobiť na devízový kurz a budú viac či menej ovplyvňovať menovú politiku.

Obchodné vzťahy a väzby sú dôležitým činiteľom, ktorý pôsobí na devízový kurz, a preto ich vývoju treba venovať aj v menovej politike náležitú pozornosť. Výdavky na dovoz uni-

kajú z toku dôchodkov vo vnútornej ekonomike v tom zmysle, že sa nevydávajú na nákup tovarov a služieb vyprodukovaných vo vnútornej ekonomike. Naproti tomu vývoz sa prejavuje ako zvýšenie dopytu po tužemských tovaroch a službách.

Vnútorne ceny v porovnaní so zahraničnými odrážajú tiež medzinárodné efekty výmeny, a tak všetky uvedené faktory, ako dovoz, vývoz, ceny a s nimi spojené efekty zahraničnej výmeny ovplyvňujú devízový kurz a tým aj realizáciu menovej politiky. Avšak najmä pomerné ceny v porovnaní so zahraničnou konkurenciou priamo ovplyvňujú taktiež dopyt, globálny výstup i zamestnanosť. Napr. pokles vnútorných cien tovarov od zahraničných konkurentov (vzhľadom na predajné ceny vnútorných firiem), posúva dopyt z domácich tovarov na tovary vyrábané v zahraničí. Takáto situácia vedie k tlakom na dovoz, ktorý rastie a vývoz naopak klesá. To sú však faktory, ktoré zapríčiňujú, že sa hodnota vnútornej meny voči zahraničnej mene zvyšuje a dovoz začína byť lacnejší. Avšak v zahraničí by sa zase javili tovary dovážané z danej krajiny ako drahšie. Ale ak naopak hodnota vnútornej meny klesá vo vzťahu k iným menám, stávajú sa tovary a služby vyprodukované vo vnútornej ekonomike pre zahraničie lacnejšími, a z toho dôvodu sa tak domáci, ako aj zahraničný dopyt presúva smerom k domácej produkcii, čo vedie k rastu vývozu a poklesu dovozu.

Veľmi silné medzinárodné väzby menových kurzov sú v oblasti financií. Za predpokladu, že vo vnútornej ekonomike funguje aj externe vymeniteľná mena, môžu tak domácnosti, ako aj podniky, banky i akciové spoločnosti držať vnútorné aktíva, ako sú napríklad krátkodobé dlhopisy vlády (ministerstva financií) alebo miestnych vlád, či obligácie rôznych korporácií. Môžu tiež vlastniť aj aktíva v zahraničí. Avšak napr. obyvateľstvo drží spravidla svoje aktíva doma – vo vnútornej ekonomike, ale neplatí to už o bankách alebo o veľkých podnikoch, alebo o rozličných korporáciách. Prítom manažéri starostlivo bdejú nad skladbou portfólia a nepretržite sledujú vývoj vo svete v snahe získať aktíva s najatraktívnejšími výnosmi. Medzinárodní investori pritom zabezpečujú prepojenie medzi tržmi aktív vo vnútornej ekonomike a v zahraničí a ich akcie majú podstatný vplyv na určenie dôchodku, na menové kurzy a schopnosť menovej politiky ovplyvňovať aj úrokové miery.

Devízový kurz a platobná bilancia

Devízový kurz bezprostredne súvisí s pohybom súhrnných platobných vzťahov so zahraničím, nech už vznikajú z rozličných dôvodov. Tieto súhrnné platobné vzťahy je však nutné pravidelne vykazovať a hodnotiť v menových súvislostiach, ktorých prejavom je pohyb devízových kurzov. Platobná bilancia je práve takým súhrnným výkazom transakcií obyvateľov a inštitúcií sídlících v jednej krajine s ostatnými krajinami. Platobná bilancia obsahuje pritom dva hlavné účty – bežný a kapitálový.

Bežný účet zachytáva obchod s tovarmi a službami a taktiež transférové platby. Do služieb sa zahŕňajú výdavky za dopravu, poplatky a splátky úrokov. Ako služby sa chápe aj čistý príjem z investícií, a to úroky a zisky z vnútorných aktív v zahraničí. Tieto sa však znižujú o tú časť príjmov, ktorá odplynie do zahraničia. Transférové platby zahŕňajú poukázané peniaze, podpory a dary.

Bežný účet platobnej bilancie teda zahrňa obchodnú bilanciu obsahujúcu iba obchod s tovarmi, obchod so službami a čisté transféry.

V súvislosti s bežným účtom platobnej bilancie sa v literatúre uvádza tzv. jednoduché pravidlo účtovníctva platobnej bilancie. Toto pravidlo znamená, že každá transakcia predstavujúca platby občanov alebo inštitúcií, ktoré majú sídlo v danej krajine, je deficitnou položkou v platobnej bilancii tejto krajiny. To znamená, že dovozy tovaru, dary do zahraničia, uloženie peňazí v zahraničných bankách a podobné položky, to všetko sa považuje podľa uvedeného pravidla za „deficitné položky“. Naopak, predaj tovarov, rozličné platby cudzincov do danej krajiny a nákup aktív danej krajiny v zahraničí sú „prebytkové položky“ v platobnej bilancii.

Bežný účet môže pritom končiť ako vyrovnaný, prebytkový (aktívum) alebo schodkový (pasívum). Prebytkový je vtedy, keď príjmy z obchodu s tovarom a službami, ako aj transféry smerom z cudziny prevyšujú platby do cudziny. Pri schodku je to naopak a pri vyrovnanom bežnom účte sa príjmy z cudziny a do cudziny rovnajú.

Kapitálový účet zachytáva kúpu a predaj aktív v podobe akcií, obligácií a pozemkov. Aj tento účet platobnej bilancie môže byť vyrovnaný, schodkový a prebytkový. Prebytkový je v takom prípade, ak sú príjmy z predaja akcií, obligácií, bankových depozitov, pozemkov a iných aktív vyššie ako platby danej krajiny za podobné aktíva do cudziny. Pri schodku (resp. pasívnom salde kapitálového účtu) sú, naopak, príjmy z cudziny z predaja aktív nižšie ako platby do cudziny a taktiež môže byť kapitálový účet platobnej bilancie vyrovnaný. Pri prebytku kapitálového účtu ide o čistý prílev kapitálu.

Vonkajšia rovnováha a pohyb devízových kurzov

Ciele menovej politiky sú jasne formulované aj vo vzťahu k pohybu devízového kurzu – predpokladá sa jeho stabilita ako prejav stability vonkajšej kúpnej sily meny. Pochopiteľne, že výsledok celkovej platobnej bilancie (bežný plus kapitálový účet) v podstatnej miere ovplyvňuje pohyb devízového kurzu.

Základný princíp pri medzinárodných platbách je veľmi jednoduchý – jednotlivci, ale aj podniky či iné inštitúcie musia zaplatiť za nákupy v zahraničí. Ak by však chceli minúť viac ako je ich dôchodok, musia svoj deficit financovať buď pre-

dajom svojich aktív, alebo si budú požičiavať. Ak by teda boli výdavky do zahraničia väčšie ako príjmy zo zahraničia, dostávala by sa vnútorná ekonomika do deficitu bežného účtu (presnejšie je však také chápanie podobného stavu, že obyvateľstvo a inštitúcie v danej krajine sa v celkovom súhrne dostávajú do deficitu). V takom prípade musí byť deficit financovaný predajom aktív, alebo pôžičkami zo zahraničia. Pritom predaj aktív a pôžičky zo zahraničia znamenajú prílev kapitálu vykazovaný ako prebytok kapitálového účtu platobnej bilancie. To znamená, že akýkoľvek deficit bežného účtu platobnej bilancie je nutné financovaný rastúcim prílevom kapitálu, čo sa považuje zároveň za dôležitú podmienku rovnováhy vyjadrenej ako:

$$\text{deficit bežného účtu} + \text{čistý prílev kapitálu} = 0$$

Menový problém však nastáva vtedy, ak pri deficite bežného účtu nemá daná krajina žiadne aktíva, ktoré by mohla predať a ani si nemá od koho požičať. V takom prípade môže siahnuť na svoje devízové rezervy. Ak nemá žiadne rezervy, musí sa dosiahnuť vyrovnanie v bežnom účte platobnej bilancie. Niekedy to však môže byť veľmi obtiažne a s negatívnym dopadom na pohyb devízového kurzu.

Kapitálový účet platobnej bilancie možno ďalej členiť na dve časti:

- na transakcie súkromného sektora,
- na oficiálne transakcie s rezervami.

Transakcie s rezervami sa týkajú činnosti emisných bánk a sú spojené s uplatňovaním nástrojov menovej politiky, a to hlavne s intervenciami.

Deficit bežného účtu môže byť financovaný tým, že si občania a súkromné organizácie budú zo zahraničia požičiavať, alebo ak majú adekvátne aktíva, môžu ich predať do zahraničia.

Deficit bežného účtu však môže financovať aj vláda, a to znížením svojich rezerv v zahraničných menách tým spôsobom, že ich rozpredáva na devízových trhoch.

Ak vznikne prebytok bežného účtu, môže súkromný sektor využiť svoje príjmy v zahraničnej mene, môže nakupovať zahraničné aktíva alebo splácať zahraničné dlhy. Ďalšou možnosťou je, že emisná banka odkúpi zahraničnú menu, ktorú získal súkromný sektor a rozšíri tak svoje devízové (resp. menové) rezervy.

Narastanie oficiálnych devízových rezerv sa nazýva celkovým prebytkom platobnej bilancie. Teda:

$$\begin{aligned} \text{Prebytok platobnej bilancie} &= \text{zvýšenie devízových rezerv} \\ &= \text{prebytok bežného účtu} \\ &+ \text{čistý súkromný prílev kapitálu} \end{aligned}$$

Ak by však bol bežný účet i účet súkromného kapitálu v deficite, vykazovala by deficit celková platobná bilancia, čo by znamenalo, že sa devízové rezervy emisnej banky znižujú. Ak by však bol jeden z účtov platobnej bilancie v prebytku a druhý v schodku v rovnakej veľkosti, nebola by platobná bilancia ani prebytková, ani schodková, bola by na nule – teda vyrovnaná. Vyrovnanosť platobnej bilancie by však nemala byť len celková (globálna), ale mala by byť aj štruktúrna, čo je predpokladom zabezpečenia zahraničnej, resp. vonkajšej likvidity danej krajiny. Pritom zabezpečenie zahraničnej likvidity je zároveň dôležitým predpokladom stability devízového kurzu, resp. stability vonkajšej kúpnej sily meny.

Pevné a pružné devízové kurzy pri vyrovnávaní platobnej bilancie

Veľkosť deficitov a prebytkov platobnej bilancie a mechanizmus ich úpravy závisí do značnej miery od systému devízového kurzu, ktorý v určitej miere umožňuje medzinárodným transakciám plynulosť a zahraničným aktívam a pasívam vyrovnanosť. Medzi národnými menami môže byť devízový kurz voľne determinovaný trhovými silami na devízovom trhu (ponukou a dopytom) ako pohyblivý („plávajúci“), alebo môže byť stanovený vládou ako pevný (fixný). Oba typy devízových kurzov sú určitým extrémom. Kým sa však budeme zaoberať problematikou vyrovnávania platobnej bilancie s využitím pohybu devízového kurzu, uvedieme aspoň v stručnosti poznatky z teórie devízových kurzov a ich systémov.

Teória devízových kurzov má určité biele miesta v definovaní systémov devízového kurzu, ako aj v terminologickom rozlišovaní ich kvalitatívnej i kvantitatívnej stránky. V súvislosti s devízovými kurzami sa rozlišuje:

- Zhodnotenie a znehodnotenie meny – pričom zhodnotením (apreciáciou) meny sa rozumie rast ceny vnútornej meny v inej mene. Znehodnotenie (depreciácia) predstavuje pokles ceny vnútornej meny vyjadrenej v inej mene.

- Devalvácia a revalvácia (resp. revalorizácia) meny – tieto pojmy sa často zamieňajú s pojmami znehodnotenie a zhodnotenie meny. Devalváciou sa však rozumie zvýšenie ceny inej meny alebo zlata vyjadrenej v domácej mene. Ak teda devízový kurz domácej meny vo vzťahu k inej mene relatívne poklesne, hovoríme o znehodnotení domácej meny (zatiaľ čo zahraničná mena je zhodnotená). Keď sa však zníži oficiálny devízový kurz domácej meny (vo vzťahu k zlatu alebo iným menám), hovoríme, že mena bola devalvovaná. Zvýšenie oficiálneho kurzu meny sa nazýva revalvácia.

- Rovnovážny devízový kurz – je taký kurz, ktorým sa tvorí rovnováha tvorby a použitia devízových zdrojov. Z makroekonomického hľadiska môže zabezpečovať rovnováhu platobnej bilancie. Rovnovážny devízový kurz sa v literatúre ešte rozlišuje na „prírodné“ a „neprirodné“ rovnovážny devízový kurz.

O prirodzenom rovnovážnom devízovom kurze sa hovorí vtedy, keď sa platobná bilancia vyrovnáva v bežnom účte. Pokiaľ však ide o dosahovanie rovnováhy prostredníctvom pohybov na kapitálovom účte platobnej bilancie alebo v devízových rezervách, hovoríme o neprirodzenom rovnovážnom devízovom kurze.

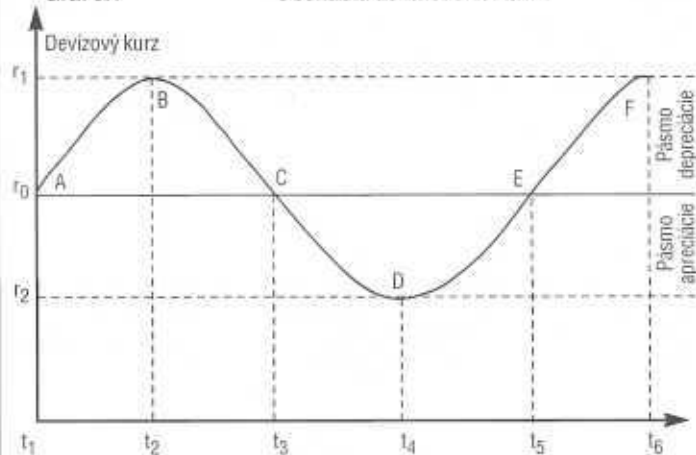
- Reálny devízový kurz – v literatúre sa jeho chápanie neuvádza jednotne. Ako reálny sa chápal taký kurz, ktorý sa pri voľnej konvertibilitate meny dosahoval pri obchodných platbách, avšak tento kurz sa môže prejavil pri kapitálových prevodoch ako nereálny. Pod pojmom reálny devízový kurz sa ďalej chápe taký kurz, ktorý sa formuje dopytom a ponukou po príslušnej mene. Reálny devízový kurz sa považuje za totožný s rovnovážnym devízovým kurzom. Avšak za reálny devízový kurz sa považuje hlavne taký kurz, ktorý je „očistený“ diferenciami inflácií medzi krajinami (t. j. Real Exchange Rate corrected for inflation). Stotožňujeme sa s uvedeným chápaním reálneho devízového kurzu.

Okrem uvádzaných pojmových rozlíšení devízového kurzu sa v literatúre stretávame s ďalšími. Hovorí sa ešte o valutových kurzoch (pri zahraničných hotovostných platbách bankovkami, štátovkami, mincami). Hovorí sa aj o tzv. „čiernom“ devízovom kurze, ktorý sa vytvára pri nelegálnych devízo-

vých či valutových obchodoch na „čiernom“ trhu. Ďalej sa rozlišujú ešte turistické, promptné a terminované devízové kurzy.

Devízový kurz sa v modernej menovej teórii považuje za dynamickú veličinu, ktorá sa v priebehu času neustále z viacerých dôvodov mení. Táto neustála kvantitatívna premena devízového kurzu sa nazýva osciláciou devízového kurzu.

Graf č.1 Oscilácia devízového kurzu

Pri oscilácii devízového kurzu možno z grafu sledovať nasledujúce vývojové tendencie:

- ak sa pohybuje devízový kurz v rozpätí medzi r_0 a r_1 , vyjadruje znehodnocovanie – depreciáciu domácej meny voči zahraničnej,
- ak sa devízový kurz pohybuje v rozmedzí veličín r_0 a r_2 , vyjadruje zhodnocovanie domácej meny voči zahraničnej,
- pohyb devízového kurzu z r_1 na r_2 znamená zlepšenie devízového kurzu domácej meny (môže končiť revalorizáciou),
- pohyb devízového kurzu z r_2 do r_1 znamená zhoršenie domácej meny voči zahraničnej (môže končiť aj devalváciou).

Devízový kurz chápaný ako cena devíz sa tvorí na devízovom trhu, a to podľa vývoja celkovej devízovej ponuky a celkového devízového dopytu, ktoré vznikajú v súvislosti s medzinárodným:

- pohybom tovarov a služieb (export, import),
- pohybom kapitálu (zahraničné investície do a zo zahraničia),
- pohybom peňazí (platby penzií, prevody dedičstva, intervencie na devízovom trhu).

S týmito otázkami súvisia aj teoretické prístupy k vymedzeniu príčin oscilácie devízového kurzu, najmä pri depreciácii a apreciacii meny. Rôzne teórie odpovedajú na túto otázku rôzne. Ide najmä o nasledujúce teórie:

Teória parity kúpnej sily – zdôrazňuje predovšetkým vplyv medzinárodných tokov tovarov a služieb na devízové kurzy. Podľa tejto teórie sa devízové kurzy menia preto, aby bola zachovaná parita kúpnych síl porovnaných mien, ktorá je odvodená od cien tovarov. To znamená, že sa predpokladá možnosť nákupu rovnakeho množstva tovarov rovnakej kvality za rôzne meny. Napr. aby sa za 100 USD v USA dalo nakúpiť práve toľko tovarov, ako napr. v Nemecku za zodpovedajúcu sumu v DEM alebo vo Švajčiarsku za zodpovedajúcu sumu v CHF, alebo v SR za zodpovedajúcu sumu v Sk (sumu zodpovedajúcu 100 USD). Táto teória má aj v súčasnosti dosť zástancov, najmä tých, ktorí obhajujú tzv. „zákon jednej ceny“.

rokoch v mnohých krajinách devízovým obmedzeniam (ktoré pretrvávajú niekde dodnes). Devízové kurzy boli na základe bretton-woodských dohôd z roku 1944 udržiavané ako relatívne pevné a menili sa len v prípade, keď vznikla v krajine zjavná nerovnováha. V týchto podmienkach mala najmä teória parity kúpnej sily väčšiu šancu vysvetľovať vzájomné vzťahy rôznych mien.

V období osemdesiatych rokov však dochádzalo k uvoľneniu medzinárodného pohybu kapitálu, hlavne v súvislosti s vytváraním podmienok pre vznik európskej hospodárskej a menovej únie. Podľa odhadu tvoril objem transakcií na svetových devízových trhoch začiatkom deväťdesiatych rokov okolo 100 000 mld. USD ročne, čo bolo približne dvakrát viac ako v prípade obchodu s tovarom a službami. Práve z toho dôvodu teória devízového kurzu, ktorá by ignorovala pohyb kapitálu, by v súčasnosti nemohla ani plne vysvetliť, čím je devízový kurz určený a ako sa vytvára, ani to, prečo dochádzalo k pomerne značným zmenám devízových kurzov. (Napriek tomu, že v USA bola miera inflácie v tom období vyššia ako v Japonsku i Nemecku.) V osemdesiatych rokoch sa vo všeobecnosti pripisoval podstatný význam trhom aktív pri určovaní devízových kurzov.

V deväťdesiatych rokoch sa názory teoretikov zhodujú v tom, že devízový kurz determinujú hlavne tieto faktory:

- krátkodobé – domáca úroková miera, zahraničná úroková miera, intervencie centrálnej banky (zvyšujúce, resp. znižujúce ponuku devíz) a devízová arbitráž,
- dlhodobé – domáce ceny, zahraničné ceny, dovozná clá a kvóty, ďalej nástroje podporujúce export a miera dôvery k mene na svetových devízových trhoch.

System devízových kurzov a ich význam pre menovú politiku

Devízové kurzy nie sú doteraz presne definované, a to napriek skutočnosti, že prax operuje rôznymi systémami devízových kurzov. Pokúsme sa aspoň v stručnosti opísať systémy devízových kurzov a zovšeobecniť určité poznatky. Považujeme to za dôležité, pretože voľba neadekvátneho systému a neadekvátnej politiky devízových kurzov danej krajiny môže negatívne ovplyvňovať aj celkový hospodársky vývoj a v konečnom dôsledku aj životnú úroveň. Preto sa zameriame na charakteristické rysy systémov devízových kurzov a ich dopad.

Systémy devízových kurzov sa členia podľa určitých kritérií, podľa ktorých je možné vymedziť základné rysy tohto systému. Ide hlavne o tieto kritériá:

a) Spôsob odvodzovania devízového kurzu. Otázkou v tomto prípade je, či sa devízový kurz odvodzuje od drahého kovu, od ponuky a dopytu, administratívnym spôsobom, centrálnou plánovaným spôsobom, od menového koša.

b) Ide o spôsob vymedzenia základnej parity a podmienky zmien základnej parity. Otázkou je, či je alebo nie je vymedzená základná parita, či sú alebo nie sú vymedzené podmienky, ktoré oprávňujú či nútia danú krajinu k zmenám vymedzenia parity.

c) Časové intervaly zmien základnej parity. Otázkou je, či je alebo nie je vymedzené obdobie, v rámci ktorého je krajina oprávnená alebo povinná preveriť realnosť základnej úrovne devízového kurzu.

d) Spôsob oscilácie devízového kurzu. Ide o otázku, či je vymedzené pásmo prípustnej oscilácie devízového kurzu alebo či môže devízový kurz voľne oscilovať.

e) Ovplynňovanie oscilácie devízového kurzu. Otázkou je, či devízový kurz nepodlieha intervencii alebo či jej podlieha s prihliadnutím na jej charakter – či je intervencia obligatórna alebo fakultatívna.

f) Korigovanie devízového kurzu, a to podľa toho, či musí byť devízový kurz korigovaný, aby bola odstránená kvantitatívna diferenciacia medzi oficiálne proklamovaným kurzom a skutočným kurzom a či je korigovanie nutné.

g) Nadštatná spolupráca v oblasti kurzovej politiky. Podľa toho, či je devízový kurz výlučnou záležitosťou menových orgánov danej krajiny alebo či sa krajina zapojila do regionálnej či nadregionálnej spolupráce v kurzovej oblasti.

h) Priestor na uplatnenie devízového kurzu v hospodárskom mechanizme danej krajiny. Otázkou je, či môže devízový kurz ovplyvňovať hospodárske rozhodovanie, napr. exportérov či importérov, a či nie je iba akýmsi mechanickým nástrojom prevodu ekonomických veličín v danej krajine na zahraničné menové jednotky a naopak.

Vymedzenie uvedených kritérií smerovalo vo všeobecnosti k tomu, aby bolo možné na ich základe odvodiť hlavné modifikácie systémov devízových kurzov, a to predovšetkým modifikácie uplatňované v praxi, a ďalej preto, aby sa zdôvodnila neúčelnosť unitárneho chápania súčasných devízových kurzov (pozri Prehľad klasifikácie systémov devízových kurzov na str. 20).

Z prehľadu klasifikácie devízových kurzov vidieť ich členenie na dve veľké skupiny, na tzv. pevné (resp. nepružné) a pohyblivé (resp. pružné) devízové kurzy.

Politika pevných menových kurzov

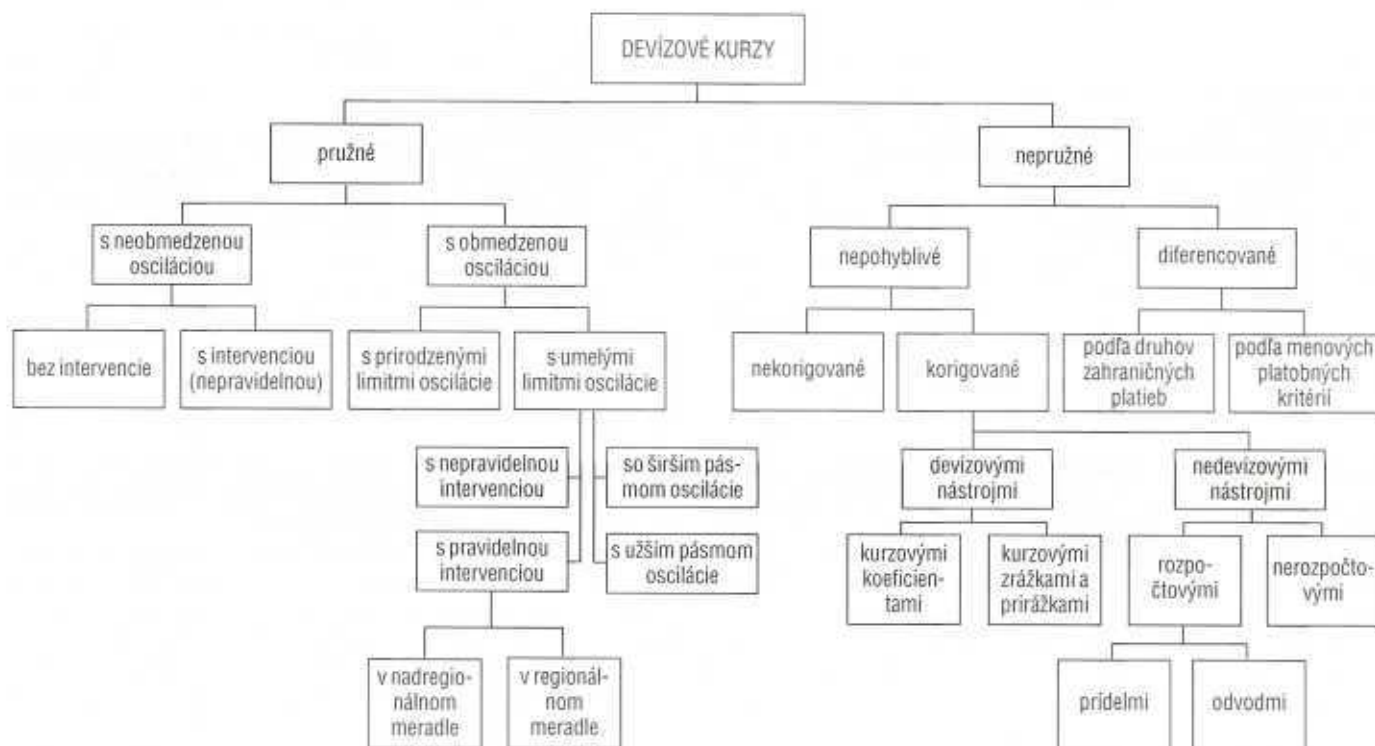
Zameriame sa hlavne na posúdenie možností centrálnej banky financovať (alebo pokrývať platobnými prostriedkami prostredníctvom svojich oficiálnych transakcií) prebytky a deficity platobnej bilancie. Budeme pritom rozlišovať medzi systémom pevných a pružných (plávajúcich) devízových kurzov.

V systéme pevných devízových kurzov sú emisné (centrálne) banky pripravené nakupovať a predávať svoju menu za pevne stanovenú cenu vyjadrenú v nejakej inej mene. Väčšina hospodársky najvyspelejších krajín si vzájomne fixovala svoje devízové kurzy v období od 2. svetovej vojny až do roku 1973 (keď sa zrušila vymeniteľnosť USD za zlato). Nech bola schopnosť centrálnych bánk nakupovať alebo predávať zahraničnú menu v akomkoľvek množstve, musela sa pri pevných kurzoch trhovú cenu devíz rovnať ich pevným kurzom. Teda nezáležalo na množstve dopytu a ponuky, resp. na tom, či je po danej mene vyšší dopyt, ako je jej ponuka, alebo naopak. Avšak ak by predsa bola ponuka domácej meny taká veľká, že by ohrozovala udržanie devízového kurzu, centrálna banka by pri systéme pevných devízových kurzov zasahovala na devízovom trhu svojimi intervenciami. (Intervencia, ako vieme, je nákup alebo predaj zahraničnej meny uskutočňovaný centrálnou bankou.)

Otázkou je, čím je určený rozsah intervencie, ktorú musí centrálna banka uskutočňovať pri existencii pevných devízových kurzov? Odpoveď na túto otázku už poznáme. Rozsah zahranično-menových intervencií, ktoré by mala centrálna banka vykonať je vyjadrený platobnou bilanciou. Napr. ak by

Schéma č. 1 Prehľad klasifikácie systémov devízových kurzov

Nemecko vykazovalo deficit platobnej bilancie s Japonskom, a teda dopyt po jenocho výmenou za marky by presahoval na japonskej strane ponuku jenocho výmenou za marky, skúpila by Bank of Japan prebytočné marky, za ktoré by zaplatila jeni.

Aby boli centrálné banky schopné zabezpečiť, aby zostal devízový kurz bez zmien, musia vždy držať určitú zásobu zahraničnej meny, ktorá môže byť poskytnutá výmenou za domácu menu. Aby však centrálné banky nemuseli držať devízové zásoby (rezervy) v mnohých menách, zavesia, resp. fixujú devízový kurz na určitú (spravidla najpevnejšiu) menu alebo viacej mien, v ktorej, resp. v ktorých držia svoje devízové rezervy.

V snahe udržať nezmenený devízový kurz, centrálné banky môžu intervenovať na trhoch zahraničných mien dovtedy, kým majú k dispozícii nevyhnutné rezervy. Ak je však platobná bilancia danej krajiny dlhodobo deficitná, jej centrálna banka nakoniec vyčerpá svoje devízové rezervy a nebude môcť pokračovať v intervenciách a devízový kurz sa dostane do nežiaduceho pohybu. Centrálna banka spravidla ešte pred tým, ako vyčerpá všetky svoje devízové rezervy na intervencie a nevidí už možnosť devízový kurz udržať, devalvuje svoju menu. Devalvácia pritom znamená, že sa nákup devalvovanej meny stáva pre cudzinu lacnejší. To môže pozitívne ovplyvniť platobnú bilanciu v tom smere, že sa zvýši záujem exportérov o vývoz, lebo ceny tovarov vyjadrené v devalvovanej mene sa zvýšia, čo môže podporiť prílev devíz zo zvýšeného vývozu do platobnej bilancie. Nie vždy však má devalvácia takéto pozitívne dôsledky pre platobnú bilanciu. Ak by zároveň narastal dovoz, a to či už rovnakým alebo vyšším tempom ako vývoz, nevyriešila by devalvácia problémy vyrovnanosti platobnej bilancie, ale naopak, tieto problémy by sa mohli ešte prehĺbiť a vytvárať ďalšie tlaky na ďalšiu devalváciu.

Fixné menové kurzy s obmedzenou pružnosťou

Od roku 1979 si niektoré európske krajiny vzájomne fixovali menové kurzy v tzv. Európskom menovom systéme. Patrilo k nim aj Nemecko, Francúzsko a Taliansko. Tieto krajiny si udržali svoje vzájomné devízové kurzy v podstate na fixnej úrovni v rámci Európskeho menového systému (EMS). Avšak pravidlá EMS povoľujú obmedzenú pružnosť devízových kurzov v úzkom rozsahu okolo určitého spoločne odsúhlaseného menového kurzu, tzv. parity. Do roku 1990 mohli devízové kurzy kolísť 6 percent okolo parity, čo bolo v roku 1990 znížené na 2,5 percenta. Avšak tento systém „skolaboval“ v septembri 1992.

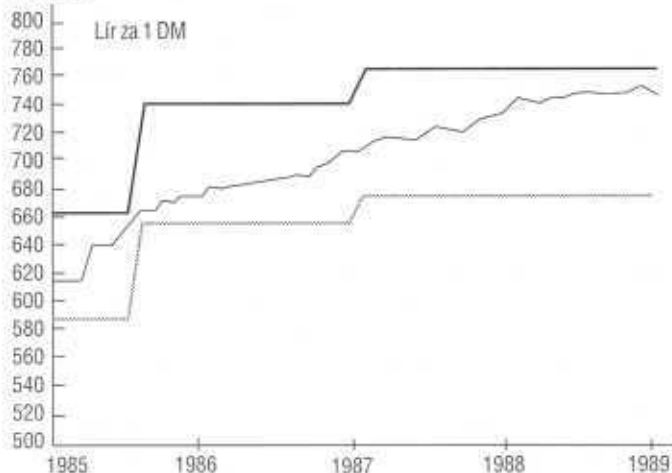
Kombinácia fixovanej parity s povoleným kolísaním v určitom rozsahu sa v literatúre zvykne označovať ako systém cieľovej zóny. Pri systéme cieľovej zóny má emisná (centrálna) banka bdiť nad tým, aby devízový kurz neprekročil určité stanovené horné a dolné limity. V rámci cieľovej zóny je vývoj devízového kurzu ponechaný vplyvu trhových síl.

Ako príklad uvádzame pohyb devízového kurzu talianskej líry na obrázku 1. Sú na ňom vidieť aj zmeny parity, ktorá bola upravovaná v rokoch 1985 a 1987.

V priebehu prvého desaťročia fungovania EMS sa stredné hodnoty devízových kurzov upravovali podľa toho, ako viedli rozdiely v mierach inflácie v jednotlivých krajinách EMS ku zmenám konkurencieschopnosti, ktoré znemožnili centrálnym bankám udržať devízové kurzy v starom rozsahu. Do konca osemdesiatych rokov neboli zmeny v paritách príliš bežné. Centrálné banky v EMS sa stále domnievali, že je potrebné parity udržiavať. V roku 1992 museli dokonca niektoré krajiny niekoľkokrát zmeniť svoje devízové kurzy a napr. Anglicko, ktoré to postihlo tiež, prešlo späť na systém pohyblivých devízových kurzov (floating).

Obr. č. 1

Zatiaľ čo devízové kurzy v rámci EMS fungujú podľa systému cieľových zón, vo vzťahu k nečlenským štátom sa tieto devízové kurzy všetkých štátov EMS pohybujú. A tak aj keď je ich flexibilita v rámci EMS obmedzená, sú tak nemecká marka, ako aj francúzsky frank a talianska líra i všetky ostatné meny krajín v rámci EMS úplne flexibilné vo vzťahu k americkému doláru a japonskému jenu.

V roku 1992 sa však dostal EMS pod tlak nemeckého zjednotenia. Úrokové miery v Nemecku vzrástli a tak sa nemecká marka „vrhla“ na oslabené meny (predovšetkým na anglickú libru, taliansku líru a španielsku pesetu). V roku 1992 však európske štáty odsúhlasili ďalšie kroky smerujúce do Európskej menovej únie. Týmto otázkam však budeme venovať osobitnú časť v rámci cyklu statí z teórie menovej politiky.

Dosť podstatné zmeny nastali aj vo vzájomných devízových kurzoch DEM k USD v rokoch 1958–1992, ako ukazuje obrázok č. 2.

Obr. č. 2

Na obrázku vidieť obdobie pevných devízových kurzov do roku 1973 a potom ďalšie obdobie pružných kurzov. V období pevných devízových kurzov bola dolárová cena marky konštantná po celé obdobie. Bola konštantná, alebo bola

„zavesená“ nemeckou centrálnou bankou na určitej danej úrovni, s výnimkou dvoch revalvácií DEM, a to v rokoch 1960 a 1970.

Pri režime pevných kurzov dochádza k devalvácii v takom prípade, ak sa oficiálnym zásahom zvýši cena zahraničných mien. Devalvácia pritom znamená, že cudzinci platia menej za devalvovanú menu, kým obyvatelia krajiny s devalvovanou menou platia za zahraničné meny viac. Opačne je to pri revalvácii. Dôležité je, samozrejme, aj rozlíšenie nominálneho a reálneho devízového kurzu, ktorý zohľadňuje aj cenový pohyb v porovnávaných krajinách v súvislostiach vývoja devízového kurzu. Vzhľadom na to, že viaceré meny sú „zavesené“ na USD, uvádzame vývoj nominálneho a reálneho devízového kurzu USD v rokoch 1976 až 1992 (pozri tab. 1).

Tabuľka č. 1 Nominálny a reálny menový kurz USD

Rok	USD/jen	USD/DEM	Index efektívneho kurzu, 1980 : 1 = 100	
			nominálny	reálny
1976	0,00337	0,35	91	92
1980	0,00441	0,55	101	101
1985	0,00419	0,34	72	77
1990	0,00691	0,62	106	108
1992	0,00790	0,64	118	102

Pružné menové kurzy

Pri systéme pevných devízových kurzov musia centrálné banky poskytnúť akékoľvek množstvo zahraničnej meny potrebnej na financovanie nerovnováh platobnej bilancie. Systém pružných devízových kurzov naproti tomu znamená, že centrálné banky nechávajú devízové kurzy voľne sa pohybovať, aby samé svojím prispôbovaním sa vyrovnávali ponuku a dopyt po zahraničnej mene. Ak by bol napr. dnešný kurz dolára a marky 65 centov za marku a nemecký vývoz do USA by rástol, čím by sa zároveň zvyšoval dopyt Američanov po markách, mohla by Deutsche Bundesbank stať jednoducho akoby mimo diania a nechať menový kurz, aby sa prispôbil. V danom prípade by sa však mohol kurz zmeniť, napr. zo 65 na 67 centov za marku, čím by sa nemecké tovary vyjadrené v USD stali drahšími a Američania by obmedzili dopyt po nich. V systéme pružných (plávajúcich) devízových kurzov zmeny devízového kurzu, pochopiteľne, ovplyvňujú platobnú bilanciu. (Pojmy pružné kurzy a plávajúce kurzy sa používajú ako synonymá. Ako rovnocenné sa používajú aj pojmy devízový kurz a menový kurz.)

Zmeny v cene zahraničných mien pri systéme pružných devízových kurzov sa označujú ako znehodnotenie (depreciácia), resp. zhodnotenie (apreciácia) meny. V systéme plávajúcich devízových kurzov sa mena znehodnocuje v takom prípade, ak sa stáva lacnejšou v pomere k zahraničným menám. Naopak, ak sa domáca mena voči zahraničným menám stáva drahšou, znamená to, že sa zhodnocuje.

V systéme pohyblivých kurzov sa rozlišuje čistý a nečistý floating. V systéme čistého floatingu stojí centrálna banka úplne stranou a dovoľuje, aby sa devízové kurzy voľne určovali na trhoch zahraničných mien. Vzhľadom na to, že centrálné banky v podmienkach systému čistého floatingu na trhoch zahraničných mien neintervenujú, oficiálne transak-

cie s devízovými rezervami sa v takom prípade rovnajú nule. To znamená, že v systéme čistého floatingu je saldo platobnej bilancie nulové: devízový kurz sa prispôbuje tak, aby „vynuloval“ súčet bežného a kapitálového účtu.

Systém pružných devízových kurzov, ktorý funguje od roku 1973, nie je v skutočnosti systémom čistého floatingu. Ide o systém riadeného, čiže nečistého floatingu. Pri riadenom floatingu intervenujú centrálné banky nákupom a predajom zahraničných mien, čím sa pokúšajú ovplyvniť devízové kurzy. Oficiálne transakcie s rezervami sa v takom prípade nerovnajú nule.

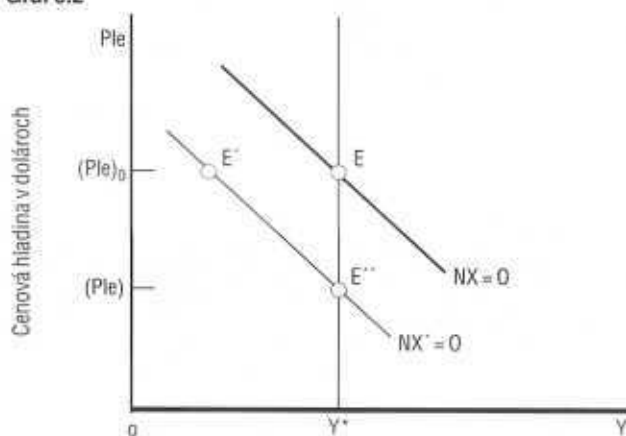
Devízové kurzy a ceny

Devízové kurzy sa netýkajú iba menových veličín platobnej bilancie, ale sú pri fungovaní konvertibilných mien prepojené s celým systémom cien vo vnútornej ekonomike a týkajú sa tak všetkých makroekonomických veličín vyjadrovaných v menových veličinách.

Devalvácia pri konštantných cenách doma i v zahraničí znamená zníženie relatívnej ceny domáceho tovaru, čo vedie k vylepšeniu obchodnej bilancie. Cenová hladina sa však zvyčajne mení spolu s menovým kurzom. Základnou otázkou teda je, či krajina dosiahne reálnu devalváciu. O reálnu devalváciu pôjde v takom prípade, keď devalvácia skutočne zníži cenu domáceho tovaru vzhľadom na zahraničný tovar. Pripomenieme si ešte definíciu reálneho devízového kurzu. Ak budeme považovať zahraničnú cenovú hladinu za danú, dôjde k reálnej devalvácii vtedy, ak sa menový kurz zvýši viac ako cenová hladina vo vnútornej ekonomike.

Na ilustráciu zložitosti dosiahnutia reálnej devalvácie uvedieme príklad v grafe č. 2 zobrazujúcom konkurencieschopnosť a prispôbenie sa.

Graf č.2

Z grafu možno sledovať schopnosť prispôbovania sa konkurencii. Ak je ekonomika zasiahnutá nepriaznivým vonkajším šokom, môže sa táto skutočnosť znázorniť posunom krivky NX smerom doľava. Na zvislej osi je zachytená cena výstupu danej krajiny v USD (Ple). Aby sa dosiahla vnútorná i vonkajšia rovnováha, musí sa krajina posunúť do bodu E'' . Dolárová cena sa musí znížiť, aby sa zvýšila konkurencieschopnosť. Vzhľadom na to, že je často zložité dosiahnuť také zlepšenie konkurencieschopnosti, dostanú sa krajiny s von-

kajšími obmedzeniami skôr do bodu E' , v ktorom však existuje určitá nezamestnanosť. V krátkom období by krajina mohla absorbovať aj vonkajší šok, tým že by zostala v bode E' , požičiavala by si v zahraničí, a tým by financovala vonkajší deficit. To však nemožno robiť príliš dlho. Krajina sa musí nejakým spôsobom dostať do bodu E'' . Mohla by to dosiahnuť buď pomaly, prostredníctvom automatických prispôbovacích mechanizmov, alebo by mohla devalvovať svoju menu a presunúť sa do bodu E'' okamžite.

Priaznivé účinky devalvácie na obchodnú bilanciu sú však menšie, ak sa súčasne zvýšia domáce ceny. Je dôležité, či sa krajine s vonkajším deficitom podarí znížiť svoje dolárové ceny, t. j. v grafe zobrazené (Ple). Ak by devalvácia viedla iba k zvýšeniu domácich cien, konkurencieschopnosť sa nezlepší.

K poklesu konkurencieschopnosti dochádza aj v takom prípade, keď je inflácia v krajine vyššia ako u jej obchodných partnerov a menový kurz sa udržiava na fixnej úrovni. Mnohé krajiny sa preto snažia predchádzať nebezpečným veľkým deficitom tým, že používajú systém posuvného zavesenia menového kurzu. Pri systéme posuvného zavesenia devízového kurzu sa tento kurz znehodnocuje tempom, ktoré zodpovedá zhruba inflačnému diferenciu medzi danou krajinou a jej obchodnými partnermi. Posuvné zavesenie je založené na myšlienke udržania reálneho menového kurzu.

Monetárny prístup k platobnej bilancii

Často sa možno stretnúť s názorom, že problémy vonkajšej rovnováhy sú svojou povahou monetárne problémy a hlavne, že deficit platobnej bilancie sú odrazom prebytočnej ponuky peňazí. Je nepochybne pravdou, že pri akomkoľvek danom deficite platobnej bilancie môže primerané zníženie peňažnej zásoby skutočne obnoviť vonkajšiu rovnováhu. Je to dané tým, že monetárna reštrikcia, pretože zvyšuje úrokovú mieru a znižuje výdavky, znižuje dôchodok, a teda aj dovoz. Taktiež je však pravdou, že by sa mohol taký istý výsledok dosiahnuť prísnu fiškálnou politikou. Preto sa objavujú názory, že na podobnom spôsobe nápravy vonkajšej nerovnováhy nie je nič špeciálne monetárne.

Pri dôslednejšom výklade problému sa však berie do úvahy väzba medzi deficitom platobnej bilancie, intervenciami na trhu zahraničných mien a ponukou peňazí v systéme pevného menového kurzu. Automatický mechanizmus vedie k tomu, že predaj zahraničnej meny (ku ktorému dochádza v prípade deficitu platobnej bilancie) sa odrazí v rovnako veľkom znížení zásoby mocných peňazí (monetárnej bázy), a teda aj peňažnej zásoby. V krajine s prebytkom platobnej bilancie zvyšuje centrálna banka objem obiehajúcich mocných peňazí tým, že kupuje zahraničnú menu, a tak zvyšuje peňažnú zásobu. Ak je takáto ponuka peňazí spojená s vonkajšou rovnováhou, je zrejme, že prispôbovací proces musí nakoniec viesť k takej zásobe peňazí, aby vonkajšie platby boli v rovnováhe. To je prispôbovací proces, ktorý v trhovej ekonomike bez narušania netrhových prvkov umožňuje zabezpečovať vnútornú i vonkajšiu rovnováhu.

níctva. Spočiatku sa toliar rovnal guldenu alebo zlatke a delil sa na 60 grajciarov. Jeden grajciar pozostával zo 4 fenigov alebo 8 hallov. Hodnota toliara postupne vzrastala a koncom 17. storočia sa stabilizovala na 120 grajciaroch. Váha a rýdzosť habsburského toliara bola zredukovaná v polovici 18. storočia. V novembri 1750 prikázala Mária Terézia razit dvadsať zlatých po 60 grajciarov z jednej kolínskej hrivny striebra. Tým položila základ budúcej konvenčnej meny. Mince s portrétom Márie Terézie z roku 1780, tzv. Levantské toliare, patria medzi najpopulárnejšie mince na svete. Hlavnými mincovňami Habsburgovcov na území dnešného Rakúska boli Viedeň, Hafl, Graz a Klagenfurt. Okrem vládných razieb existoval až do 19. storočia v peňažnom obehu celý rad krásnych a často veľmi vzácných cirkevných a rodových razieb.

Rakúske bankovky sa začali používať už v 18. storočí. Presnejšie to boli bankovky s dátumom 1. júl 1762, ktoré vydala Wiener-Stadt-Banco. Tlačili sa dvojfarebnou kníhlaťou. Obrovské vydávanie „bankocetlí“

skončilo v roku 1811 vyhlásením štátneho bankrotu. Roku 1816 bola založená Privilegovaná rakúska národná banka, ktorá bola poverená vydávaním papierových peňazí. V roku 1857 bola vyhlásená rakúska zlatá mena. Z jednej libry striebra sa razilo 45 zlatých. Zo zlata sa razili spolkové koruny a polkoruny. V roku 1892 bola zavedená koronová mena, ktorej základom sa stala koruna s obsahom 0,304878 g rýdzeho zlata. V tomto roku bola pretvorená Privilegovaná rakúska národná banka na Rakúsko-Maďarskú banku (Oesterreichisch-Ungarische Bank). Mierová zmluva zo Saint Germain-en-Laye z roku 1919 obsahuje okrem iného aj ustanovenia o likvidácii Oesterreichisch-Ungarische Bank. V roku 1922 inflácia v Rakúsku dosiahla svoj vrchol. Rakúska národná banka (Oesterreichische Nationalbank) zaviedla v roku 1924 novú menu: 1 šiling = 10 000 korún (Kronen). Roku 1938 bolo Rakúsko obsadené, Rakúska národná banka bola zlikvidovaná, pričom viac ako 78 000 kg zlata sa dostalo do majetku Nemeckej ríšskej banky

(Duetsche Reichsbank). V roku 1945 bola vytvorená druhá Rakúska republika. V tom istom roku bol prijatý zákon „Notenbanküberleitungsgesetz“, ktorý umožnil obnovenie činnosti Rakúskej národnej banky (Oesterreichische Nationalbank). Podľa zákona „Schillinggesetz“ sa vymieňala ríšska marka za spojenecký vojenský šiling v pomere 1:1. V roku 1947 bol prijatý zákon „Währungsschutzgesetz“ a došlo k devalvácii peňazí v obehu na jednu tretinu. O rok neskôr Rakúsko vstúpilo do Medzinárodného menového fondu. 15. mája 1955 bola podpísaná Štátna zmluva v zámku Belvedere, parlament prijal zákon o národnej banke. Od roku 1959 je rakúska mena konvertibilná. Dňa 1. 1. 1989 začala pracovať nová akciová spoločnosť Münze Oesterreich AG, ktorá je vo vlastníctve Rakúskej národnej banky a ktorá vznikla z bývalej Rakúskej hlavnej mincovne (Oesterreichisches Hauptmünzamt). V súlade so zákonom razí o. i. zlaté mince v hodnote 2000 a 500 šilingov, ktoré obsahujú jednu trojskú uncu zlata, resp. štvrtinu trojskej unce.

Nové rakúske bankovky

Bankovka s nominálnou hodnotou 20 šilingov (rozmer 123 x 61,5 mm)

Lícna strana: portrét Moritza Michaela Daffingera, 1790-1849, jedného z najvýznamnejších akvarelistov svojej doby. V jeho tvorbe dominujú portréty a kvety. Ďalšie motívy: paleta a štetec, súťažová značka tvorí symbol kvetu.

Rubová strana: Albertina – najväčšia zbierka grafiky na svete od 15. storočia po súčasnosť. Základ zbierky vytvoril Albrecht von Sachsen-Teschen, podstatná časť je od princa Eugena, najväčšia zbierka Dürerových diel. Budova bola postavená v roku 1781.

Bankovka s nominálnou hodnotou 50 šilingov (rozmer 130 x 65 mm)

Lícna strana: portrét Sigmunda Freuda, 1856-1939, zakladateľa psychoanalýzy, objaviteľa podvedomia, egyptológa. Ďalšie motívy: symbolické vyjadrenie povesti o Oidipovi.

Rubová strana: Jozefinum (Josephinum, Wien 9, Währingerstrasse 35), postavené v čase Jozefa II., najskôr ako lekárska vojenská akadémia, neskôr múzeum anatomických a patologických preparátov, od roku 1920 Inštitút dejín medicíny a farmakológie.

Bankovka s nominálnou hodnotou 100 šilingov (rozmer 137 x 68,5 mm)

Lícna strana: portrét Eugena Böhma v. Bawerk, 1851-1914, ekonóma, štátnika, ministra financií v rokoch 1895, 1897, 1900, od roku 1911 prezidenta Akadémie vied, tvorca základov hospodárskej a sociálnej politiky. Ďalšie motívy: symbol Merkúra ako symbol obchodu.

Rubová strana: budova Akadémie vied; najvyššej ustanovizne rakúskeho duchovného života.

Bankovka s nominálnou hodnotou 500 šilingov (rozmer 144 x 72 mm)

Lícna strana: portrét Otta Wagnera, 1841-1918; jedného z najvýznamnejších predstaviteľov viedenskej architektúry, zakladateľa Viedenskej školy, svetoznámej podľa stavieb v štýle Jugendstil. Ďalšie motívy: ozdobný ornament zo stanice prímestskej železnice Karlsplatz, monogram.

Rubová strana: budova Poštovej sporiteľne postavená v rokoch 1904-1912; majstrovské dielo funkcionalistickej architektúry postavené výlučne z betónu, skla a hliníka.

Bankovka s nominálnou hodnotou 1000 šilingov (rozmer 152 x 76 mm)

Lícna strana: portrét Erwina Schrödingera, 1887–1961, fyzika, nositeľa Nobelovej ceny z roku 1933 za fyziku (spolu s Paulom Diracom), zakladateľa vlnovej mechaniky, rozvíjateľa atómovej fyziky. Ďalšie motívy: grécke písmeno Psi, symbol vlnovej mechaniky popisujúci stavbu atómu.

Rubová strana: budova Viedenskej univerzity založenej v roku 1365 Rudolфом IV. Podľa plánov architekta Ferstela sa v rokoch 1873–1884 postavili budovy na Ringstrasse.

Bankovka s nominálnou hodnotou 5000 šilingov (rozmer 160 x 80 mm)

Lícna strana: portrét Wolfganga Amadea Mozarta, 1756–1791, skladateľa, hlavného predstaviteľa viedenskej klasickej hudby. Ďalšie motívy: silueta pevnosti Hohensalzburg, Skyline, kostolov mesta Salzburg, súťažovú značku tvorí divadelná maska.

Rubová strana: budova Štátnej opery v romaticko-historickom štýle, otvorenej Mozartovou operou Don Juan. Ďalšie motívy: postava Papagena a Papageny z opery Čarovná flauta, detail partitúry Figarova svadba.

Prekluzívne bankovky

Bankovky, ktoré stratili svoju platnosť, ale emisná banka, ktorá ich vydala, ich do určitého dátumu vymieňa.

20 ATS vzor 1967 Carl Ritter von Ghega

Platnosť: do 30.9.1989, prekluzia: do 30.9.2009

50 ATS vzor 1970 Ferdinand Raimund

Platnosť: do 30.8.1988, prekluzia: do 30.8.2008

100 ATS vzor 1969 Angelika Kauffmann

Platnosť: do 28.11.1986, prekluzia: do 28.11.2006

500 ATS vzor 1965 Josef Ressel

Platnosť: do 31.8.1987, prekluzia: do 31.8.2007

1000 ATS vzor 1966 Bertha von Suttner

Platnosť: do 30.8.1985, prekluzia: do 30.8.2005

Falzifikáty rakuských bankoviek na území SR

Na území Slovenskej republiky bolo v rokoch 1993–1995 zadržaných dovedna 82 kusov falzifikátov rakuských bankoviek nominálnych hodnôt 1000 ATS a 500 ATS. Vo väčšine prípadov to boli kópie zhotovené na farebnom kopírovacom zariadení.

Na obrázku v strede je detail súťažovej značky z pravej bankovky 1000 ATS. Vľavo je detail toho istého miesta z falzifikátu – všimnite si digitalizáciu obrazu, keď sa línie podlaťujú reprodukovana riadkovým rastom. Vpravo je detail z falzifikátu vyrobeného

pomocou tzv. striekanej tlače – obraz je tvorený z drobných kvapôčiek štyroch základných farieb kopírovacieho zariadenia.

RNDr. Gabriel Schlosser
Foto: Ing. Boris Porošin

U nás sme sa doposiaľ stretávali hlavne s dlhopismi s pevnou úrokovou sadzbuou, resp. tiež s nižším emisným kurzom. Vo svete sú však bežné rôzne variácie obligácií s pohyblivou úrokovou sadzbuou, čo je z hľadiska časového horizontu realnejší variant aj u nás.

Ďalej sa budeme zaoberať výhodami a ekonomickým efektom emisie dlhopisov pre emitenta, prínosom pre investora, resp. možnosťami stanovenia ceny dlhopisu.

Dlhopisy z pohľadu emitenta

Už z predchádzajúceho textu je zrejme, že dlhopisy predstavujú z hľadiska emitenta alternatívu bankového úveru. V zahraničí predstavujú klasické úvery len jednu časť celkových dlhov spoločnosti (najmä na krytie krátkodobých potrieb), ďalšiu časť predstavujú hlavne emitované dlhy vo forme obligácií.

Ekonomickým kritériom voľby, či použiť ako formu financovania klasický úver alebo emisiu obligácií je čistá súčasná hodnota (Net Present Value – NPV). Z tohto aspektu najefektívnejšia je teda taká voľba, ktorá prináša najvyššiu hodnotu NPV. Čistá súčasná hodnota je definovaná ako rozdiel medzi súčasnými hodnotami (Present Value – PV) všetkých príjmov (cash inflow) a výdavkov (cash outflow), ktoré sú spojené buď so získaním úverov, alebo s emisiou obligácií. Aby sme lepšie pochopili podstatu problému, uvedieme príklad.

Predpokladajme, že firma potrebuje kapitál vo výške 50 mil. Sk a rozhoduje sa medzi dvoma variantmi. Prvý variant – úver, doba splatnosti je 5 rokov, úroková sadzba 14 % p.a. Druhý variant predstavuje emisiu obligácií za tých istých predpokladov. Predpokladajme, že miera trhovej kapitalizácie je 16 %. S využitím jednoduchého aparátu finančnej matematiky zistíme:

$$PV = \frac{C_1}{1+i} + \frac{C_2}{(1+i)^2} + \frac{C_3}{(1+i)^3} + \frac{C_4}{(1+i)^4} + \frac{C_5}{(1+i)^5}$$

$$NPV = K - PV$$

kde

C – peňažné toky v rôznych podobách (úrok, splátky, kupónové platieb, a pod.),

i – miera trhovej kapitalizácie (požadovaná výnosnosť),

K – kapitál.

Prvý variant – bankový úver

Súčastou C je nielen výška úrokov, ale i splátka dlhu. Ak teda umoríme dlh na päť

splátok a umorovateľ pri 14 % p. a. na 5 rokov predstavuje 0,291284, potom veľkosť ročnej splátky vypočítame:

$$S = 0,291284 \cdot 50 \text{ mil.} = 14\,564\,200 \text{ Sk}$$

$$PV = \frac{14\,564\,200}{1,16} + \frac{14\,564\,200}{1,16^2} + \dots + \frac{14\,564\,200}{1,16^5}$$

$$PV = 12\,555\,345 + 10\,823\,573 + 9\,330\,666 + 8\,043\,678 + 6\,934\,205$$

$$PV = 47\,687\,467$$

$$NPV = 50\,000\,000 - 47\,687\,467 = 2\,312\,533 \text{ Sk}$$

Druhý variant – emisia obligácií

Vychádzame z predpokladu, že obligácie budú mať stanovený fixný ročný úrok (obligácia s fixným kupónom) a nominálna hodnota bude vyplatená v deň splatnosti. Úrok i nominálna hodnota sú v mil. Sk.

$$PV = \frac{7}{1,16} + \frac{7}{1,16^2} + \frac{7}{1,16^3} + \frac{7}{1,16^4} + \frac{7}{1,16^5} + \frac{50}{1,16^5}$$

$$PV = 46\,725\,706$$

$$NPV = 50\,000\,000 - 46\,725\,706 = 3\,274\,294 \text{ Sk}$$

Z uvedeného jednoznačne vyplýva, že emisija obligácií prináša vyššie kladné hodnoty NPV pri rovnakých parametroch ako úver, je teda výhodnejšia ako úver. Prečo teda väčšina našich firiem stále žiada od bánk klasické úvery? Celková hodnota splateného úveru bude v tomto prípade nasledujúca:

$$1. \text{ variant: } 14\,564\,200 \cdot 5 = 72\,821\,000 \text{ Sk}$$

$$2. \text{ variant: } 35\,000\,000 + 50\,000\,000 = 85\,000\,000 \text{ Sk}$$

Ak porovnáme absolútny objem celkových platieb pri klasickom úvere a emisii obligácií, v neprospech obligácií hovorí skutočnosť, že celková hodnota platieb je až o 12 mil. Sk vyššia, čo je zrejme dôvodom skutočnosti, že na našom trhu je ešte stále nedôvera emitovať obligácie ako alternatívnu formu získavania úveru.

Na druhej strane je zrejme, že naše podnikateľské subjekty si ešte nezvykli kalkulovať s faktorom času, pretože výhoda obligácií pred klasickým bankovým úverom spočíva práve v časovom rozložení platieb a v prípade jednorazovo splatných obligácií je platba za „úver“ odsunutá do posledného roku.

Ak sa podnikateľský subjekt rozhodne pre emisiju obligácií, musí mu byť jednoznačne známa výnosnosť projektu, na ktorý budú obligácie použité. Pretože v prípade ich využitia napr. na splácanie

predchádzajúcich úverov alebo na riešenie dočasných finančných problémov, pri ktorých je výnosový efekt nulový, by bola emisija obligácií ekonomicky nevýhodná. Otázna je tiež výška emisie. Je logické, že malé emisie neprinesú emitentom taký ekonomický efekt, aký by emitent očakával. Môžeme len konštatovať, že približne nad hranicou 40 až 50 mil. môže emisija obligácií priniesť požadovaný efekt. Okrem uvedených prepočtov musí emitent počítať tiež s ďalšími nákladmi, ako sú napr. poplatky za povolenie emisie Ministerstvom financií SR, ktoré predstavujú 1 % z hodnoty emisie, provízia bankám za sprostredkovateľskú činnosť pri emisii, poplatky za uvedenie na burzový alebo mimoburzový trh. Aj napriek tomu, že tieto poplatky predstavujú sumárne hodnotu asi 2 % hodnoty emisie môžeme konštatovať, že emisija obligácií v súčasnej dematerializovanej podobe, pri ktorej odpadajú náklady na tlač, má veľké ekonomické výhody.

Dlhopisy z pohľadu investora

Každý investor sa pri rozhodovaní, či investovať do dlhopisov pohybuje v investičnom priestore, ktorého základnými kritériami sú výnos, riziko a likvidita. Vzhľadom na to, že analýza všetkých kritérií pri investovaní by prekročila rozsah tohto článku, sústredíme pozornosť na prvé kritérium, ktorým je výnosnosť. Budeme vychádzať z predpokladu, že investor kupuje bezpečné dlhopisy s takmer dokonalou likviditou.

Hlavné zdroje príjmu z dlhopisov pre investora sú:

- periodické kupónové platieb,
- kapitálový zisk (strata) v čase splatnosti dlhopisu, resp. ak je obligácia predčasne vypovedaná alebo predaná,
- príjem z reinvestovania kupónov.

Z tohto pohľadu sa dá nazerať na kúpu dlhopisov ako na štandardnú investíciu s vopred známym priebehom peňažných tokov, čo umožňuje investorom modelovať a stabilizovať portfólio s vopred určenými veličinami. Na ohodnotenie takejto investície je opäť najvhodnejšie použiť súčasnú hodnotu zmluvných hotovostných tokov:

$$P = \frac{C}{1+i} + \frac{C}{(1+i)^2} + \dots + \frac{C}{(1+i)^n} + \frac{M}{(1+i)^n}$$

kde

P – cena obligácie,

C – výška kupónových platieb,

M – hodnota v dobe splatnosti,

i – primeraná požadovaná výnosnosť.

V praxi pri oceňovaní dlhopisov môžeme použiť alternatívnu podobu vzorca, ktorá umožňuje vypočítať cenu jednoduchším spôsobom:

$$P = C \left\{ \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} \right\} + \frac{M}{(1+i)^n}$$

Uvedieme jednoduchý príklad. Je daný päťročný dlhopis s ročnou kupónovou sadzbou 10 %. Nominálna hodnota obligácie je 10 000 Sk a požadovaná výnosnosť 12 %. Cena sa potom bude rovnať:

$$P = \left\{ \frac{1 - \frac{1}{1,12^5}}{0,12} \right\} + \frac{10000}{1,12^5}$$

$$P = 9279 \text{ Sk}$$

V prípade že požadovaná výnosnosť klesne alebo stúpne, začne sa meniť aj cena dlhopisu. Všeobecne možno uviesť nasledujúce vzťahy:

- Ak kupónová sadzba je menšia ako požadovaná výnosnosť, potom cena je nižšia ako nominálna hodnota. V takom prípade ide o tzv. diskontovanú obligáciu.
- Za predpokladu, že kupónová sadzba sa rovná požadovanej výnosnosti, uvedená rovnosť platí aj pre cenu a nominálnu hodnotu obligácie.
- Ak je kupónová sadzba väčšia ako požadovaná výnosnosť, potom cena je vyššia ako nominálna hodnota. V tomto prípade hovoríme o prémiovej obligácii.

Zmena vo výnosnosti, ktorá je požadovaná trhom, vyvoláva zmenu ceny dlhopisu. Zmenu ceny dlhopisu vyvoláva pri nemeniacej sa zmene požadovanej výnosnosti aj blížiaci sa termín splatnosti a takisto i zmeny v bonite emitenta.

Rozhodujúcim kritériom pre investora je opäť NPV, jeho veľkosť stimuluje investora buď dlhopis ďalej držať, alebo ho predáť. Teda ak súčasná hodnota budúcich peňažných tokov z dlhopisu je menšia ako cena na trhu, je to pre investora impulz k predaju. Samozrejme, väčšina investorov sa aj u nás rozhoduje pre taktiku „kúp a drž“ až do doby splatnosti, čo je, ako už sme uviedli, z hľadiska modelovania portfólia výhodné a málo prácne.

Ak investor pozná trhovú cenu dlhopisu a pozná výšku kupónových platieb, veľkosť nominálnej hodnoty a dobu splatnosti, môže tak isto určiť výnos do doby splatnosti. Výnos do doby splatnosti je úroková sadzba, pri ktorej sa súčasná hodnota

hotovostných tokov rovná cene. Potom platí nasledujúci vzťah:

$$P = \sum_{t=1}^n \frac{C}{(1+i)^t} + \frac{M}{(1+i)^n}$$

Meranie výnosnosti dlhopisov pomocou výnosnosti do doby splatnosti je výhodné, lebo sumarizuje všetky zdroje príjmu dlhopisu do jedného výsledku, a to kupónové platby, kapitálové zisky (straty) a príjem z reinvestovania kupónových platieb. Má však aj niektoré nevýhody. Vychádza totiž z predpokladu, že všetky kupónové platby sú reinvestované s výnosom v čase splatnosti, investor bude držať dlhopis až do doby splatnosti a kupóny budú reinvestované s výnosom v čase splatnosti. V skutočnosti však investor často kupuje dlhopis s určitým časovým horizontom predaja (pred dobou splatnosti) a tiež v praxi sa stáva, že nedokáže reinvestovať kupóny s výnosom v čase splatnosti. V takomto prípade sa vypočítava tzv. realizovaná zložená výnosnosť (RCY), ktorá rieši predchádzajúce dva problémy.

Realizovaná zložená výnosnosť predstavuje priame uplatnenie výpočtov súčasnej hodnoty a budúcej hodnoty pre annuity a jednorazové platby. Aj pri tomto výpočte postupujeme tak, že zisťujeme finančnú čiastku plynúcu z vlastníctva dlhopisu až do konca doby držby. Opäť musíme vypočítať hotovostné toky predstavujúce cenu, za ktorú investor plánuje predáť cenný papier a celkovú hodnotu reinvestovaných kupónových platieb vrátane získaných úrokových výnosov z týchto kupónových platieb (za predpokladu rovnakej reinvestičnej sadzby). Potom realizovaná zložená úročnosť predstavuje úrokovú sadzbu, ktorá sa rovná cene dlhopisu pri nákupe v pomere k budúcim hotovostným tokom. Pre lepšiu názornosť opäť poslúži príklad:

Investor uvažuje o nákupe päťročného dlhopisu s 10 % ročným kupónom za 9279 Sk, pričom predpokladá, že za 3 roky ho predá. Výnosnosť do doby splatnosti je 12 %. Investor tiež predpokladá, že sa mu podarí reinvestovať kupónové úrokové platby pri ročnej úrokovej sadzbe 10 % a že na konci plánovaného horizontu investovania bude ešte dvojročný dlhopis ponúkať pri predaji výnosnosť do splatnosti 8 %. Zaujima nás, aká bude v tomto prípade výnosnosť.

Výpočet možno realizovať len pomocou postupných krokov:

1. Budúca hodnota kupónových platieb na konci doby držby:

$$FV = 10000 \cdot \frac{1,10^3 - 1}{0,10} = 3310 \text{ Sk}$$

2. Očakávaná predajná cena na konci doby držby:

- dlhopis má ešte dve zostávajúce kupónové platby,
- kupujúci bude ochotný zaplatiť súčasnú hodnotu ostatných hotovostných tokov pri požadovanej výnosnosti vo výške 8 %, čo je predpokladaná úroveň na konci trojročného obdobia:

$$P = 1000 \left\{ 1 - \frac{1 - \frac{1}{1,08^2}}{0,08} \right\} + \frac{10000}{1,08^2} = 10356 \text{ Sk}$$

3. Spočítame budúcu hodnotu kupónových platieb a očakávanú predajnú cenu, čo predstavuje celkovú budúcu hodnotu investície po dobu držby:

$$FV = 3310 + 10350 = 13660 \text{ Sk}$$

4. Realizovaná zložená výnosnosť:

$$RCY = \left(\frac{13660}{9279} \right)^{\frac{1}{3}} - 1 = 13,75\%$$

V tomto článku je zhodnotená výnosnosť len z hľadiska jedného druhu dlhopisov, pričom abstrahujeme od ďalších faktorov, ako je inflácia, riziko zmeny úrokovej sadzby, riziko predčasného vypovedania dlhopisu, riziko platobnej neschopnosti emitenta atď., čo v každom prípade bude korigovať a ovplyvní celkovú výnosnosť. Cena bude tiež ovplyvnená likviditou, ktorá vypovedá o tom, či investor môže rýchlo na trhu zmeniť dlhopis za hotovosť bez toho, aby podstatným spôsobom musel zmeniť cenu. Z tohto aspektu najvyššiu likviditu dosahujú samozrejme štátne dlhopisy, s ktorými sa na sekundárnom trhu ale obchoduje len málo. Investori napokon nezostávajú ľahostajní ani k daňovému zafarbeniu. Daňové zvýhodnenie sa zatiaľ v našich podmienkach vzťahuje len na štátne dlhopisy, čo v nemalej miere tiež nakoniec ovplyvňuje čistú výnosnosť.

Záver

Na záver možno konštatovať, že náš kapitálový trh je iste pripravený zvládnuť väčšie emisie dlhopisov, ktoré, ako vyplýva z článku, sú nepochybne výhodné tak z hľadiska emitenta, ako aj z hľadiska investora. Dlhopisy sú zaujímavý nástroj, ktorý môže priniesť výhodné finančné zdroje manažmentu akciových spoločností a zhodnotenie investícií širokej investičnej verejnosti.

EMISNÉ BANKOVNÍCTVO NA SLOVENSKU DO ROKU 1939

Do vzniku Slovenskej národnej banky v roku 1939 nemalo Slovensko svoju vlastnú emisnú banku. Menový vývoj na našom území však postupne ovplyvňovalo viaceré centrálnych peňažných ústavov Rakúsko-uhorskej monarchie a od roku 1918 Československej republiky.

V priebehu 18. storočia, no najmä od vlády Márie Terézie (1740 až 1780) sa v rakúskej monarchii začala vytvárať potreba vydávania papierových peňazí – bankoviek ako nových univerzálnych úverových prostriedkov obehu. Táto potreba súvisela so zmenenými spoločenskými a ekonomickými podmienkami vytvárajúcej sa industriálnej spoločnosti, s rozvojom priemyslu, obchodu, so vznikom bánk a nedostatkom drahých kovov. Nemalý vplyv mali aj neustále sa zvyšujúce výdavky viedenského dvora najmä na prípravu a financovanie vojnových konfliktov, akými boli napr. vojna o rakúske dedičstvo (1740–1745) a Sedemročná vojna (1756 až 1763). Nedostatok štátnych príjmov a mimoriadne vojenské výdavky sa snaží vláda preklenúť vydávaním úverových náhrad kovových peňazí – bankocetlí.

Bankocetle boli prvými papierovými peniazmi na našom území a od roku 1762 ich začala vydávať Viedenská mestská banka v obmedzenom množstve 12 miliónov zlatých. Ich množstvo v obehu sa však neustále zvyšovalo v dôsledku nedostatku financií hlavne počas napoleónskych vojen. Pôvodná vymeniteľnosť bankocetlí za striebro bola v roku 1800 zrušená a bol zavedený ich nútený obeh.

Katastrofálny stav financií rakúskej ríše nepomohla vyriešiť ani drastická menová reforma v roku 1811, keď bankocetle boli devalvované na 20 % a nahradené výmennými poukážkami, tzv. „šajny“, a v roku 1813 anticipačnými listami, ktoré spolu so šajny tvorili tzv. viedenskú menu.

Bývalá budova filiálky NBČS v Bratislave

Rakúska národná banka

Aby sa zabránilo zasahovaniu štátnej moci do emisie papierových peňazí, rozhodla sa viedenská vláda, na nátlak finančných kruhov, poveriť ďalšou správou meny nezávislý súkromný ústav. Na tento účel bola zriadená Privilegovaná rakúska národná banka cisárskym patentom Františka I. z 1. apríla 1816. Táto banka ako súkromná inštitúcia pod ochranou štátu s akciovým kapitálom 50 miliónov zlatých dostala výhradné právo vydávať v celej ríši bankovky, ktoré sa zároveň stali zákonným platidlom. Banka bola povinná tieto svoje bankovky vymieňať za strieborné mince a postupne sťahovať z obehu znehodnotenú šajny, t. j. štátovky viedenskej meny. Ich výmena bola ukončená až v roku 1857. Banka taktiež dostala výhradné právo zriaďovať v celom štáte filiálky. Prvá filiálka však bola založená až v roku 1847 v Prahe a do roku 1876 ich počet vzrástol iba na 25. Pomalý rozvoj bankovej siete bol zapríčinený tým, že v činnosti banky ustupovali do úzadia vlastné obchodno-úverové operácie a banka sa začala orientovať na poskytovanie úveru štátu za výhodných podmienok, čo bolo v danej chvíli jednoduchšie a výnosnejšie. Zároveň sa však banka dostávala do vleku štátu a jej hospodárska prosperita bola závislá na stálych štátnych splátkach. Najmä v súvislosti s výmenou peňazí vzra-

stalo zadlženie štátu voči banke z pôvodných 10,5 miliónov zlatých v roku 1818 na 127 miliónov v roku 1847. Za týchto okolností bola stabilita meny ohrozená a často dochádzalo aj k jej znehodnoteniu, ako napr. v revolučných rokoch 1848–1849 a počas rakúsko-nemeckej vojny v roku 1866, keď štát v dôsledku nedostatku financií siahol

k emisii štátoviek bez kovového krytia s núteným obehom, čím dochádzalo aj k porušovaniu bankového privilégia.

Rakúsko-uhorská banka

Po Rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867 sa uhorská vláda snaží o vytvorenie vlastnej cedúlovej banky. Jej snaha bola motivovaná jednak politicky, úsilím o úplnú samostatnosť Uhorska, ale taktiež ekonomicky, pretože emisná a úverová politika banky nezodpovedala ekonomickým potrebám agrárneho Uhorska. Agitácia predsedu uhorskej vlády Kolomana Tiszu v roku 1873 na zriadenie samostatnej uhorskej banky dopadla neúspešne aj v dôsledku nedostatku financií a hospodárskej krízy. Po dlhých a zložitých jednaniach medzi rakúskou a uhorskou vládou došlo k uzavretiu kompromisu vydaním zákona č. 66 ríš. zákonníka z 27. júna 1878. V zmysle tohto zákona sa obidve strany vzdali na desať rokov práva zriaďovať vlastnú emisnú banku a dohodli sa na pretvorení Rakúskej národnej banky na Rakúsko-uhorskú banku. Banka bola akciovou spoločnosťou s kapitálom 90 miliónov zlatých so sídlom vo Viedni a s rovnocennými hlavnými riaditeľstvami vo Viedni a Budapešti. O peňažnom obehú a úverových operáciách na území svojho štátu rozhodovali obe riaditeľstvá samostatne. Spoločnými orgánmi banky sa stali Vainé zhromaždenie akcionárov a Generálna rada, ktoré určovali jednotné zásady emisnej činnosti banky

a rozhodovali o najdôležitejších spoločných otázkach jej riadenia. Generálna rada bola zložená s päťnástich členov, z ktorých troch menoval cisár a dvanástich volilo valné zhromaždenie. Rada spravovala banku, rozhodovala o zriadení filiáliek a určovala zásady bankových operácií. Podľa stanov banky z roku 1878 a k nim pripojenej dohody banka v snahe zväčšiť rozsah svojich obchodov sa rozhodla zriaďovať nové filiálky. Z týchto dôvodov boli v roku 1879 ako prvé na Slovensku zriadené filiálky v Košiciach a Bratislave, v roku 1900 k nim pribudla filiálka v Banskej Bystrici, pravdepodobne v tom istom roku v Nitre a napokon v roku 1912 v Žiline. V roku 1879 boli zriadené aj podružné miesta Rakúsko-uhorskej banky (Bankennebenstellen), ktorých hlavnou úlohou bolo prijímať zmenky na eskont. Na Slovensku bolo štrnásť týchto podružných miest. Rakúsko-uhorská banka v roku 1912 pôsobila okrem dvoch hlavných ústavov v 99 filiálkach a 188 podružných miestach. Po zavedení zlatej korunovej meny v roku 1892 sa banka zaviazala dodržiavať v menovej politike plné krytie meny (40% zlatom) a neposkytovať úver štátu. V období I. svetovej vojny v dôsledku obrovských výdavkov dochádzalo k inflačnej emisii papierových peňazí, čo viedlo k znehodnocovaniu rakúsko-uhorskej meny. To malo za následok pád zlatého štandardu a zrušenie vymeniteľnosti bankoviek za kov. Mince z drahých kovov zmizli z obehu a bankovky dostali nútený obeh. Bol zrušený zákaz poskytovania úveru štátu a banka bola nútená lombardovať všetky vojenské pôžičky štátu za úrok o 0,5 % nižší, ako bol z nich vyplývajúci výnos. Táto situácia viedla na konci vojny k zrúteniu rakúsko-uhorskej meny.

Bankový úrad MF

Československo po svojom vzniku 28. októbra 1918 prevzalo spolu s ďalšími nástupníckymi štátmi rakúsko-uhorskú menu, ale v dôsledku neustálej emisie nových bankoviek zo strany Rakúsko-uhorskej banky hrozil rozvrat financií nového štátu, a preto československá vláda urýchlene pripravovala menovú odľuku. Z tohto dôvodu došlo zákonom č. 84.Sb. z. a. n. zo dňa 25. januára 1919 k okolkovaniu rakúsko-uhorských bankoviek na území Československa a k zavedeniu československej korunovej meny.

Záložný list Rakúsko-Uhorskej banky

Potvrdenie o zúčtovaní pôžičky obce Čeklis

Pre správu novej meny československá vláda prevzala všetky filiálky Rakúsko-uhorskej banky na svojom území a na základe vládneho nariadenia č. 119.Sb. z. a. n. zo dňa 6. marca 1919 zriadila Bankový úrad ministerstva financií (BÚMF), ktorý ako štátny orgán mal dočasne plniť funkciu cedulovej banky. Bankový úrad začal svoju činnosť 11. marca 1919 v Hlavnom ústave v Prahe a v ďalších 29 filiálkach (na Slovensku ich bolo 5). V roku 1922 bola v záujme rozšírenia pôsobnosti úradu obnovená činnosť podružných miest, pričom z celkového počtu 102 ich na Slovensku pôsobil 20.

Činnosť Bankového úradu riadilo ministerstvo financií prostredníctvom Bankového výboru ministerstva financií a jeho odborným vedúcim bola poverená Obchodná správa. Bankový výbor ministerstva financií bol zložený z desiatich členov menovaných ministrom financií, jeho predsedom bol minister financií alebo ním poverený zástupca. Bankový výbor mal širokú právomoc: bol poradným orgánom ministra financií, podával dobrozdania o otázkach predložených ministrom, spravoval obeh platiel, staral sa o nápravu československej meny a spravoval štátny dlh. Jediným zástupcom Slovenska v tomto výbore bol JUDr. Ľudovít Medvecký, predstaviteľ agrárnej strany, ktorý mal obhajovať záujmy Slovenska v hospodárskych a finančných otázkach, napr. pri menovaní vedúcich úradníkov filiálok, pri prijímaní zmienek slovenskej proveniencie.

Okrem toho, že BÚMF pôsobil ako štátny úrad uskutočňoval aj obvyklé bankové a úverné obchody ako eskont zmeniek a cenných papierov, poskytoval pôžičky, prijímal vklady na žirové účty, inkasoval zmenky, cenné papiere, šeky, zjednával alebo kupoval pohľadávky v cudzine, kupoval a predával zahraničné platielá, prúťové zlato a striebro. Organizácia BÚMF bola doplnená 26. apríla 1920, keď vstúpilo do platnosti vládne nariadenie č. 644.Sb. z. a. n. z 18. novembra 1919, na základe ktorého bola zrušená Československá devízová ústredňa pri Pražskej zúčtovacej banke, čím kontrolu nad obchodom s valutami prevzal BÚMF. Bankový úrad sa po dohode s Rakúsko-uhorskou bankou zaviazal prevziať a vyúčtovať lombard, žirové účty a pokladničné poukážky Rakúsko-uhorskej banky na území Československa. Tieto položky spolu s prevzatými bankovkami tvorili tzv. štátny dlh štátovkový v hodnote asi 10,2 miliárd čs. korún. Dlž sa umoroval z výnosu dávky

z majetku a dávkou z prírastku majetku. Na základe čl. 206 Saint-Germainskej zmluvy z roku 1919 Rakúsko-uhorská banka vstúpila do likvidácie k 31. decembru 1919.

Národná banka Československa

Bankový úrad bol už pri svojom vzniku považovaný za inštitúciu dočasného charakteru a po stabilizácii československej meny sa počítalo so vznikom centrálnej emisnej banky. Národná banka Československa bola zriadená na základe zákonov č. 347 Sb. z. a n. z 14. apríla 1920, jeho novely č. 102 Sb. z. a n. z 23. apríla 1925 a vyhlášky Ministerstva financií č. 43 Sb. z. a n. z 1. apríla 1926. Podľa dohody medzi bankovou radou a ministerstvom financií začala svoju činnosť 1. apríla 1926. Banka prevzala všetky aktíva a pasíva BÚMF podľa stavu, aký bol uvedený v účtovnej uzavierke k 31. decembru 1925 i so zmenami z 1. štvrtroka 1926. Súčasne prevzala všetky úverové obchody BÚMF, okrem niektorých zmenkových a lombardných, ktoré svojou krátkodobosťou a likviditou nevyhovovali povahe cedulovej banky (napr. lombardné pôžičky po Rakúsko-uhorskej banke). Národná banka Československa bola zriadená ako verejná, nezávislá účastinná spoločnosť s akciovým kapitálom 12 miliónov zlatých amerických dolárov (405 miliónov korún). Bolô vydaných 120 tisíc akcií po sto dolárov, pričom tretinu z nich prevzal štát a ostatné boli rozdelené medzi jednotlivých akcionárov. Banka dostala na 15 rokov výhradné právo vydávať v Československu bankovky. Jej povinnosťou bolo spravovať československú menu, zabezpečovať jej kovové krytie, udržiavať stabilný kurz bankoviek hlavne voči americkému doláru. Do roku 1934 realizovala politiku zlatej zmeniteľnosti koruny. To sa jej v obmedzenej forme (tzv. štandard zlatej devízy) podarilo v roku 1929, avšak po období hospodárskej krízy a po dvoch devalváciách československej koruny (1934, 1936) sa od politiky zmeniteľnosti bankoviek za zlato definitívne upustilo. Vedúcimi orgánmi banky boli guvernér, banková rada, revidujúci výbor a valné zhromaždenie. Guvernér banky bol na návrh vlády menovaný prezidentom republiky na funkčné obdobie 5 rokov. V roku 1926 bol menovaný za guvernéra JUDr. Viliam Pospišil, ktorého v roku 1934 nahradil JUDr. Karol Engliš a v roku 1939 krátky čas v tejto funkcii pôsobil JUDr. Ladislav František Dvořák. Guvernér predsedal bankovej rade, ktorá sa skladala zo šiestich volených, troch menovaných a jedného kooptovaného bankového radcu. Banková rada bola rozdelená na tri odbory: valutový, úverový a administratívny, ktorému podliehala tlačiareň bankoviek. Guvernér a pred-

sedovia týchto odborov tvorili užší výbor. Ako zástupca Slovenska bol za člena bankovej rady 1. apríla 1926 kooptovaný JUDr. Ľudovít Medvecký, ktorý bol zaradený do úverového odboru. Svoju funkciu vykonával do roku 1930, keď ho nahradil Matej Metod Bella, predseda Zemedelskej rady pre Slovensko, ktorý podobne ako Medvecký bol funkcionárom agrárnej strany. Predstavitelia ostatných slovenských strán, no najmä Hlinkova slovenská ľudová strana, často obviňovali agrárnu stranu z toho, že si túto funkciu „vyarendovala pre seba“ a že ju zneužíva vo svoj prospech. Matej M. Bella pôsobil vo funkcii člena bankovej rady do roku 1938.

Najvyšším orgánom banky bolo valné zhromaždenie akcionárov, ktoré každoročne schvaľovalo výročné správy a účty banky, voľilo funkcionárov do jednotlivých orgánov banky. Na valnom zhromaždení sa mohli zúčastniť len akcionári, ktorí vlastnili najmenej 10 akcií. Činnosť úradovni banky riadila obchodná správa, ktorá bola grémiom úradníkov a tajomníkov na čele s vrchným riaditeľom. Súčasne vykonávala uznesenia bankovej rady. Banka nielenže prevzala všetky úradovne BÚMF, ale naďalej rozširovala ich počet. Podľa údajov z roku 1937 okrem Hlavného ústavu v Prahe pôsobili 34 filiálok a 136 pobočiek, z toho na Slovensku bolo 6 filiálok (Bratislava, Košice, Banská Bystrica, Žilina, Nitra a od roku 1933 Ružomberok) a 22 pobočiek. V dôsledku mníchovského diktátu a viedenskej arbitráže muselo Československo odstúpiť časť svojich území Maďarsku, Nemecku a Poľsku, čím zaniklo 15 filiálok banky, medzi nimi i filiálka v Košiciach, ktorá bola 4. novembra 1938 prevezená a evakuovaná do Žiliny. Na Slovensku zanikli taktiež pobočky banky v Komárne, Leviciach, Lučenci, Nových Zámkoch, Rimavskej Soboty a Rožňave.

Zo slovenských filiálok najvýznamnejšie postavenie počas celého svojho pôsobenia mala filiálka v Bratislave, ktorá podľa dostupných prameňov vykazovala po filiálke v Brne vo všetkých svojich obchodných a úverových činnostiach najväčšie obraty a zisky. Už v roku 1922 pri úradovni tejto filiálky, bolo podobne ako v Brne a v Prahe zriadené Odúčtovacie združenie, ktoré bolo združením peňažných ústavov k vzájomnému vyúčtovaniu denných platieb, úhrad a inkás medzi členmi tohto združenia prostredníctvom žirových účtov v Národnej banke Československej. Podľa prvého štatútu BÚMF z roku 1919 sa prednosta filiálky v Bratislave automaticky stával členom obchodnej správy s titulom tajomníka, avšak neskôr sa od tejto zásady upustilo. Podľa bankového zákona dozorom nad činnosťou filiálky v Bratislave bol poverený slovenský zástupca v bankovej rade. Napriek významnému postaveniu bratislavskej filiálky, ktoré súvi-

selo s koncentráciou slovenských hospodárskych a peňažných inštitúcií v Bratislave, celkový podiel slovenských filiálok na obchodnej činnosti NBČS bol pomerne malý, čo bolo zapríčinené slabým rozvojom slovenského hospodárstva, nedostatkom kapitálu a jeho koncentraciou v českých krajinách a hlavne v Prahe. Podiel slovenských úradníkov na správe a vedení banky bol nepatrný a dalo by sa povedať, že okrem jedného člena bankovej rady Slovensko vo vrcholných orgánoch banky nebolo vôbec zastúpené, čo súviselo s malým počtom akcionárov zo Slovenska, ktorí nedokázali navrhnuť a presadiť svojho kandidáta.

Po vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938 dochádza k určitým nepatrným zmenám, a to k zmene názvu banky na Národnú banku Česko-Slovenskú. Ďalej banka na základe zákona o autonómii odvolala českých úradníkov zo Slovenska a na ich miesta boli prijímaní úradníci slovenskej národnosti. Za člena Obchodnej správy bol vymenovaný prednosta bratislavskej filiálky Karol Markovič. Predstavitelia slovenského peňažníctva združení vo Zväze slovenských bánk neboli spokojní s týmto stavom a vypracovali návrh na reorganizáciu banky, ktorý bol prostredníctvom Ministerstva hospodárstva Slovenskej krajiny zaslaný bankovej rade. Podľa tohto návrhu mali byť do bankovej rady prijatí štyria Slováci, dvaja menovaní a dvaja volení. Jeden z nich mal byť vymenovaný za viceguvernéra banky a všetci štyria mali tvoriť slovenskú bankovú radu. Filiálka v Bratislave mala byť zmenená na Hlavný ústav pre Slovensko, ktorý by v úverových záležitostiach týkajúcich sa Slovenska mal mať rovnakú právomoc ako Hlavný ústav v Prahe. Na čelo ústavu mala byť vymenovaná slovenská obchodná správa a do jednotlivých oddelení obchodnej správy v Prahe mali byť dosadení slovenskí zástupcovia. Hoci tento návrh bol prerokovaný na bankovej rade 20. decembra 1938, bol odmietnutý s tým, že banka sama o sebe tento problém nemôže riešiť a navrhované zmeny môžu byť prijaté len vo forme nových zákonov. Jediným ústupkom bolo zvolenie Fraňa Tisu za člena bankovej rady a Jozefa Rybára za člena revidujúceho výboru na valnom zhromaždení v januári 1939.

Ministerstvo hospodárstva slovenskej krajiny predložilo návrh na reorganizáciu banky na rokovanie česko-slovenskej vlády, ale k žiadnym podstatným zmenám už nedošlo, pretože 14. marca 1939 bola vyhlásená samostatná Slovenská republika a následne vznikla Slovenská národná banka. Národná banka Československa obnovila svoju činnosť v roku 1945 a pôsobila až do vzniku Štátnej banky československej v roku 1950.

Mgr. František Chudják
Národná banka Slovenska

Z rokovania Bankovej rady NBS

■ Dňa 9. februára 1996 sa uskutočnilo 6. rokovanie Bankovej rady Národnej banky Slovenska. Banková rada rozhodla o odňatí povolenia pôsobiť ako banka pre Banku Bohemia, a. s., Praha, pobočka Košice. Zároveň rozhodla o odňatí povolenia pôsobiť ako banka pre Interbanku, a. s., Praha, pobočka Bratislava. Banková rada sa ďalej zaoberala aktuálnym vývojom inflácie. Vzhľadom na to, že januárová miera inflácie bola 0,7 % a na ročnej báze 6,4 % (január 1996 – január 1995), členovia Bankovej rady NBS konštatovali, že jej vývoj je v zhode s menovým programom na rok 1996. Zároveň sa konštatovalo, že rozpätie medzi aktuálnymi úrokovými sadzbami a infláciou dáva predpoklad na zníženie úrokových sadzieb v komerčných bankách.

■ Ďalšie rokovanie Bankovej rady Národnej banky Slovenska sa uskutočnilo 23. februára 1996. Banková rada schválila Správu o menovom vývoji v Slovenskej republike za rok 1995. Kon-

štatovala splnenie cieľov, ktoré boli stanovené v menovom programe na rok 1995. Menový program kontinuálne nadväzoval na predchádzajúce roky a bol sprevádzaný zvyšujúcou sa dôverou v slovenskú korunu. V niektorých ukazovateľoch boli dosiahnuté lepšie výsledky, než stanovil manový program na daný rok. Menová politika bola podľa Bankovej rady jedným z významných faktorov podpory ekonomického rastu. Výsledky dosiahnuté v minulom roku vytvorili reálny predpoklad na dosiahnutie stanovených cieľov v roku 1996, t. j. pokračovať v znižovaní inflácie, zabezpečovať stabilitu kurzového prostredia, ďalšiu liberalizáciu devízového režimu a podporu rastu HDP.

Stretnutie bankárov

Dňa 21. februára 1996 sa uskutočnilo pravidelné štvrtročné stretnutie Bankovej rady Národnej banky Slovenska a predstaviteľov komerčných bánk pôsobiacich na Slovensku. Členovia Bankovej rady NBS konštatovali, že úroková politika komerčných bánk nie je

dostatočne pružná vzhľadom na vývoj inflácie a je vytvorený priestor na zníženie úrokových sadzieb z vkladov a následne aj úverov. Predstavitelia bánk boli súčasne oboznámení s návrhom zákona o ochrane vkladov a so situáciou v niektorých pobočkách zahraničných bánk.

Prípravil: Ing. Ján Onda

■ Novela zákona č. 21/1992 Zb. o bankách v znení neskorších predpisov schválená Národnou radou Slovenskej republiky v januári tohto roku nadobúda účinnosť 1. marca 1996. Od tohto dňa musia subjekty pôsobiace v bankovníctve postupovať podľa upravených, resp. nových pravidiel, ktoré táto novela obsahuje.

■ Vláda SR schválila na svojom zasadnutí dňa 27. 2. 1996 návrh zákona o ochrane vkladov. Cieľom tohto zákona je ochrana vkladov fyzických osôb v slovenských korunách a v cudzej mene uložených vo všetkých bankách SR vrátane pobočiek zahraničných bánk.

Zimné športové hry pracovníkov NBS

Text a foto: PhDr. Ivan Paška

V známom športovom areáli na Šachtíčkách v Banskej Bystrici sa v dňoch 16. a 17. 2. 1996 konali III. zimné športové hry pracovníkov Národnej banky Slovenska. Po prvýkrát sa na zimných športových hrách zúčastnili aj pretekári z Českej národnej banky. Ich účasť nebola len formálna, pretože v štyroch lyžiarskych disciplínach (beh žien na 3 km, beh mužov na 6 km, slalom špeciál muži nad 41 rokov a štafetový beh na 6 km) zvíťazili lyžiari z ČNB. V ostatných deviatich disciplínach zvíťazili pracovníci z NBS.

Najlepší čas v obrovskom slalome v kategórii mužov nad 41 rokov dosiahol pretekár z pobočky NBS v Banskej Bystrici Martin Chmelik.

THE LATEST AMENDMENT TO THE BANKING ACT HAS STRENGTHENED THE POSITION AND POWERS OF BANKING SUPERVISION

JUDr. František Hetteš
The National Bank of Slovakia

According to the accompanying statement attached to the Amendment, 'the new provisions are designed to specify the tasks and strengthen the position and powers of the Banking Supervision Division of the National Bank of Slovakia, so that it may assume responsibility for the supervision of commercial banks'. In addition, the statement says that 'the proposed amendments pertain to the licensing procedure prior to the establishment of a bank, regulations governing its economic activities, regular inspection, and measures intended to remedy deficiencies and penalties, if the bank fails to fulfill its obligations laid down in the relevant law'. Let us try to describe, without an in-depth analysis, all those provisions of the Amendment which will considerably strengthen the position and powers of the Banking Supervision Division of the NBS.

The Banking Supervision Division of the National Bank of Slovakia ('Banking Supervision') exercises its powers through various instruments, the application of which is governed by the Banking Act and the National Bank of Slovakia Act of the National Council of the SR, with subsequent amendments. The obligations and instruments specified in the above laws are applicable mainly to individual banks, branches of foreign banks, and representative offices of foreign financial institutions. These legally bound obligations and instruments may be divided into two groups: obligations and instruments included in the first group exert a preventive influence on the activities of the above institutions, while those in the second group are applied subsequently in case of necessity and have repressive effects.

The first group include mainly obligations, which are laid down in the Banking Act, and the possibilities of Banking Supervision to modify the conditions actively, according to law, and to specify the obligations of banking institutions when performing banking activities. The second group is made up of instruments, which are used by the Banking

Although the Act No. 21/1992 Zb. on Banks (the 'Banking Act') has been amended five times since it became effective on 1 February 1992 (minor amendments without significant effects on the structure of the law), the National Council of the Slovak Republic has passed another amendment to the Banking Act this year. With regard to its significance, range, and structure, this amendment is justifiably referred to as the Key Amendment to the Banking Act. The significance of this piece of legislation will be verified by its practical application.

Supervision Division subsequently with the aim of eliminating a threatening or already existing unfavourable situation in the banking institution or the banking sector. In reality, instruments of this group are applied solely on the basis of a decision issued according to law. Such decisions may be reexamined by a court of justice.

The above facts indicate that the following Banking Act amendments may be included in the first group (without being arranged in order of importance):

1. The division of the valid licensing procedure into two stages, i.e. procedure for obtaining a licence to establish a bank and that for a banking licence. In this way, the Banking Supervision Division will be not only be able to verify a bank's operational preparedness for the actual start of banking activities, but also to reject a licence application, if the applicant has been found not properly prepared to perform banking acti-

ties. At the same time, this amendment creates conditions for the extension of banking licences to such activities that have not been permitted so far.

2. The obligation of banks to issue only registered shares in a book-entry form. The fulfilment of this obligation will facilitate the identification, surveillance, and targeted adoption of a bank's ownership structure in the case of necessity. Amendment to Article 16 of the Banking Act was approved with this particular aim: the share of a foreign resident in a previously existing bank's equity capital, exceeding 3% of this capital, may be established or increased, and a bank, or branch of a foreign bank may be sold exclusively on the basis of prior consent of the National Bank of Slovakia. In connection with Article 16, we must emphasize that, without prior consent from the National Bank of Slovakia, any legal proceedings requiring prior approval, are invalid.

3. The position of a supervisory board is defined in a different way. A member of a bank's Supervisory Board must not be a member of the Board of Directors or employee of the same bank, or a member of the Supervisory Board or Board of Directors of another bank, and must not be an administrator or a person authorized, by an entry in the Register of Companies, to act for and on behalf of the same bank or other bank. Apart from this, members of supervisory boards are responsible for the performance of banking activities. The Supervisory Board shall manage the bank's organizational unit, which is responsible for the system of internal audit.

4. Banks are obliged to notify, in writing and in advance, the National Bank of Slovakia of any intention to establish a new branch in the Slovak Republic. The establishment of a branch office abroad is subject to prior consent from the National Bank of Slovakia. Permission to establish a branch office abroad shall be granted upon assessment of the bank's financial situation, the

costs of foundation and operation, and the feasibility of the project in question.

5. Banks are obliged to maintain a pre-determined ratio of capital and reserves to assets, or to liabilities, with regard to the consolidated financial statement.

6. The total amount of credit and guarantees extended to all customers having special links to the bank, must not exceed 100% of the bank's equity capital. The amount of credit and guarantees to a single borrower with a special relationship to the bank may not exceed 25% of the bank's equity.

7. In order to prevent corruption or avoid risky transactions, the following provisions have been approved: a bank shall not be permitted to provide loans for repayment of shares of its own issue, for repayment of shares handed out to shareholders who control the bank, repayment of shares issued by legal entities which are directly or indirectly controlled by the main shareholders of the bank, and for repayment of shares issued by legal persons who are under direct or indirect control of the bank.

8. Based on the latest amendment to the Banking Act, a register of bank credits and guarantees will be established with the aim of storing officially available information on the solvency and credibility of bank clients for the needs of banking supervision. The register will contain data on bank credits and guarantees extended to entrepreneurial entities and on liabilities accepted in Slovak or foreign currency, amounting to at least Sk 3 million. In the case of foreign currency, the amount will be converted at the current midpoint rate of exchange set by the National Bank of Slovakia.

9. When necessary, the Banking Supervision Division of the NBS will be entitled to place an order with external auditors to check the bank's accounting records any time during the year.

10. The auditors shall be obliged to notify in writing the National Bank of Slovakia without delay of any eventuality that may jeopardize the bank's operations. At the same time, the auditors will be obliged to elaborate a full-length auditor's report, in compliance with the reporting requirements of the National Bank of Slovakia. The report should include a more detailed description of the facts given in the report on audit of the annual financial statements.

11. Domestic banks and branches of foreign banks shall be obliged to adopt security measures for the protection of electronically processed and interchanged data against abuse, damage, loss or destruction. The reliability of the bank's information system will be checked once a year.

12. In compliance with the EU directive on the harmonization of banking legislation in Europe, the banking supervision authority of a country will be allowed to perform banking

supervision over branches of foreign banks on the basis of an agreement signed between the banking supervision authorities of the two countries.

13. A bank engaged in mortgage transactions (mortgage bank) is obliged to present semi-annual reports to the National Bank of Slovakia containing entries from the register of mortgages, information about the appointment of a mortgage administrator and his deputy, and the general terms and conditions of providing mortgage and municipal credits.

14. The Amendment has introduced a new approach to the registration of representative offices of foreign banks or similar foreign financial institutions, which are not permitted to be engaged in banking activities. The term 'representative office' is defined as an organizational unit of a foreign bank or a similar foreign financial institution, established with the aim of promoting its activities or obtaining information about the possibilities of economic cooperation with the Slovak Republic.

15. In contrast to the previous state of affairs, the course of proceedings in matters assigned to the National Bank of Slovakia is regulated directly by the Banking Act. The previous regulations pertaining to such proceedings under Act No. 71/1967 Zb. on administrative proceedings (Administrative Order) were not always applicable. The reason for this state was the definition of some terms used in the above order, and the fact that it failed to cover all cases of proceedings under the Banking Act. The new amendment pays respect to the specific features of 'banking proceedings'.

16. Based on an indirect amendment to the Rules of Civil Proceedings, the Banking Supervision Division shall be allowed to examine the registration documents kept by the Registrar of Companies, and to make official copies of these documents.

17. An appropriate amendment to the law pertaining to securities will make it possible for the Banking Supervision Division of the NBS to obtain information from the Securities Centre. In this way, the Banking Supervision Division will be able to obtain the necessary information for its needs, e.g. the identification of persons acting in compliance with or persons having special links to the bank.

The second group of obligations and instruments introduced by the latest amendment to the Banking Act include the following items:

1. Amendment to Part 6 and the subsequent provisions of the Banking Act, which pertain to measures designed to remedy deficiencies and penalties. The range of possible reasons and conditions for the adoption of measures to remedy deficiencies and the imposition of penalties have been substantially widened. The new reasons are: shortcomings

in the conduct of banking business which may jeopardize the interests of depositors and endanger the security and stability of the banking system; shortcomings in bank management, if the bank is managed by executives who have a criminal record or who are professionally incompetent, or if the total amount of reserves and provisions created by the bank fail to cover the risks implied by the volume of classified assets held by the bank. Apart from increasing the maximum penalty from Sk 5 million to Sk 10 million, the Banking Supervision Division is allowed, pursuant to the approved amendment, to order the bank to discontinue its unauthorized activities, to limit its operational expenses, to suspend the payment of dividends and royalties, to take all necessary measures in the area of the bank's reserves, to convene a special meeting of the General Assembly of shareholders with a prescribed agenda, to decrease its equity by an appropriate amount corresponding to the economic loss following settlement vis-a-vis the respective reserve funds, provided that such a loss shall exceed 20% of the bank's equity, and to order the bank to make some personal changes in its executive management.

Conservatorship proceedings have been substantially simplified as a result of the fact that the beginning of such proceedings is no longer subject to an entry in the Register of Companies. The decision to impose conservatorship may be delivered directly to a member of the Board of Directors, or to a person in charge of the bank's management. The proceedings upon the delivery of such decision shall take effect even if any of the aforementioned persons refuses to accept the decision on conservatorship. The period for meeting the obligation arising from the delivered decision must be at least 24 hours.

2. In connection with the introduction of mortgage banking, which is also subject to banking supervision, a penalty of up to Sk 100,000 may be imposed for deficiencies detected in the activities of a mortgage administrator or his deputy.

In spite of the fact that the so-called Key Amendment to the Banking Act was passed only a short time ago, it would be advisable and necessary to draw up a new version of the Banking Act on the basis of an in-depth and comprehensive analysis of the banking system and the main trends of development in Europe and Slovakia. The new law should be in compliance with the EU directive on the harmonization of banking legislation and based on the latest knowledge and experience that could not be reflected in the present amendment to the Banking Act. This will create both theoretical and practical conditions for the drafting of a banking code which would establish a comprehensive legal framework for activities in all fields of banking and public finance.

THE ESTABLISHMENT OF BANKING CENTRES IN SLOVAKIA 1989–1995

Ján Buček, Daniel Pitoňák, Miroslava Zrubcová
The Faculty of Natural Sciences, Comenius University, Bratislava

The Slovak economy turned toward market principles after 1989, wholly changing the position of banking sector and placing it in the forefront of all economic activity. Privatization and the rapid development of small and medium-sized enterprises propelled economic growth. Credit services are at the centre of all activities, and complement the widespread growth of other banking services. In Slovakia banking has become an entrepreneurial and commercial activity, with promising signs of growth. Consequently, it became of immediate importance to establish a qualitatively and quantitatively wholly new banking sector complete with its own branch network system - a task first required careful analysis of regions and local centres.

The financial sector is the framework of all economic activity in which banks have played a historically central role. While banks still dominate this sector, a rapid growth of different tiers of financial services has been recorded. The most typical analysis of banking focus on sectoral, development and competition issues (in the case of Slovakia e.g. Slávik, 1995), or the comparative dimension (Oravec, 1995). In this study we shall concentrate on commercial banking (although in some aspects we consider the National Bank of Slovakia, with respect to its position toward the public sector), paying special attention to some of the basic territorial and organizational aspects of development that have not been investigated or discussed in Slovakia before. We shall focus in detail on changes that occurred during 1995.

The banking sector and the territorial positioning

Why is it important to study the territorial positioning of the banking sector, since finance capital is depersonalised and

extremely mobile now? Are there sufficient channels for offering banking services and primary credit in various regions of Slovakia? This might not be of critical importance in a case of bigger corporations, which due to privatization and financially strong owners (even on the economic fringe), can obtain capital through other channels not otherwise attainable. These corporations are registered on the secondary markets, regularly present information on their economic performance, and as a result have less difficulty in gaining money on the national, or international financial markets (not only as credits, but also through the sale of new shares or bonds). Hence, the territorial positioning is very important if small and medium-sized businesses are to develop on a large scale throughout the country.

There is a need to satisfy ordinary customers with modern banking services as such customers are of interest not only due to their deposits and payment transfers. They can use loans to invest in variety of areas, including housing and real estate development, long-term consumer goods, etc. Banks can offer their brokerage services to assist customers with their activities on the stock exchange. We need to create a new environment, empowering citizens to administer their financial resources more seriously and with sufficient variety. Such motivation results in a highly developed, competitive banking environment throughout the whole Slovakia.

Another factor is that, despite the importance of global and national money flows, there is still a need for face to face contact when talking about money, especially in the case of credit.

A developed banking sector can help in overcoming uneven development and growth throughout different regions. It is a very important part of the service infrastructure and a significant aspect of a region's competitive structure. It is understood that a backward financial sector can have nega-

tive consequences on the regional economy including a lack of investment, limited credit resources, little attraction for additional outside investment, as well as bad and slow service. This situation is evident in the lack of competitiveness and total esteem on the part of regional corporations, resulting in rising unemployment and regional recessions. We must also take into account the special transaction cost in these outlying regions so that businesses can obtain finances from remote sources (for more details e.g. Moore, Karaska, Hill, 1985; McKillop, Hutchinson, 1990)

After the transformation of the state banking sector, as the strongest, three "old" banks remained active - Slovenská Sporiteľňa (SLSP - Slovak Savings Bank), Všeobecná úverová banka (VUB - General Credit Bank) and Investičná a rozvojová banka (IRB - Investment and Development Bank). In accordance with legislation the new commercial banks have been in existence since 1990. At the end of 1992 there were 11 Slovak and 11 Czech banks (headquartered in the CR) in addition to 3 operative representative offices. In 1995 there were altogether 30 banks functioning (including the central bank). Thirteen banks had foreign capital investment of 10% or more (in 1994 it was only in 10 banks). Eleven foreign banks' representative offices were in operation (in 1994 there were 9 representative offices). These changes, combined with partial privatization, opened the doors to the entrepreneurial behaviour of banking subjects, conducted by changing opinions on branch network formation and the economic space of the country perception.

Location factors in the banking sector

The prime consideration behind the location of financial services is the relation

of particular services to the customers. This is simply expressed as the minimum turnover of core service in order to achieve profitability of a banking office in a given locality. In a somewhat different way it means to exploit the space for optimal application of its bank products or services. In the case of Slovakia, all new, or spatially expanding banks have to take into account the behaviour and position of the two leading banks (VÚB, SLSP) and of Poštová banka (The Postal Bank – PB, with the most extensive network for basic customer services – post offices).

In banking the decision about where to locate new offices is very important. The marketing location analysis of the external environment (based on interviews with representatives of Slovak banks and the evaluation of their behaviour) draw attention to:

- the demographic and settlement structure,
- analysis of the social environment,
- the general economic situation of the region or locality,
- the economic situation of selected activities with an important role in the regional, or local economy,
- competition within the financial sector already located in the region or locality (e.g. confrontation of their own product market penetration strategy with that for products supplied by previously existing financial institutions).

In the decision making process the most influential indicators are IIFA (index of individual financial activity), the combined level of incomes, expenditures, savings and credits per inhabitant in the region (locality), the level of entrepreneurial activity, forecasts of economic attractiveness of the regions (localities). Various complex and detailed evaluations of regional or local economic attractivity are applied, with respect to the specific banks' product and strategies (e.g. their target groups of clients). Special emphasis is given to economic diversification, infrastructure development, development dynamics, foreign investment, the level of profit, investment expectations etc. All these considerations cannot be achieved out of present Slovak economic environment and its regulatory regime.

We have decided in favour of the bank office network approach in our analysis as the adequate means of understanding the development of territorial positioning. In an attempt to reveal the basic structure of the banking system, we faced the problem of the evaluation of banking offices by points. There are big discrepancies within the organizational units of particular banks at the same level. We opted in favour of a narrower point scale. The first category is the

lowest, the banking retail office (expozitúra) with 1 point, then comes the branch office (pobočka) with 2 points, the main branch office (hlavná pobočka) and the Slovak central branch of the foreign bank with 2.5 points and the highest is head office of the bank carrying 4 points. Banks' representative offices received only half a point because their role is only to monitor and contact potential customers. A banking centre must have a minimum of 3 offices, which must be offices of three different banks. The point value of each banking centre is represented by the sum of points, according to the city functioning organizational unit's number and the hierarchical level.

The banking sector's branch network development

The three banks mentioned had 1,078 offices in Slovakia in 1989 (SLSP, at that time was the Slovak State Savings Bank with 1,036 offices, the Czechoslovak State Bank with 39, ČSOB with 3) with only 3 banking centres – Bratislava, Košice, and Žilina with the decisive placement of ČSOB offices in these centres. The concentration of banking offices was higher in the larger, industrial cities of Martin, Trenčín, Považská Bystrica, Komárno, Bardejov, Michalovce, Ružomberok, Trnava. Although there was a widespread network of financial offices, their location did not agree with market location principles, as they were mostly administratively distributed basic services.

In 1992, the third year of economic transformation and the last year of the Czechoslovak federation, development within this sector on the macro level was reflected by a basic network of 88 banking centres, in each of the district cities and 52 other cities. At that time the highest dispersion of banks was had by SLSP – with only 22.8% of its offices located in the above mentioned number of banking centres. The largest number of banking centres was in the districts of Považská Bystrica and Žiar nad Hronom with 4 centres each, based on their settlement structure and the existing structure of administrative and industrial centres. At least 50% of all bank offices belonged to SLSP and VÚB. At this time the sector was in its initial stage of transformation and development, but the differentiation of banking centres had begun.

The rapid development continued in 1994 with the number of banking centres increasing to 157. Of particular influence was the division of Czechoslovakia; banks with their main offices in the Czech Republic had main branch offices in Slovakia (e.g.

Agrobanka Prague in Banská Bystrica, Moravia Banka in Žilina).

The year 1995 was marked by the maturing stage of the formation of banking centres. The number of centres totalled 167 (Map 1 on page 5). In comparison with 1994, there were only 11 new centres, and one previous centre was eliminated. The banking centres are now the spa Bojnice (earlier overshadowed by Prievidza) and border city Čierna nad Tisou. Almost all new centres contain only offices belonging to SLSP, VÚB and PB. Their formation documents the existence of three basic categories of banking centres on the lowest level:

- microregional – local non-urban service centres (Zákamenné, Veľký Blh), that we can consider as the settlement centres among up to date more distant banking centres,
- localities with stronger enterprises in agriculture and food industry (Lehnice, Dvory nad Žitavou),
- centres with other important corporations (Lednicke Rovne – LR Crystal, Spišská Belá – S.I.T.).

The aforementioned development indicates that the process of step by step inclusion of all cities in Slovakia in the banking centre network is close to its final stage. There are only 9 cities now without this level of banking services. They are mostly cities in large banking centres hinterland, e.g. Svätý Jur (Bratislava), Veľký Šariš (Prešov), smaller spas (Trenčianske Teplice – Trenčín; Rajecké Teplice – Žilina), in addition to small towns like Jelšava, Gbely and Spišské Vlachy. Among banking centres there emerged 40 non-urban centres in 1995. The highest numbers of banking centres (1994–1995) are in the districts of Čadca, Komárno and Prievidza (all with 7 in 1995), while the lowest number are in the districts of Košice – vidiek (surroundings), Stará Ľubovňa, Svidník and Vranov (all with only 2).

Bratislava is without any doubt the leading banking centre of Slovakia, with Košice running in second position (Table 1 on page 6). The location of both centres reflects the basic geoeconomic duality of the country. After five years of transformation the first group of the most important regional banking centres has emerged, to include Žilina, Nitra, Banská Bystrica, Trnava, Prešov. The city of Trenčín is gradually losing out to this more eminent group, and has started to belong to the second group of regional centres, including the cities of Poprad, Považská Bystrica, Zvolen, Michalovce, Komárno, Martin and Prievidza. The point-spread among the centres and their groups expressed in the terms of the sum of points is marked by a gradual rise. There were 90 local banking centres in 1995 that fulfil just the minimum required

conditions. Of this number, 85 banking centres compose three leading bank's offices – SLSP, VÚB and PB. From this reason, we can talk about restricted competition only on the level of local banking centres.

A strong position has been maintained in the administrative-industrial centres of Martin, Považská Bystrica and Zvolen, but they function in different ways. The position of Považská Bystrica is growing steadily (the city was hardly damaged at the beginning of transformation process by the conversion of heavy industry), which reflects the improvement of the local economy. The position of Zvolen in the banking centres' hierarchy is stable, while the position of the city of Martin has weakened slightly. Among important banking centres are some specific cases, e.g. non-district cities Ružomberok (industrial city) and Piešťany (a well-known spa town) achieved a surprisingly good ranking. The centres of economically distressed and peripheral regions remained behind vis-a-vis their banking services. It is also related to the size and settlement structure of these districts.

District comparisons show that the best banking unit's network is in the south-west part of Slovakia (Table 2 on page 7). These differences and permanent shifts illustrate the enduring development of banking and its spatial characteristics. The territorial expansion of the banking sector went further and in some districts is close to the minimal turnover limits for effective functioning at present. It is valid as in a case of districts with a network concentrated more in the cities, as in the case of districts marked by communities with dispersed networks (e.g. Komárno, Nové Zámky, Levice). The expected future network expansion will be slower, with careful harmonization of growth with the demand for banking services.

The total number of organizational units do not illustrate precisely the network development – from 1,078 units in 1989, 1,014 units in 1992, 1,116 units in 1994 to 1,183 units in 1995 (without post offices, whose number exceed 1,600). The most significant activity was the elimination of 436 SLSP organizational units. This loss has been compensated by the formation of new bank offices. In 1995 SLSP had 706 organizational units (in 1994 – 701), VÚB 183 (1994 – 208), IRB 49 (1994 – 47), Poľnobanka 30 (1994 – 28), Agrobanka 15 (1994 – 15), Prvá Komunálna Banka 26 (1994 – 12) and Tatra Banka 14 organizational units (1994 – 9), etc. SLSP had the highest number of banking offices outside banking centres (463), while the second VÚB had only 10 offices. With the exception of SLSP and VÚB, the reduction of local banking offices is very rare. The competi-

tion will grow only thanks to the eventual selective regional ambitions of some other banks, e.g. IRB, Poľnobanka. Research demonstrates positive development concerning the decreasing share of SLSP and VÚB offices in the total number of offices nationwide. While in 1994 the joint number of SLSP and VÚB units comprised 81.5% of total banking offices, it was only 75.1% in 1995.

Positioning strategies of banks in Slovakia

The spatially most active Slovak banks have begun to enjoy the benefits of the „carpet coverage“ strategy (SLSP, VÚB, PB), in which they cover the whole country on a very local level. Constant emphasis is placed on the core role of retail banking in this strategy. For Poštová banka it is another undertaking of their postal network (with possible dispute about its reduction or differentiation).

One important characteristic for competitors on the micro level is to avoid being in the same centre, especially if it is small, and not far from another centre of similar size. SLSP and VÚB relations in localities of Habovka-Zuberec, Hajnačka-Gemerský Jablonec are excellent examples of this principle. Having a stronger position in selected cities is another strategy of big banks, with VÚB in Komárno, Žilina and SLSP in Trnava, Bardejov, Ružomberok and Trenčín.

The second strategy involves orientation toward greater number of regional centres, or a concentration on select regions (Poľnobanka, IRB). Some banks at particular stages of development, in the beginning, or after the centres coverage of main centres, use a regional or local concentration development strategy. This is evident when looking at certain Czech banks – Agrobanka (Pohronie), Banka Haná (western Slovakia), although they have stopped their territorial expansion. Tatra Banka achieved very high performance standards in the region of Bratislava, before witnessing new expansion. This method seems best in the case of banks that have no ambitions of going nationwide; do not have the resources for quick and dense coverage of the whole country; or prefer to balance their performance qualities with territorial expansion. Some banks prefer to have more numerous networks in selected regions. This has proved effective for Poľnobanka in the central Spiš region and for IRB in the region around Bratislava.

The third strategy is to focus only on important regional economic centres. This

is the strategy not only of ČSOB, but also Istrobanka, one of the younger banks, and was also utilized in earlier stages of development by Poľnobanka and/or Tatra banka.

A fourth approach is typical for foreign banks and specialized Slovak banks. In general they have only a main office, and/or representative office in the most important economic centres. Banks with significant foreign capital share (with the exception of Czech banks) usually operate in Bratislava (Credit Lyonnais Bank Slovakia, Creditanstalt, etc.). In 1995 there emerged new, strong banks on the Slovak market – Komerční banka, Bank Austria, City Bank Slovakia (their territorial intentions are still not clearly stated). There are numerous representative offices of foreign banks that mainly serve from Bratislava institutional customers from their countries of origin, or internationally active Slovak corporations (Dresdner Bank, Société Générale, Banque Paribas, Commerzbank, etc.). One of the most active banks on emerging worldwide markets is ING Bank which has been operating in Bratislava since 1993 (later with an office in Košice).

Only the previously mentioned strategies, marked by limited territorial expansion will be result in an increase in the differentiation of banking centres in Slovakia. The growth stage of individual banks is also worth consideration, as regards network expansion. In Slovakia the following stages of gradual territorial expansion of banking offices are expected:

1. stage – Bratislava (bank headquarters)
2. stage – coverage of the most important economic regional centres (e.g. our first group)
3. stage – coverage of the other regional centres (e.g. our second group)
4. stage – coverage of local centres of selected region
5. stage – carpet coverage of the territory with particular density.

After 1990, new banks started to penetrate niche markets by offering specialised services, or were marked by particular orientations. Poľnobanka announced its interest to address entrepreneurs in the agriculture and food industry; ČSOB is involved in export-import activities; IRB in investing and administering state bonds; Devín bank and COOP serve non-agricultural cooperatives; Prvá Komunálna banka and Istrobanka offer services for cities and communities. These niche strategies were not visibly implemented with particular territorial consequences. The needs and location of bank owners influence the strategy of expansion e.g. in the case of Prvá Komunálna Banka office location was in cities of the bank's own shareholders. We cannot forget one location factor – fact that bank offices follow their important clients,

or customer concentrations (ČSOB – Považie, IRB – Pohronie).

Territorial development is affected by specific local and technical conditions. Among them are the availability of space floor and the time of new building development or reconstruction.

Global trends in banking and the Slovak banking sector

Almost all banks try to establish themselves as universal banks so as to offer the maximum number of services and products possible (as it is typical world-wide). Banks have an important role in the introduction of other financial services, including leasing, the real estate market, brokerage, investment, and fund management, with a highly positive impacts on the advance of the formation of market economy. From this point of view, their activities in the regions are important, due to their innovation that enriches the regional market environment.

Difficulties arise from securitization, as the next important innovative trend in this sector. The banking sector must consider securities as an important means of raising money for promising businesses. The most dynamic banks had started large scale activities on the primary and secondary markets. Banks in general seized this opportunity to convert part of their assets into various securities (earlier mostly invested in state bonds). There are signs that this trend is changing now; hence banks have started to be more active in capital share ownership of important corporations. Banks can positively influence the corporations by means of their know-how, and in so doing can help the regions.

It is clear that the banking sector in general has become more and more international, while Slovak banks are still oriented toward the domestic market, rarely having their own foreign branches, or involvement within foreign banks. In question is the long-term competitiveness of our banking sector, against big multinational universal, and/or specialized banks operating now within the EU. Slovak banks do not create global investment portfolios and have very limited involvement in main global markets, since the whole Slovak economy is still not widely globalized (with the exception of export-import activities). In addition direct foreign investment is small, as well as indirect investments on the capital market. Globalization activities of Slovak banking will be in greater need and will require a sophisticated strategy concerning the whole sector.

At present the Slovak banking sector is not merked by conglomeration; banks grow through the use of their own capital, finding space for expansion and through development of new products, bond emissions, and network expansion. The exception to date has been the takeover of the foreign branch of Interbanka Prague in Bratislava, by the strongest Czech bank Komerční Banka. We expect acquisitions and mergers to be more common, especially if the banking sector approaches market saturation and competition is sharpened. The chances for extensive development involving massive branch network building are decreasing. We can expect Slovak bank mergers and/or search for stronger foreign partners prior to membership in EU.

Conclusion

The transformation of the Slovak banking sector is by no means complete and will continue in close association with developments in banking sector positioning. The changes will be not so dramatic, as they were during the first few years after 1989. The banking network is still dominated by two banks. Territorial development is continuing and related to service location factors. In some regions the dispersion and number of organizational units is close to the point of market saturation, especially if better performance and the „banking image“ of Poštová Banka office network is achieved. A more varied market structure of banking is lacking in some regions, e.g. in districts of south-central Slovakia. Dependence of the region on a limited number of banks, even with their well-developed network, can be one of the regional development obstacles, especially when credit limits exist. In Slovak banking, there is no bank with a narrow regional orientation.

Some new cities have become significant banking centres, reflecting the situation in regional or local economy. The differentiation among the banking centres in Slovakia is growing. Bratislava as the national banking centre is consistently the most attractive location. With its outlying areas, it is the bridgehead of market penetration for majority of the banks. We can observe the formation of two groups of regional banking centres and differentiating urban centres. It is one of the conditions of the new Slovak economic space formation, its perception and reorganization under market conditions. It is important to consider whether the banks could play a more active role in regional economies of Slovakia.

Slovakia is more well-suited to a widely dispersed the banking sector, as is the Czech republic for the former has a high number of regional banks, unlike Budapest which maintains a strong centralized banking sector for Hungary (Klagge, 1995). In 1995 only 2 out of the banks operating in Slovakia had their headquarters outside Bratislava (Košice, Žilina) and only four of the foreign banks had their Slovak headquarters outside Bratislava (Banská Bystrica, Žilina, Nitra, Piešťany). The attempts to overcome banking sector centralization in Bratislava are more administrative, than market oriented. Two new banks will be located in Banská Bystrica (Banka Slovakia, Dopravná Banka). Due to the state involvement in this undertaking, we can consider this as an expression of governmental regional policy techniques combined with the support of some strategic interests.

Pressures for decentralization and the enlargement of the scope of banking will probably require special legislative support for regional financial institutions – regional banks, credit cooperatives and regional development funds. The „strict“ banking legislation does not support „regionalistic“ banking initiatives at this time, although it is successful in preventing bank bankruptcies, or forced mergers in Slovakia. The delicate support of regional banking and strict central bank control could be successful. The next possible outcome is the support of the growth of existing Slovak banks, which could lead to the limitation of existing concentration within the sector. Territorial expansion of strengthened banks can expand the more competitive banking market throughout the regions. The licence policy of the National Bank of Slovakia could also consider the overall intentions of new banks, their capacities and territorial aspirations. Many functioning banks do not plan to expand within Slovakia and intend to operate from Bratislava. The majority of the leading Slovak corporations have their representative offices in Bratislava and have at their disposal quite a good choice of banking facilities and their corresponding services. This concentration effect is quite natural from economic point of view and is suitable for wise and careful corrections. A sufficiently widespread, effective banking sector can encourage the growth processes concerning the number of SMEs within the regions, and thereby limit the dependence of the Slovak economy on the narrow group of the leading corporations.

Informačné systémy

DODÁVA

AXA DBS

AUTOMATIZOVANÝ INFORMAČNÝ SYSTÉM

PRE BANKY

ZABEZPEČUJE

**KOMPLEXNÝ SERVIS
SOFTWARE - HARDWARE
BANKOMATY**

AXA, a.s.
821 05 BRATISLAVA
Radničné námestie 4
Tel. (7) 231 583
Fax (7) 235 843

**AXA
DBS**

DATAFIT DPA

ORACLE

UNIX

